STRIPSCHRIFT

Verschijnt maandelijks
nr. 146/147
prijs *f* 6,50

Floc'h
Dominique Hé
Terug naar de Klare Lijn

Vergis je niet

Oude nummers van Stripschrift zijn nog steeds verkrijgbaar tegen de oorspronkelijke prijs

Vul de antwoordkaart in het hart van het blad in.

---

18 (*f* 2,25): Vijftig jaar Bruintje Beer met een herdruk van **Bruintje Beer verdwaald**, Walt Disney Studios (tekenfilm)...

19 (*f* 2,25): Kabouterstrips met herdruk van het **Paulus de Boskabouter**-verhaal nr. P.14, Johnn Bakker...

47/48 (*f* 3,25): Peyo met herdruk van **De Groene Draak (Johan en Pirrewiet)** uit: **Sprint**; **De Blauwbloezen** van Salverius, Giles; herdruk **De valstrik van de Rode Kreek** (Timoer, 1956); tekenfilm en pornostrip...

55/56 (*f* 3,75): Special over Peter de Smet met een herdruk van de oer-**Generaal** en van zijn **Fulco en de Miesmannetjes** (uit **'t Kapoentje**): Druillet mét adembenemende herdruk (1969); striptekenaars aller landen verenigt u...

57/58 (*f* 3,75): Erg veel over Marten Toonder met name zijn jeugdwerk **(Thijs IJs)**; **Buck Danny** en dus ook Victor Hubinon; Daan Jippes, Richard Corben met een gruwelijke herdruk...

65 plus (*f* 2,25): Interview Tibet met herdruk **Rik Ringers leidt de dans** (1955); **Chick Bill**; **Tina**; Jay Linch door Evert Geradts; **De Wonderen van Mu** (11/33-11/44)...

66 (*f* 2,25): Interview Franquin met uitvoerige bibiografie én herdrukken **Guust Flater**, **The Spirit** van Will Eisner, Dick Matena (over de **Macaroni's**); **de Wonderen van Mu** (11/45-11/49).

67 (*f* 2,25): **Nader tot Kuifje 3** over interessante drukvarianten; interview Carry Brugman; speciaal Roba met **Bollie en Billie** en **De Sliert** en een bibliografie; **De Wonderen van Mu** (11/50-11/70)...

68/69 (*f* 3,75): De Marten Toonder-story deel 1 en het begin van de herdruk van **Tom Poes en de Schoonschijners** (1610-1635); alles over **Akim** en **Tarzan**-pulpuitgaven; **De Wonderen van Mu** (11-72-11-82).

70 (*f* 2,25): De Marten Toonder-story deel 2 (**Panda**, Toonder-studio's); Jan van Haasteren; **De Wonderen van Mu** (11-83-einde); **Tom Poes en de Schoonschijners** (1636-1655)...

74 (*f* 2,95): 4 blz. **Zuiptor** van Uco Egmond, speciaal voor Stripschrift, Raymond Macherot (**Chlorophyl**, **Poezekat**); Domien ten Berge over Marten Toonder; **Professor Pi**...

75/76 (*f* 4,25): Uitvoerige aandacht aan Peter O'Donnell met een herdruk van zijn **Modesty Blaise**; Willy Lohmann's vochtige **Kraaienhove**-persiflage...

77 (*f* 2,95): Special Gerrit Stapel met de nergens elders gepubliceerde strip **Mijn vriend Andries**; Aart Clerkx tekent voor **Stripschrift**...

78 (*f* 2,95): Speciaal voor Stripschrift 8 blz. Daan Jippes in **Intercity Incident**; interview met 'Forest 'Bud' Sagendorf over **Popeye**; **Modesty Blaise**; algemene beschouwingen over de vloek in het beeldverhaal...

79 (*f* 2,95): Jules Feiffer; **Moem**; Piet Wijn onder de loep èn voor het voetlicht met een herdruk van **De Moorse Tovenaar**; **Tintin et moi** (Kuifje dus)...

80 (*f* 2,95): De **Robbedoes**-verhalen van Fournier; **The Hulk** met een herdruk; **De Tovenaar van Fop**; Vervolg & slot-herdruk **De Moorse Tovenaar** van Piet Wijn...

81/82 (*f* 4,25): Special Peyo, **Smurfen** met herdrukken; alles over de Dupuis-tekenaars in een overzichtelijke encyclopedie; Tillieux en een **Felix**-herdruk...
(*f* 2,95): De stripbladen **Sjors** en **Pep** (nu **Eppo**); Loriot; begin unieke herdruk van de **Dick Bos** reclamestrip **Glashard**; de populariteit van stripfiguren...

85 (*f* 2,95): De professoren in het Europese beeldverhaal (**Zonnebloem**, **Barabas**, **Adhemar**, **Sickbock**, **Prilwytskofsky**, **Kalker**, **Lupardi**); Harry Balm, **Kuifje**-wedstrijd; Patty Klein over stripscenario's; **Dick Bos**...

86 (*f* 2,95): komplete inhoudsopgave van **Stripschrift** nr. 49/50 t/m 84; Eddy Paape, informatie over het SDCN...

87 (*f* 2,95): Alles over **Bert Bus** met een herdruk van zijn Nitokris, kartoenrubriek Ong-Gezien over **Toni Ungerer**, start van herdrukken **Simpelman**, **Lucky Luke** voer voor psychologen en een unieke L.L.-persiflage.

88 (*f* 2,95): **Ridderspecial**: **Prins Valiant**, **De Rode Ridder** en de Vlaamse Ridderschap van **Bob de Moor** op hun historische betrouwbaarheid getoetst. Een nummer geknipt voor het (geschiedenis) onderwijs, met Prins Valiant-persiflage van **Wood** en aandacht voor tekenfilm **Tarzoon**, de schande van de jungle.

89 (*f* 2,95): **Uitgeverij Casterman**, met o.m. interview met **Jacques Martin**, **Jacques Tardi**, in de voetsporen van Jules Verne, herdruk van unieke **Tardi**-oorlogsstrip, **Kuifje en de Picaro's**, de **4 Helden**, gewogen en te licht bevonden, **Craenhals**, **Kresse**.

90/91 (*f* 4,60): Zéér uitvoerige **Disney**-special met Art Babbit, Floyd **Gottfredson**, **Barks index**, de tekenfilm Fantasia, **Donald Duckweekblad** nader bekeken, Mickey Mouse – Donald Duck – strijden om de macht in een **Bill Elder**-persiflage, en als **extra** een kompleet nimmer in Nederland gepubliceerd MM-verhaal: **MM als oorlogsvrijwilliger**.

92 (*f* 2,95): **De auto in de strip**, ambivalentie t.o.v. Jean Graton's schepping **Michel Vaillant**, **Julie Wood**, herdruk. MV-strip, Strip en werkelijkheid bij MV, en **Van strijd tot strip**, overpeinzingen bij de Nederlandse politieke plaat van Kartoenist/striptekenaar **Wim van Wieringen**.

93 (*f* 2,95): Start van **herdrukken** (vert. Dick Matena) van de legendarische strip **Pogo** met een artikel over schepper Walt Kelly, nog meer over **Paulus de Boskabouter**, aandacht voor Toonder's **Magister Hocus Pas**, miskend en onderkend genie. Jan Gerhard Toonder over **De Stripkunst** van Marten Toonder. **Ongezien** met een opzienbarende kartoen van Yrrah uit VN.

94/95 (*f* 3,60): Alles over **2000 nummers Robbedoes**-weekblad. De ontwikkeling van het blad, interview met **hoofdredacteur Karel Cavens**, de geboorte van **Robbedoes** in herdruk... **Robbedoes index** t/m nr 2000; verder aandacht voor de dertigste verjaardag van het **weekblad Kuifje**, Pogo.

96 (*f* 3,25): **Jijé-special interview** en een herdruk van zijn **Pogologie**, Jan Gerhard Toonder en Lo Hartog van Banda en de start van een nieuwe rubriek Frans nieuws **La France Oh la la**.

97 (*f* 3,25): De opkomst en ondergang van de keizerstrip **Trigië**, in een interview met tekenaar **Don Lawrence**, **Verdwenen Kuifjes** door Har Brok teruggevonden, interview met **Selby Kelly** weduwe van Pogo-tekenaar Walt en tevens degene die de strip voortzette... herdrukken.

98 (*f* 3,25): Uniek **documentatienummer**: **Strips in de dertiger jaren** met Herman Pieter de Boer over **De Toverwereld van Doe mee**, Mr. van Veen over **De relatie kinderpret-stripverhaal**... De werkelijke geschiedenis van Tripje, Gerrit Theodoor **Rotman**, George van Raemdonck, **Bulletje en Boonestaak** Honderdduizenden **Soete suikerbollen van W. G. van de Hulst en Zn.**, **Thijs IJs**, Toonder's eerste beer... Barend Servet over zijn wederwaardigheden met **Gijsje Goochem**, GG-herdrukken.

99 (*f* 4,95): SUPERDIK **Amerikanen nummer** met o.m. een exclusief interview met **Wallace Wood**, stripmaker **Martin Lodewijk over Milton Caniff**, unieke herdrukken **Male Call** (Caniff) en **The Curse** van **Wood en als extra Wood-persiflage** op **Caniff-strip** Terry & The Pirates, **Trigië**, politiek gewogen, een navrante beschouwing, **Pogo** herdrukken, **Kuifje** in Rotterdam en een verslag van het **congres in Angoulême**.

101 (*f* 3,95): **Een scenaristen special**, interviews met **Greg**, **Jacques Lob**, **Jean Michel Charlier**, **Pierre Dionnet**, aandacht voor **Blueberry**, een **Pogo-persiflage** door **Wallace Wood**/**Harvey Kurtzman** met kanttekeningen van Evert Geradts en het begin van de herdruk van het 66-ste en laatste Eric de Noorman-verhaal: **De eerloze krijg**.

102/103 (*f* 3,95): Extra dik (56 pag.), met aandacht voor de geschiedenis van Kuifje Weekblad, **interviews** o.a. met de schepper van Blake en Mortimer **E. P. Jacobs**. **Bob de Moor en Claude Auclair**, een tekenaar van de nieuwe generatie, de Lombard-uitgaven uitgepuzzeld, een artikel van **Henk J. Meier** over **Rik Ringers** en het vervolg van de Eric de Noorman herdruk: **De eerloze krijg**.

104 (*f* 3,95) Sublieme omslag van **Joost Swarte** en een gesprek met hem door **Herman Pieter de Boer**, een reaktie op het **Trigië**-artikel uit nummer 99, een verslag van de Kartoenale, deel 2 in de serie over de opkomst en ondergang van de **Hollandse Stripschool**, een Pogo-herdruk en het vervolg van **De eerloze krijg**.

105 (*f* 3,95): Aandacht voor 'Duckman' **Carl Barks** d.m.v. een artikel en een **herdruk** van een van zijn eerste **Donald Duck**-verhalen, een lezing van **Daan Jippes** over het maken van strips, aandacht voor tien jaar **Het Stripschap**, **Tante Leny** plus de herdrukken van **Pogo** en **Eric de Noorman**.

106 (*f* 4,95): Hugo Prattnummer, interviews, beschouwingen en een herdruk van **Luck Star O'Hara**, de VNU-story III, de jaarlijkse Stripdoorsnede, herdrukken van **Pogo**, **Eric de Noorman**, boekbesprekingen...

107/108 (*f* 4,95): Alles over **Kapitein Rob** en zijn schepper Pieter Kuhn, de volledige **Kapitein Robmusical** van Evert Werkman, herdrukken **Eric de Noorman** en Smurfen...

109/110 (*f* 4,95): **Eppo**-special met beschouwingen en interviews over en met Henk Kuijpers **(Franka)**, Bert Bus, René Follet, Peer en Uco, de VNU-story IV, kritiek op de vooroordelen tegen strips, een kartoenbijdrage van Ton Hoogendoorn, de boekenspecial met o.a. **Kuifje in Zwitserland**, herdrukken van **Pogo** en **Eric de Noorman**...

111 (*f* 4,25): Stripproduktienummer over het ontstaan van strips, tekenwerk (door **Matena**), scenaria, lettering, inkten, inkleuring, merchandising en syndication. Nogmaals **Kapitein Rob**, herdrukken van **Pogo** en Eric de Noorman...

112/113/114 (*f* 5,95): Driedubbelnummer over detectivestrips met Eisner en zijn **Spirit**, **The Shadow**, **Schlomo Raven**, **Jack Palmer** (Pétillon), Loro, **Jess Long**, detectivefilms, 3 forse herdrukken plus **Eric de Noorman**, boekbesprekingen...

115 (*f* 4,25): Een tipje van de sluier opgelicht over Strips en politiek en verder Willem, Peter van Straaten, Behrendt, Crumb en de **Eric de Noorman**-herdruk...

116 (*f* 4,95): Centsprenten en strips, interviews met Ben van Voorn en Piet van Elk en beschouwingen over Alain Saint-Ogan, Toonder en Piëts **Bassie**, Chantal Montellier, Martin Lodewijk en de **Eric de Noorman**-herdruk...

117/118 (*f* 6,50): Interview Blanc-Dumont met herdruk, Jijé-polemiek, inhoudsopgave **Stripschrift** nrs. 85-117/118, de redaktionele **Top 20** van 1978, een boekenspecial, herdruk **Pogo** en de afsluiting van de **Eric de Noorman**-herdruk...

119 (*f* 4,95): **Lucky Luke**, interviews met Morris en Goscinny, 2 unieke herdrukken, **De Ballade van de Daltons**, 50 jaar **Kuifje**, Marketing van Stripschriften op de Nederlandse markt...

120 (*f* 4,95): Science Fiction met Leloup, **Arman en Ilva**, Dick Matena en Enki Bilal met herdruk...

121 (*f* 4,95): Berni Wrightson, de horrorstrip op zijn best. De Striphandel. De Stripkatalogus.

122/123 (*f* 6,50): Willy Vandersteen, Jerom, De blauwe reeks, Suske en Wiske wegwijzer.

124 (*f* 4,95): Palacios, strips op z'n Spaans, Noel Sickles, stichter v.d. Caniff-school.

125 (*f* 4,95): Cuvelier-nummer met artikelen en herdruk, Pogo etc.

126/127 (*f* 6,50): De strips van Claire Bretécher, Ralph Bakshi, de animatie man.

128 (*f* 4,95): Guido Crepax en Valentina

129/130 (*f* 6,50): Al Capp (1909-1979), de tekenaar van Li'l Abner, Vakbond voor striptekenaars, Jacques Tardi

131 (*f* 4,95): Dick Tracy, The Studio, Jeff Jones, Mike Kaluta, Berni Wrightson

132 (*f* 4,95): Engelse dagbladstrips: Andy Capp, Jeff Hawke, Garth, Jane, The Perishers, Romeo Brown

133 (*f* 4,95): Joost Swarte, Droomprijsvraag, Rose, Enquête

134 (*f* 4,95): Beeldverhaal in de oorlog, Het beest is dood, Striphelden trekken ten oorlog

135/136 (*f* 6,50): Willy Vandersteen-artikelen, Klassieke strips uit Sprint, Blueberry, Jordaan

137 (*f* 4,95): De kleine uitgevers, Rijperman, Yendor en Espee, De Vrije Balloen 5 jaar, Uderzo drinkt toverdrank

138 (*f* 4,95): De familiestrips: Familie Snoek, Blondie, Familie Doorzon, Jan, Jans en de kinderen, Prins Valiant

139/140 (*f* 6,50): Theo van den Boogaard, Martin Lodewijk, Zweedse strips

141 (*f* 4,95): Daan Jippes naar Disney Studios, Rostrum, Minitoe, Kapitein Rob + Romeo Brown

142 (*f* 4,95): Droomprijsvraag, Dick Matena's witte kerst, The Empire strikes back, Indeks, Top-twintig

STRIPSCHRIFT

nr. 146/147 – 15e jaargang, april/mei 1981

Uitgegeven door Vonk/Uitgevers B.V. voor Het Stripschap, Nederlands Centrum voor Belangstellenden in Strips, goedgekeurd bij K.B. 30 sept. 1968.

Redaktie: Postbus 15628, 1001 MG Amsterdam.

Uitgever: Vonk/Uitgevers B.V., Postbus 420, Zeist, tel. 030-791496 (b.g.g. 03404-52292), telex 70042.
Advertenties: Vonk/Uitgevers B.V., Postbus 420, Zeist, tel. 03404-52292, tst. 24.

Klachten over bezorging, adreswijzigingen en inlichtingen over abonnementen uitsluitend via Postbus 420 Zeist.

Redaktie: Hans van den Boom, Kees de Bree, Har Brok, Jac Drewes, Rob van Eijck, Hans Frederiks.

Vaste medewerkers: Martijn Daalder, Wim van Helden, Henk J. Meier, Jean-Pierre Mercier, Rob Møhlmann, Nico Noordermeer, Guus Ong, Ernst Pommerel, Jan Smet, Albert Tol.

Omslagtekening: Floc'h.
© Dargaud

Lay-out: Ad Vredenduin.

Stripschrift is verkrijgbaar:
- via een lidmaatschap/abonnement à *f* 53,—. Postgiro 1513000 of bankrekening 42.11.38.114, beide t.n.v. Het Stripschap te Amsterdam.
- via een abonnement (jan. t/m dec.) à *f* 42,50
- via een CJP-abonnement à *f* 38,—
- losse nummers (ook verkrijgbaar in de boekhandel) à *f* 4.95. Dubbele nummers *f* 6,50. Postgiro 209948 t.n.v. 'Stripschrift' te Zeist.

Houders van een CJP-paspoort dienen zich via hun CJP-buro op te geven.

Lopende (bestaande) abonnementen kunnen eerst worden omgezet in het komende kalenderjaar.

Abonnementen op Stripschrift, opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.

Distributie voor België: Standaard Uitgeverij, Postbus 212, Belgiëlei 147a, 2000 Antwerpen, tel. 031/39.59.00.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stripschrift en auteurs.

De verantwoordelijkheid voor de geplaatste artikelen berust bij de auteurs.

ISSN NR. 0165-845

Druk: Vonk Zeist.

Redaktioneel

In dit dubbelnummer, het vijfendertigste tot nu toe, onder andere als resultaat van ons bezoek aan de Achtste Salon International de la Bande Dessinée in Angoulême twee interviews en strips van de Franse stripauteurs Floc'h en Hé en, eerder geïnterviewd, Serge Clerc. Vooral de twee eerstgenoemden, maar ook andere Fransen als Benoît zijn eksponenten van een onmiskenbare revival van de Klare Lijn, die sinds enige tijd een stempel drukt op flink wat nieuw stripwerk. Waar Hergé en Jacobs voorgoed (?) gestopt zijn, wordt de fakkel overgenomen door een nieuwe generatie. Redenen genoeg om in dit nummer tevens een bijdrage aan dat onderwerp te wijden. Tegelijkertijd verwelkomen we opnieuw Hans Frederiks in de redaktie en danken we Floc'h, Hé en Clerc voor hun toestemming een drietal nooit eerder in Nederland verschenen strips af te drukken.

Har Brok

In dit nummer:

Het dossier Floc'h: de erfenis van Hergé en Jacobs *door Har Brok* blz. 4

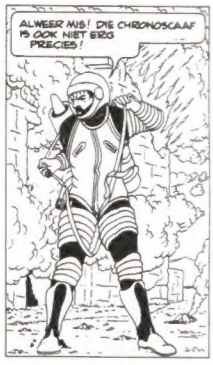

A la rechèrche de Sir Malcolm, *voorpublikatie van de nieuwste strip van Floc'h en Rivière* blz. 12

Le Siècle, *een strip door Floc'h, Fromental en London* blz. 14

Dominique Hé: 'Eindelijk kan ik in mijn eigen stijl tekenen' *door Har Brok en Jac Drewes* blz. 16

De ware geschiedenis van de Ark van Argus, *een strip door Dominique Hé* blz. 22

Terug naar de Klare Lijn, *de meningen op een rijtje en tegen elkaar uitgespeeld door Har Brok* blz. 27

Serge Clerc: Science fiction en popmuziek *een introduktie door B. Ventura* blz. 30

Na de grote BOEM, *een strip door Serge Clerc* blz. 32

Boeken in het kort *met Benoît, Floc'h en Brunel* blz. 37

Romeo Brown, *onze vervolgserie door Mazure* blz. 38

Poststriptum, *de lezers aan het woord* blz. 41

Vlaamse Frutjes, *Jan Smet met Vlaams nieuws* blz. 43

Jeugd en terreur. Strip als bron van vervreemding *door Anton Hermus* blz. 44

Nieuws blz. 47

Mededelingen van Het Stripschap / Sam en Silo / Ruiladvertenties blz. 50

Sommaire:
Dans ce numéro trois interviews avec vos compatriotes Floc'h, Dominique Hé et Serge Clerc. Floc'h et Hé par la force des choses concernant la Ligne Claire, accompagnés par un article sur ce sujet. D'autrefois vous trouverez nos réditions de Roméo Brown, Sam et Silo, le nouveau rubrique flamand, les nouvelles, les critiques des B.D. actuelles, etc., assez pour valoir la paine d'apprendre l'Hollandais.

Summary:
In this issue you'll find three interviews with the young French artists Floc'h, Dominique Hé and Serge Clerc. At this moment Floc'h and Hé are typical representants of the so called *ligne claire*, the style of Hergé and E. P. Jacobs, and therefore we have also an article on this subject. As usual we have our reprints, bookreviews, news ans all those other interesting Dutch comments upon comics.

Door Har Brok

Het dossier Floc'h: de erfenis van Hergé en Jacobs

Eind 1977, het jaar van de tentoonstelling *Kuifje in Rotterdam* en de daaraan gekoppelde katalogus *De klare lijn*, verscheen bij Dargaud *Le rendez-vous de Sevenoaks* van scenarist Rivière en tekenaar Floc'h. Te laat voor opname in *De klare lijn – Pilote* begon met de publikatie in april 1977 – maar het dateerde die katalogus onmiddellijk. *Sevenoaks* liet er geen twijfel over bestaan dat Floc'h zonder terughoudendheid in het voetspoor van Hergé en Jacobs wilde treden. Die opzet was zo duidelijk aanwezig dat de eigen uitvoering van die stijl geheel wegzonk bij het grote voorbeeld. Een namaak-Jacobs of Hergé is het enige oordeel dat ik me uit die tijd herinneren kan.

Intussen verscheen na nóg eens drie jaar bij Mondria de Nederlandse vertaling *Rendez-vous in Sevenoaks*: redelijk laat, maar een bespreking in *Stripschrift* was nog niet verschenen. De aanleiding voor dit artikel, laten we eerlijk zijn, vormt die recensie, die zou verschijnen bij de Mondria-uitgave in de boekenspecial van *Stripschrift* nr. 143. In Angoulême, toen de eerste konseptie van de tekst gereed was, heb ik Floc'h benaderd voor wat meer achtergrondinformatie, omdat mijn tekst veel vraagtekens bevatte. Daar lag ook diens tweede album *Le dossier Harding* en een blik op de eerste bladzijde alleen al was voldoende om te beseffen dat mijn recensie achterhaald was. Een interview moest gemaakt worden en zoals u verderop zult merken, mijn negatieve opmerkingen over tekenstijl en -techniek werden door Floc'h eerder versterkt dan bevestigd. Mijn recensie houdt u dus niet tegoed: Floc'h verwoordt hem zelf in het interview dat ik met hem had...

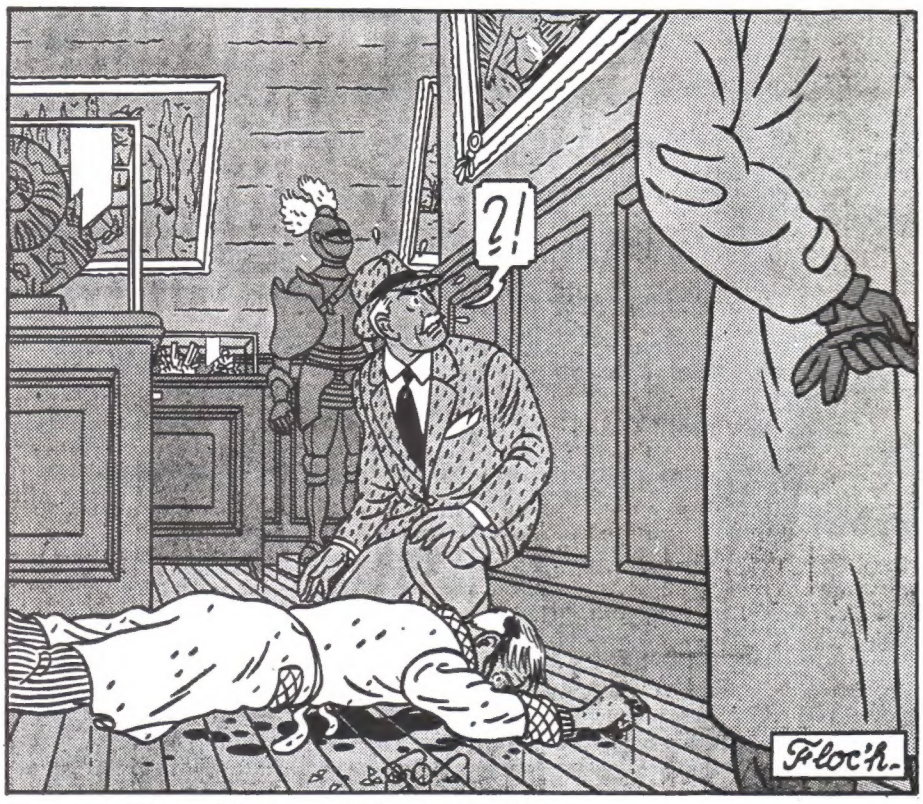

Illustratie bij Mon ami Laviolette *(*Le Monde, *11-1-1981).*

Floc'h. Karikatuur door zijn broer Jean-Louis Floc'h.

Rond dit tijdstip brengt Mondria Uitgevers ook *Het dossier Harding* uit, terwijl in *Pilote* alweer de derde Floc'h *A la recherche de Sir Malcolm* aangekondigd is. Floc'h is daarmee een snel stijgende ster, mede door de intrigerende scenario's van Rivière, die de door zoveel epigonen snel tot maniërisme gedegradeerde *klare lijn* en wat daar verhaaltechnisch aan vastzit een nieuw leven inblaast. Hij neemt de draad op waar Hergé en vooral Jacobs hem lieten liggen. Niet alleen in tekenstijl, want dat deden anderen ook en vaak niet meer dan dat, maar ook in sfeer, verhaal, dekorverhoudingen, kortom in het totaal waarin stijl en inhoud een logische eenheid vormen. Geen mooie plaatjes vol grafische subtiliteiten en knipoogjes naar kenners, maar de voortzetting en uitbouw, waarin grafische realisatie en konseptie uitgebalanceerd zijn ten opzichte van de inhoud. Kortom, de klare lijn *als voertuig* en niet *als pronkstuk* op een automobieltentoonstelling. Net zo min als Jacobs een imitator van Hergé genoemd kan worden, kan Floc'h bijgezet worden in de reeks Hergé imitators. Hij gaat ver-

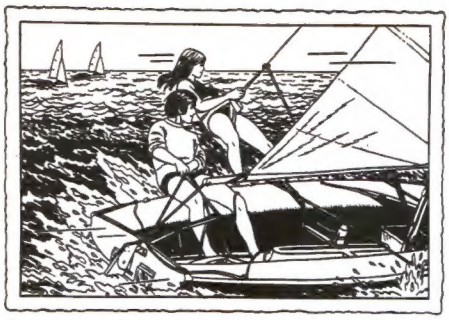

Reklamewerk voor de Club Méditerranée.

der op het punt waar Hergé en Jacobs aan het eind van hun karrière gebleven zijn. Nog onbeholpen in *Sevenoaks* maar onmiskenbaar in *Dossier Harding*.

Het hier volgende interview werd afgenomen op de late avond van 24 januari '81 in Hôtel de France in Angoulême, kort nadat de hoofdprijzen van dat evenement bekend gamaakt werden, waar Floc'h (zie *Stripschrift* nr. 144) buiten viel. Een deel van deze sessie werd opgeluisterd door Cuno Affolter, Zwitserse medewerker van het blad *Comixene*, die een deel van de vragen voor zijn rekening nam. We hebben die vragen stilzwijgend tot de onze gemaakt.

Rendez-vous met Hergé

In Nederland is er op dit moment eigenlijk, afgezien van Rendez-vous in Sevenoaks, *niets van je gepubliceerd, laat staan dat er artikelen over je verschenen zijn. Zullen we dus maar bij het begin beginnen?*

Laat ik eerst zeggen dat ik het tekenwerk van *Rendez-vous in Sevenoaks* na zoveel jaar niets meer vind voorstellen. Het is duidelijk dat dat mijn eerste strip is.

Echt je eerste strip of de eerste strip van je hand die gepubliceerd werd?

Mijn allereerste strip, ja. Toen ik Rivière ontmoette en hij me de plot van *Rendez-vous in Sevenoaks* vertelde, een boek dat hij toen aan het schrijven was, besloot ik onmiddellijk dat dit verhaal met zijn verwijzingen naar film en literatuur in stripvorm uitgevoerd moest worden. Rivière had het daarvoor niet gemaakt, maar de struktuur van het verhaal had volgens mij alles in zich voor een strip.

De stripversie van een boek dat door verstripping nooit verscheen...

Precies. Het is eigenlijk best grappig, Rivière en ik ontmoetten elkaar in de trein. We waren allebei op weg naar Brussel voor een bezoek aan de Studios Hergé, toen hij me de plot van *Rendez-vous in Sevenoaks* vertelde.

Achteraf nauwelijks een toeval, maar toen...

Ja, mijn eerste ontmoeting met Hergé, juist toen. Een symbolische ontmoeting kun je wel zeggen. Dat was in 1975. Enfin, toen ik Rivière over *Sevenoaks* hoorde vertellen, voelde ik instinktmatig dat hij een stripverhaal opgezet had zonder die opzet te hebben. Ik heb altijd veel stripverhalen gelezen, Kuifje natuurlijk; de albums van Kuifje las ik een paar maal per week. Toen ik wat ouder werd bleef ik wel stripverhalen lezen, *Pilote* bijvoorbeeld, maar eigenlijk was het toen een aflopende zaak. Het werd meer en meer shit. Het was niet meer wat ik graag wilde lezen en eigenlijk daarom besloot ik toen om dan zelf maar strips te gaan maken. Rivière gaf met zijn *Sevenoaks* de stoot, want dat was precies wat ik wilde lezen en, inmiddels, maken.

Art Déco

Maar je maakte toen nog geen strips. Dat schud je toch niet uit je mouw? Wat deed je op dat moment eigenlijk?

Ik was wel grafisch bezig, ik zat op een Kunstakademie, Art Déco de beste in Frankrijk, maar dat begon me toen net de keel uit te hangen. Normaal gesproken zou ik een illustrator geworden zijn. Ik begon met die opleiding in Parijs in 1973, maar na anderhalf jaar had ik het wel gezien. Het was mij allemaal te schools. Toen ik Rivière ontmoette was ik er al een half jaar mee opgehouden. In verband met het beeldverhaal was ik nog steeds bezig met Hergé, Jacobs, Kuifje, Blake en Mortimer dus, en door het verhaal van Rivière ontstond er een vreemde kortsluiting bij me. Ik wilde eigenlijk helemaal geen strips gaan maken, maar juist die plot van *Sevenoaks* gaf de doorslag. Je moet dat goed begrijpen: ik had helemaal niet de bedoeling om striptekenaar te worden, absoluut niet, maar min of meer, of eigenlijk juist door dat verhaal wist ik dat nu het moment aangebroken was. Zo'n perfekt verhaal, daar had ik zonder het te weten op zitten te wachten! Geen 'eerbetoon' aan Hergé, maar iets kompleet anders op dezelfde golflengte. Het idee om te *spelen* met een stripheld, zoals de helden van Jacobs en Hergé, te spelen met de vijftiger jaren waarin hun helden optreden.

Floc'h en Rivière (foto: D. Nurit)

Bedoel je het tijdeloze effekt dat Jacobs en Hergé weten op te roepen, waardoor hun strips ook nu nog zo leesbaar zijn?

Dat is waar, wat je zegt, dat effekt hebben ze, maar de dubbele bodem zit voor mij ook nog eens in het feit dat hun strips zich globaal gesproken lijken te bewegen in de vijftiger jaren, terwijl er onmiskenbaar steeds reminiscenties opgeroepen worden aan bijv. 1926. Vooral Jacobs put voor mij uit zijn herinnering en dat gaat terug tot die tijd. Daardoor ontstaat er een fiktie, die ook het verhaal van Rivière heeft. De fiktie van een nieuwe stripheld, waardoor lezers geboeid worden, terwijl ze in de loop van het verhaal ontdekken dat die held alleen maar verbeelding is.

Juist daarom vond ik het een uitstekende vondst om te werken in de grafische stijl van Hergé en Jacobs. De lezers kennen die stijl en daardoor zouden ze er zeker van zijn dat ze een nieuwe stripheld gingen volgen. Door in die stijl te werken konden we de lezers er met open ogen in laten trappen.

De stijl van Hergé en Jacobs, maar dan met een dubbele bodem. Ligt daar niet een parallel met de manier waarop Hitchcock werkt?

Precies. Hij werkt ook vanuit de eerste beelden. Hij roept een eerste beeld op en houdt de kijkers dan vast tot het einde. Intussen manipuleert hij zijn publiek, hij speelt ermee en dat is precies wat Rivière en ik wilden. Dankzij het vertrouwde grafische konsept moest ons dat ook lukken. Een kat en muis spel tussen auteur en publiek!

Het is een subtiel opgezet spel, al zal de lezer altijd aan het kortste eind trekken. Maar je zegt nu wel zo gemakkelijk dat de grafische stijl van Hergé en Jacobs daarbij een geëigend middel is, hoe gaat dat dan bij jou? Je schudt zo'n stijl toch niet zomaar uit je mouw? Je had zelfs nog nooit eerder strips getekend.

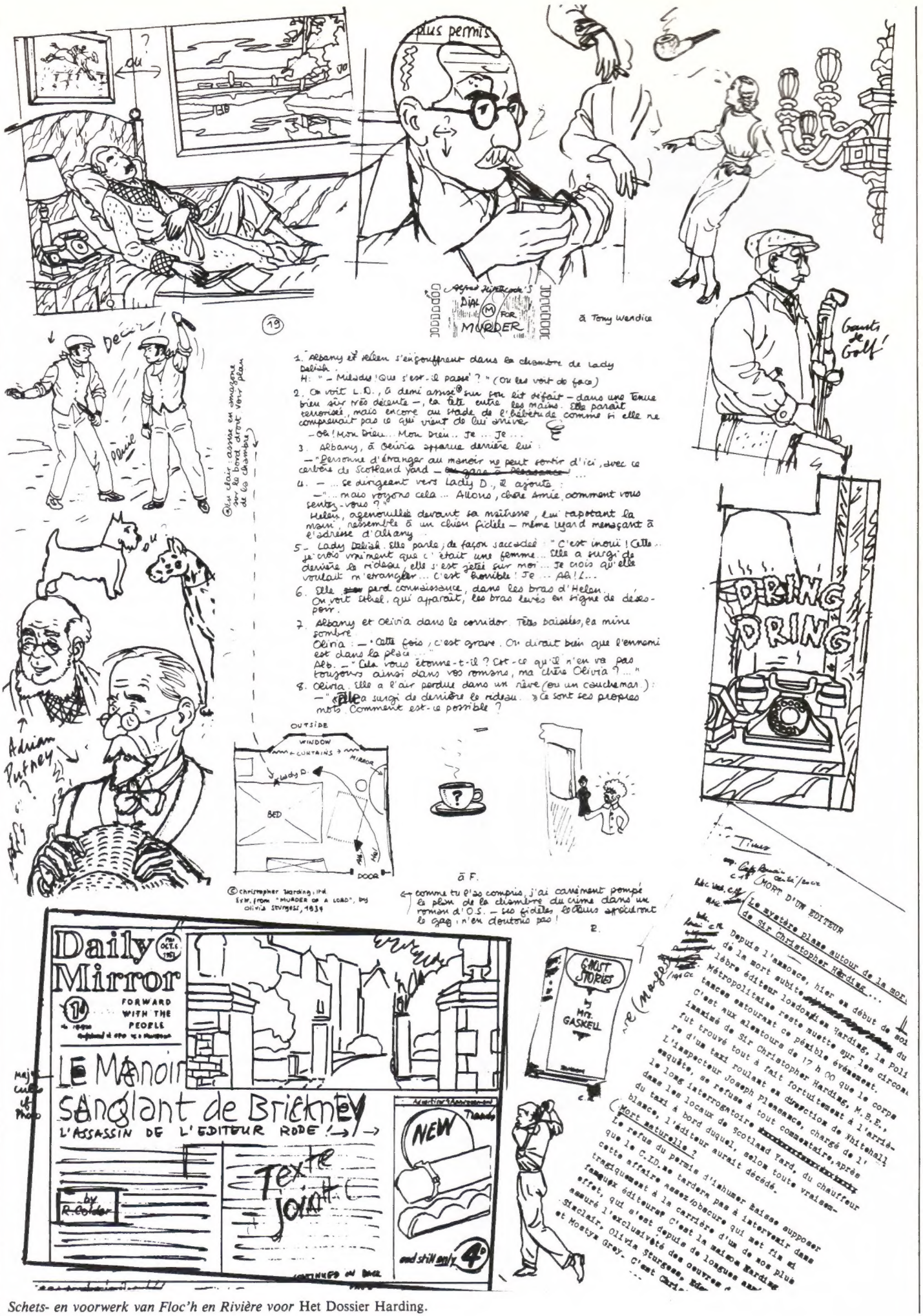

Schets- en voorwerk van Floc'h en Rivière voor Het Dossier Harding.

Nou nee, ik hoefde niet te kiezen tussen verschillende stijlen. Mijn grafische scholing wás Kuifje en Jacobs.

Waarom ging je eigenlijk naar een kunstakademie?

Die kunstakademie is helemaal niet belangrijk. Ik ging er alleen maar naar toe om mensen te ontmoeten, om niet niets te doen. Die akademie heeft met *Sevenoaks* niets te maken, ik heb die strip als het ware instinktief zo gemaakt.

Grafische erfenis

Je ging in elk geval dus niet een grafische opleiding volgen vanwege de strips?

Absoluut niet, ik had toen, geloof ik, te veel respekt misschien voor strips als die van Hergé en Jacobs om me ooit hoe dan ook op stripmaken te werpen. Je gelooft me kennelijk niet, maar het is echt zo dat op het moment dat Rivière me in de trein zijn plot vertelde, ik ineens zo'n strip voor me zag. Op dat moment en niet eerder kwam het bij me op een strip te gaan maken. Ik wist dat ik dat in die stijl moest doen. Hergé en Jacobs zijn aan het eind van hun karrière, en hun leven eigenlijk, en je kunt hun grafische erfenis oppakken. Ik bedoel niet hun stijl imiteren of voortzetten, maar er verder mee gaan, hem verdraaien, snap je. Niet alleen hun grafische erfenis, maar ook de wereld die hun strips oproepen, die wereld waar ik als kind kapot van was.

Je gooit wel wat overhoop. Ik zou dat best zelf onder woorden gebracht willen hebben. Je bent gedreven. Heb je toen eigenlijk Hergé nog ontmoet in Brussel?

Ja, alleen die keer, o nee, ik heb hem later nog 'n keer een hand gegeven, meer niet.

Waarom ging je toen eigenlijk naar zijn Studios? Sevenoaks *begon pas toen je al met Rivière in de trein zat.*

Rivière kende Hergé erg goed en ik had hem een paar weken tevoren ontmoet in verband met een omslagontwerp voor een boekenreeks. Rivière was literair redakteur bij een uitgever, bovendien was hij journalist en ook nog eens zeer goed op de hoogte van het werk van Hergé en Jacobs. Hij had verschillende artikelen over hun strips geschreven (en in 1976 de pocket *L'école d'Hergé* H.B.). Door die publikaties kende hij Jacobs en Hergé persoonlijk. Hij vroeg me toen of ik soms met hem mee naar Brussel wilde en dat wou ik natuurlijk. Alles is door hem op gang gebracht en die 3 of 4 uur in de trein bleken beslissend. Niet mijn ontmoeting met Hergé.

Speelde Sevenoaks *toen ook al in Londen?*

Ja, natuurlijk, maar daar ging het me niet om. Ik was kapot van de plot, trouwens op de terugreis hebben we besloten de strip te maken. Tsja en wat Londen aangaat, ik wil *Sevenoaks* absoluut opnieuw maken. Het boek is absoluut slecht getekend, maar ik kon toen niet beter. Binnen enkele jaren zal ik het hertekenen, dat is voor mij belangrijker dan een heel nieuw album aanpakken. Ik begin eigenlijk nu pas een beetje te kunnen tekenen. Sterker nog, ik begin nu pas te beseffen wat tekenen eigenlijk ís! Ik liet me toen door de zaak meeslepen: een strip maken, maar ik vergat dat dat meer is dan paginaschikking, dokumentatie enz., het pure tekenwerk raakte daardoor wat in de knel.

Dat is niet niks. Goed je hertekent Sevenoaks *voor je zelf eigenlijk, maar dat kan toch geen zoden aan de dijk zetten. Waar leef je eigenlijk van?*

Ben je van de belastingen of zo?

Nee, maar je moet toch ergens van leven?

Die kunstakademie volgde ik voor halve dagen en 's morgens verdiende ik geld als citycourier op de fiets voor een krant. Nou ja, fietsen, eigenlijk voerde ik geen bal uit. Ik was bevriend met de dochter van de eigenaar. Enfin, ik kreeg daar geld voor en dat had ik ook wel nodig, omdat mijn pa me dat op dat moment niet wilde geven. Er waren wat problemen tussen hem en mij.

Nu je het toch over je vader hebt, hoe zat dat met strips bij jullie thuis?

Strips waren absoluut geaksepteerd bij ons, geen enkel probleem, hoewel, mijn vader wilde altijd als eerste *Journal Tintin* lezen voor zover je dat achteraf een probleem kunt noemen in dat opzicht. Hij had vijf kinderen.

Katholiek en Kuifje, ik ken dat...

O nee, katholiek, kom nou. Nee, mijn vader kocht *Tintin*, las het als eerste en wij vochten erom. En dat vond hij leuk.

In Nederland waren dit soort vragen aardig geweest, die link met het katholicisme, het verbod om strips te lezen. Laat ik er maar over ophouden, ik zit mijn eigen frustraties aan je te spiegelen. Ik zou het graag met je gehad hebben over Het dossier Harding, *maar*

Uit: Une bonne journée *(*Elle, *27-8-1979)*

dat heb ik kort voor dit interview pas voor het eerst ingezien. Toch was die vluchtige blik voldoende om te merken dat je weer tegen een absoluut realistische achtergrond werkt. Alleen al die eerste pagina op Trafalgar Square, kompleet Londen, heb je dat voor jezelf nodig of is het een dekor dat je als tekenaar moet invullen?

Voor mij is dat ontzettend belangrijk. Ik ben eigenlijk blij, hoe gek dat ook klinkt, dat ik de mogelijkheid heb om me visueel op de hoogte te stellen van de plaatsen waar mijn strip zich moet afspelen. Ik snap dat je je afvraagt of dat geen beperking oplegt, maar het is juist omgekeerd: dat London, die dekors brengen de zaak op gang. Ze zijn een wezenlijk onderdeel van het verhaal.

Dokumentatie

Maar het bindt je aan dokumentatie, je bent er apart voor naar Londen geweest. Het stelt je voor grafische problemen, ook al maak je foto's.

Nonsens, je begrijpt het niet. Ik teken Londen, maar om op jouw voorbeeld terug te komen ik doe dat net als Hitchcock. In zijn Engelse periode schilderde hij Londen op zo'n manier dat zijn publiek dacht dat Londen zo was. Dokumentair tot op zekere hoogte, maar alleen tot zover Hitchcock het nodig had. Dat is bij mij ook zo. Wat per sé moet kloppen klopt, maar dat zijn maar een aantal beelden. De rest bepaal ik zelf. Londen is een hulpmiddel en geen doel. De meeste mensen kennen Londen, dat denken ze, alleen maar door het beeld dat Hitchcock er-

Bewerking van Le Dossier Harding *als reklamestrip voor Pulmoll-pastilles (1980)*

van gegeven heeft, zo is dat! Het is een kwestie van atmosfeer en die wordt natuurlijk door het dekor bepaald. Ik moet wel zeggen dat ik 'n zwak heb voor dekors. Ik kan me mensen eigenlijk alleen maar voorstellen tegen een dekor.

In Kuifjealbums als Het gebroken oor *en* De zeven kristallen bollen, *in die vroege periode vind je weinig dekor.*

Dat zeg jij. Het dekor ís er, maar je hoeft dat niet volledig uit te tekenen. Je begint met alle details en je kiest, voor zover het van belang is, wat je aan detailleringen wilt overlaten. Dat hoeven maar een paar lijnen te zijn, als de lezers daar maar een totaalindruk van krijgen. Die grafische zelfbeheersing, dat is ook wat ik bedoel met het kat en muis spel tussen auteur en lezer, waarover we het al gehad hebben. Het is zo'n essentiële zaak.

Maar je hebt toch foto's in Londen gemaakt?

Nee, echt niet, ik heb de stad bekeken, speciaal voor dit album. Ik moet dat echt glashard ontkennen, je stelt je dat veel te gemakkelijk voor. Ik wilde de vijftiger jaren tekenen, die sfeer, dat kun je niet fotograferen. Hergé en Jacobs konden nog zonder ooit België verlaten te hebben een soort universeel herkenbare beelden oproepen van de wereld, maar dat had te maken met de beperkte kommunikatiemiddelen van die tijd. Als ik me nu zou baseren op zoiets als de *National Geographic* dan zou ik de kans lopen dat diezelfde dag nog de televisie live-beelden brengt van die plaats. Ik heb veel instinktieve beslissingen te nemen, die althans voor de vijftiger jaren niet meer te dokumenteren zijn. Misschien zou een psychoanalist voor mij zinniger zijn om dit alles te interpreteren. Wie voor mijn manier van tekenen denkt dat dokumentatie behulpzaam is heeft geen flauw benul van mijn tekenen. Mijn herinneringen, jezus, ik ben geboren in 1953, dat is niet terug te vertalen. Ik kan me mijn moeder helder voor de geest halen, maar niet in een korset met hoge hakken. Dat zal ze wel gehad hebben, maar dan denk ik eerder aan *Vertigo* van Hitchcock. Kim Novak, in het begin blond, en James Stewart, ik kwam met tranen op m'n wangen uit die film. Ik was natuurlijk even geschokt als door de films *Live Boat* of *Rear Window*, maar *Vertigo* had iets met mezelf te maken. Die Kim Novak met haar korset en hoge hakken, dat was niet alleen iets van de zogenaamde vijftiger jaren, dat was een deel van mij. Raar, maar een deel van mezelf dat ik onmiddellijk herkende toen Rivière me de plot van *Sevenoaks* vertelde.

Je moet desondanks toch nog veel research gedaan hebben, want ook al zijn die vijftiger jaren een onderdeel van jezelf, je kent het Londen uit die tijd niet uit jezelf en evenmin de auto's die je tekent en al die andere attributen.

Ik heb veel research gedaan, al zou je dat bij *Sevenoaks* nog niet zeggen, vind ik. In *Het dossier Harding* is dat veel beter. Daar ben ik wel tevreden over. Tja, wat die research betreft, ik zou niet eens een auto kúnnen tekenen, die niet bestaan heeft in die tijd. Technisch gesproken kan ik dat natuurlijk wel, maar ik ben daar psychisch niet toe in staat. De konstruktie van mijn auto's moeten perfekt kloppen, alles moet perfekt kloppen. Niet omdat ik zo graag een realistische strip maak, maar omdat dat in mijn karakter zit. Van mijn jeugd kan ik dat natuurlijk niet allemaal meer precies weten, daarvoor ben ik te laat geboren, maar ik heb nog wel een indruk van de auto's die toen rondreden. Ik zie bijv. die Citroëns nog zo voor me met die ronde spatborden. Alle auto's waren toen rond. De auto's van nu zou ik niet kunnen tekenen, ik haat ze! Toen ik nog een kind was, was alles rond. De lichaam van vrouwen, de auto's, ze hadden iets komfortabels.

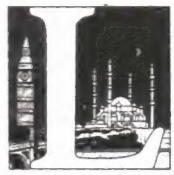

Klare lijn

Bij Rendez-vous in Sevenoaks, *dat nu net in het Nederlands is verschenen, is het opvallend dat je levende voorwerpen, mensen en dieren, in een andere stijl lijkt te tekenen dan de dode voorwerpen, de dekors. Je ziet dat vaak bij*

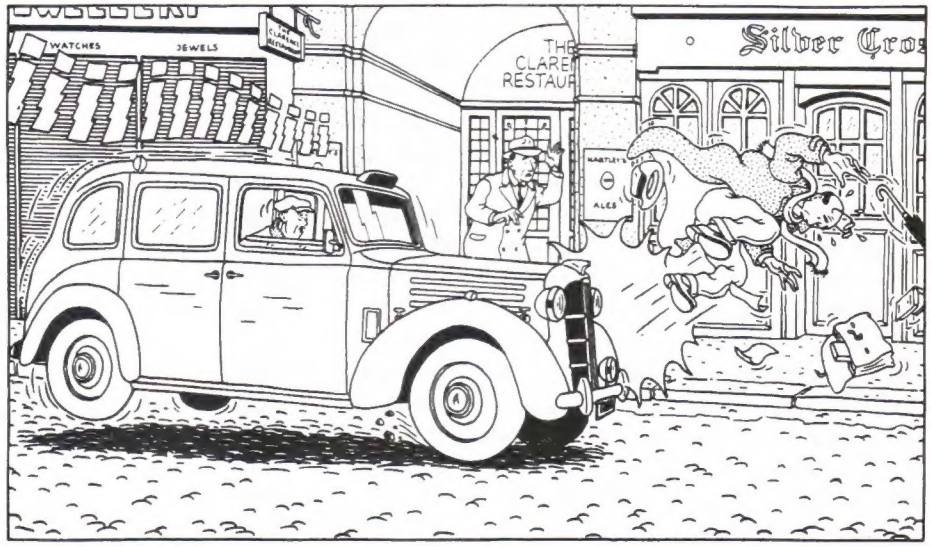

Dossier Harding *blz. 4*

Cover Pulmoll-reklamestrip (1980)

tekenaars van de klare lijn. Er zit een soort wrijving in. Die stijl is vrij statisch en de kans is daardoor groot dat de personen houterig worden en houterig bewegen, hoewel je bij Hergé kunt zien dat dat helemaal niet hoeft.

Sevenoaks is voor mij evenmin perfekt. Ik geneer me echt voor dat tekenwerk. Je moet me daar niet op beoordelen, neem *Het dossier Harding*: daar sta ik achter. Tekentechnisch is *Sevenoaks* een mislukking, er zit geen diepte in de figuren.

Als we het hebben over de klare lijn, jouw stijl, dan wil ik van deze gelegenheid ook even gebruik maken om je broer erbij te betrekken. Hij loopt hier ook rond, maar wat belangrijker is, hij tekent ook strips en nog wel in dezelfde stijl.

Wat wil je, we lazen vroeger dezelfde strips. Hij maakt momenteel strips voor kinderen. Zijn uitgever had eerst mij gevraagd voor een kinderstrip, maar dat kan ik niet. Ik heb een hekel aan kinderen en daarom heb ik het aan hem doorgegeven.

Kinderstrips voor je jongere broer...

Nee, hij is ouder dan ik. Er zit trouwens toch nog een heel verschil in onze tekenstijl. Zo ontzettend veel mensen hebben daar helemaal geen kijk op. Ze zien iets van de klare lijn en gooien dan alles op een hoop, maar ze weten niets van grafische kunst. Neem nou bijvoorbeeld de topperiode van *Journal Tintin*. Ze werkten allemaal in dezelfde stijl: Bob Moor, Vandersteen, Jacobs, Hergé, Martin, ze zaten dicht bij elkaar, maar de lezers haalden ze niet door elkaar. Absoluut niet en nu begint iedereen daar ineens wel over te zeuren. Ik zit op dezelfde golflengte als Hergé, mijn broer ook en nog vele anderen, maar wat dan nog. Ik heb er de pest in dat veel mensen niet verder willen kijken. Ik zie de onderlinge verschillen duidelijk. Mensen die dat niet kunnen weten er niets van.

Dat zijn trouwens meestal mensen die niet zoveel ophebben met deze tekenstijl. Het is een kortzichtige truc die je ook elders aantreft. Iemand heeft de pest aan iets en veroordeelt voor het gemak de zaak in z'n geheel. Dat soort generalisaties is helaas nogal menselijk, racisme, seksisme en allerlei andere -ismen zijn op dat principe gebaseerd. Maar het is onzin, als jij Kuifjealbums zou maken zou dat nog steeds geen Hergé zijn.

O nee. Alleen al het verschil tussen Hergé en Jacobs: Hergé is voor mij te simpel, bij hem gebeuren dingen zoals kinderen die zich voorstellen. Ik zou dit niet kunnen, maar wat ik in hem bewonder dat is dat filmische. Hij is 'ronder', het leeft meer dan bij Jacobs.

En zo zitten we dus toch uitvoerig over die klare lijn te diskussiëren. Je gebruikt de term zelf. Waar heb je hem voor het eerst gehoord eigenlijk?

Ik ken de term van Joost Swarte. Ik weet het niet meer precies, onbewust bestond die term allang voor mij. Toen dat boekje van jou en Swarte (en Pommerel. H.B.) uitkwam, was ik al bezig met *Sevenoaks*. Dat album was toen in Frankrijk al verschenen, maar de term moet ik toch wel uit die 4 Rotterdamkatalogi gehaald hebben.

Daar kijk ik wel van op, een Fransman die Nederlands leest!

Je moet het niet mooier maken dan het is. Ik heb eruit opgepikt wat ik kon, meer niet. Ik vond ze prachtig uitgevoerd, maar bij het deeltje over de klare lijn ontbrak ikzelf natuurlijk nogal pijnlijk.

Zeg dat wel. Maar het was al gekompliceerd genoeg. We hebben zat klachten gehad en we waren het toen ook onderling niet eens over de te kiezen personen. Peter de Smet bij de klare lijn, dat was toen al een meningsverschil, maar al met al is de boodschap toch overgekomen. Over taalbarrières heen zelfs, merk ik nu.

Ja, De Smet dat kan niet, dat is geen klare lijn. Er zit trouwens nog een heel ander facet aan deze zaak. Wat Hergé oorspronkelijk en op de éérste plaats wilde was een goed verhaal vertellen, precies de reden waarom ik met *Sevenoaks* begon. De stijl waarin was daarbij voor Hergé sekundair, hij zal wel niet anders gekund hebben. Zijn opzet was niet in die stijl te tekenen, hij wilde zijn verhalen vertellen en als hij iemand anders geweest was had hij dat in een andere stijl gedaan, in de stijl van Franquin misschien wel. Dat is, vind ik, ook het probleem met Joost Swarte. Hij tekent wel in de stijl van Hergé, maar hij heeft geen verhaal te

Affiche voor de film Diabolo menthe *van Diana Kurys*

vertellen. Eigenlijk is hij een illustrator. Zijn tekeningen zijn mooi, maar hij heeft niets te vertellen. Voor een Fransman in elk geval niet.

Welke tekenaar van nu vind je de moeite waard?

Ik ben niet zo kapot van wat er in de bladen verschijnt. Dat ik in *Pilote* publiceer is alleen om financiële redenen. Maar goed, je wilt namen. Natuurlijk Joost Swarte, toch wel, en Ever Meulen. Dat is wel geen striptekenaar, maar een fantastisch illustrator. Hij vertelt geen verhalen en juist dat vertellen interesseert me. Zijn werk is meer journalistiek, net als bijv. dat van Reiser. Ik ben met iets heel anders bezig. Sommige boeken van Pratt vind ik goed, maar we worden overvoerd met Pratt. Ik vind Pratt nu vermoeiend, maar zoiets als *De ballade van de zilte zee* is nog steeds een meesterwerk. Waar ik nu wel van houd is Munoz en Sampayo. Ik vind dat groots, die nieuwe manier om een verhaal te vertellen.

Waar ben je momenteel aan bezig?

Ik werk aan een nieuw verhaal dat zal heten *A la recherche de Sir Malcolm.* Het heeft iets te maken met Proust. Francis Albany, die je kent uit *Het dossier Harding*, denkt daarin terug aan zijn vader. Het lijkt wel wat op *Sevenoaks*; er lopen weer twee verhalen door elkaar. Het wordt wel langer, 46 bladzijden vind ik veel te beperkt. Het is berekend op 63 bladzijden. Het is belachelijk dat uitgeverijen van strips hun auteurs vastbinden op een vast pagina-aantal. Geen fatsoenlijke uitgeverij zou zoiets in zijn hoofd halen en ik heb ook geen zin meer om me daaraan te houden.

Nog eens even terug naar de vijftiger jaren. Er was natuurlijk nog veel meer. Houd je bijvoorbeeld ook van de popmuziek uit die tijd of zou je ook op een Vespa rond willen scheuren?

Vespa's dat is de zestiger jaren. Nee, wat ik fascinerend vind van de vijftiger jaren is dat de moderne kunst toen bij het dagelijkse leven hoorde. Ik bedoel niet de *Modern art* van Joost Swarte. Die is veel te esthetisch, ik wil alleen maar de kleuren en de achtergronden van die tijd, zoals in de films uit die tijd. Die kleuren vind ik ook erg belangrijk. Ik doe dat daarom zelf, maar het is nog niet volmaakt. Ik zoek nog steeds naar de kleuren die bij die periode horen, dat donkere, dat bruine. De grijstinten van een stad als Londen met al die verschillende steenkleuren.

Hitchcock

Maar ik wil nog even terugkomen op de films uit die tijd. In films van Raoul Walsh, van Hitchcock enzovoorts wordt er niet gespeeld met de camera's. Ze houden het zo simpel mogelijk en dat is het beste. Net zoals Hergé dat doet: hij rent ook niet van de ene camerastand naar de andere. Dat is ook helemaal niet nodig, je moet het simpel houden. Je moet je mogelijkheden en ideeën bewaren voor de passages waar je ze echt nodig hebt, om de aandacht af te leiden of juist om de spanning op te voeren. Het effekt is dan des te groter als je de rest zo eenvoudig mogelijk gehouden hebt.

Je spreekt bloedserieus over dit soort zaken. Ik neem aan dat je om dit alles tot zijn recht te laten komen erg veel tijd nodig hebt. Hoelang doe je trouwens over een pagina?

Zo serieus ben ik nou ook weer niet. Als ik er zo over zit te praten lijkt dat wel zo, maar eigenlijk ben ik erg lui. Ik denk dat ik gemiddeld per dag maar één uur daadwerkelijk strips zit te tekenen.

?

Ja, ik vind bijvoorbeeld vrouwen leuker dan stripalbums. Zo is het leven.

Ook leuker dan films?

Ik herinner me nu net een voorval dat Hitchcock wel eens verteld heeft. In een van zijn films moet een verdachte een politiebureau binnengeleid worden. De dekorbouwers hadden voor die scène een kompleet politiebureau opgetrokken met een enorme deur en zo en Hitchcock liet toen een opname draaien, waarop bijna alleen maar een politieagent met die verdachte te zien waren. De producer zei toen: 'In Godsnaam, waarom doe je dat zo, je hebt amper de deur op de film! Heb je me daarvoor dat hele politiebureau laten bouwen?'. Hitchcock antwoordde hem daarop: 'Ik heb dat gebouw in deze scène niet nodig. Ik wil het bewaren voor een scène waar het suspens-effekt heeft. Dat komt nog wel, als ik het nu gebruik dan kan ik dat effekt er later niet meer aan geven.' Kijk, dat bedoel ik, zoiets vind ik erg goed.

Het bewijst dat details pas perfekt kunnen funktioneren als je het geheel overziet. Ze moeten geen doel op zich zijn.

Ik zal je nog een anekdote over Hitchcock vertellen. In een interview met François Truffaut, ook een fantastische regisseur maar niet zo goed als Hitchcock, vertelt hij over een ontmoeting die hij had met Ingrid Bergman. Zij had toen net de rol van Jeanne d'Arc gespeeld en ze vroeg Hitchcock welke belangrijke rol hij voor haar in petto had. Hij zei haar toen: 'Maar wat doet dat er nu toe, waarom zou je niet een gewone rol aannemen zonder glamour in een ontzettend suksesvolle film?'. Snap je, een film is niet goed omdat je Michelangelo filmt of Van Gogh. Een film is goed door het kunstenaarschap van de regisseur en niet anders.

Heb je met Hergé of Jacobs wel eens achteraf gesproken over Sevenoaks? *Heb je Jacobs eigenlijk ooit ontmoet?*

Ik kreeg 'n brief van Jacobs, waarin hij me bedankte voor de toezending van *Le dossier Harding*. Ik heb hem nog nooit ontmoet, maar Rivière kent hem heel goed. Jacobs' gezondheid is erg slecht. Het was een erg vleiende brief voor mij. Je moet bedenken dat ik die brief niet alleen las zoals ik nu

*Illustratie naar aanleiding van de dood van Hitchcock (*Libération Sandwich, *10-5-1980)*

ben, maar ook als de jongen, die zijn hele jeugd vol bewondering *Tintin* las. Ja, ik was er erg blij mee.

Toch moet hij de verschillen ook gezien hebben. Er zitten, maar ik heb het nu over Sevenoaks, *volgens mij trekken in die Tardi bijvoorbeeld ook heeft. Die moorden, dat bloederige en ook wel zekere magische trekken. Het is absoluut niet op jeugdigen gericht in die zin.*

Dat is waar. Maar ik moet zeggen dat dat vooral het aandeel van Rivière betreft. Hij houdt van Grand Guignol, hij heeft daar trouwens ook een boek over geschreven. Er is in elk geval in geenenkel opzicht invloed van Tardi, ook niet bij Rivière.

Die Grand Guignol zit niet meer zo in Le dossier Harding. *Zijn er nog andere belangrijke verschillen met* Sevenoaks*?*

De tekenstijl natuurlijk, daar hebben we het over gehad. Een belangrijk element daarbij is dat ik na *Sevenoaks* overgestapt ben naar 3 stroken per pagina, wat meer ruimte geeft voor detaillering. Afgezien daarvan vind ik dat de karakters verder uitgewerkt zijn en ook harmonischer getekend.

Dekors en personen zijn naar elkaar toegegroeid. In Sevenoaks *vind ik de personen nogal houterig.*

Maar het is wel zo dat ik nog steeds statisch wil blijven in tekenstijl.

En zo belanden we alweer bij Hergé en Kuifje. Je zult zeker wel een mooie verzameling Kuifjes hebben?

Ik heb ze allemaal natuurlijk en ik lees ze van alle strips het liefst. Ik lees en herlees ze nog steeds zonder dat er slijtage optreedt en dat geldt ook voor E. P. Jacobs.

Uitgever

Het was niet gemakkelijk om je te spreken te krijgen. Je uitgever schermt je voortduren af en wil liever dat je albums signeert dan de pers te woord staat. Ik vind dat een nogal belachelijke zaak.

Ik ben volkomen vrij voor interviews. Je zult brutaler moeten zijn dan mijn uitgever.

Nou ja, het is zijn eigen voordeel. In Nederland is de belangstelling voor strips in jouw stijl behoorlijk groot.

Ik moet toegeven dat Dargaud echt niet op Nederland mikt. Mijn uitgever zit voorlopig op een serie van mij te wachten. Het liefst 20 albums of zo en dan pas de stap naar het buitenland. Hij ziet boeken uiteindelijk toch als handel, als sokken of wat dan ook, en niet als kreatieve produkten die een groter publiek waard zijn. Toch ben ik tevreden over mijn uitgever: hij verspreidt mijn boeken over heel Frankrijk, stuurt perseksemplaren enzovoorts en dat is al heel aardig. Daardoor is mijn oplage niet 10.000 stuks, een aantal waarop de meeste goede auteurs uitkomen, maar 50.000. *Sevenoaks* is daar al weer overheen vooral ook door de tijdschriftpublikaties van *Harding*. De eerste druk van *Sevenoaks* besloeg 15.000 eksemplaren en die waren binnen twee maanden uitverkocht.

Dargaud zal wel opgekeken hebben!

Zeg dat wel, want *Harding* begon met 30.000 stuks eerste druk. Het dubbele!

Wat vind je daar zelf van?

Een eerste oplage van 60.000 tot 100.000 stuks lijkt me wel wat. Ik wil net zo goed verkopen als Hergé!

Jezus, dat zeg je zomaar. Je bent net begonnen met strips en je praat over rekordoplagen alsof het niets is.

Nou ja, niet helemaal serieus, ik heb geen haast.

Geen haast? Je praat over eerste oplagen van minstens 60.000 eksemplaren!

Het klinkt gek ja, maar desondanks. Toen *Sevenoaks* een bestseller bleek vroeg mijn uitgever om voort te maken met het vervolg. Desondanks heb ik er twéé jaar aan gewerkt. Ik wil op mijn eigen manier werken en, zoals gezegd, ik ben nogal lui.

Hoe ben je bij Dargaud gekomen, was dat het gevolg van Rivières kontakten in de uitgeverswereld?

Nee, ik heb die kontakten zelf gelegd. Samen met Rivière ben ik gaan praten met Dargaud en Casterman.

Maar bij Casterman hadden ze Hergé al...

Dat was het probleem niet, echt. Laat ik zeggen dat Casterman geen gevoel voor humor heeft. Casterman kon het wat dat betreft niet aan. Bovendien hadden ze toen Tardi. Casterman is een uitgever die nooit risiko's neemt en omdat ze nog niet helemaal van het sukses van Tardi overtuigd waren, durfden ze het niet aan. In dezelfde tijd hadden we ook kontakt met Dargaud en daar zagen ze het onmiddellijk zitten. ■

BIBLIOGRAFIE

Rivière/Floc'h:

1) *Le Rendez-vous de Sevenoaks*. In afleveringen in *Pilote* 1977 (nrs. 35-40); boekuitgave Dargaud (Neuilly-sur-Seine) 1977; boekuitgave Nederland Mondria (Hazerswoude-Dorp) 1980;
2) *Le Dossier Harding*. In afleveringen in *Pilote* 1980 (nrs. 73-e.v.); boekuitgave Dargaud (Neuilly-sur-Seine) 1980; boekuitgave Nederland Mondria Uitgevers (Hazerswoude Dorp) 1981;
3) *A la rechèrche de Sir Malcolm*. In voorbereiding.

Floc'h/Jean-Luc Fromental/François Landon;

Le Siècle. In *Pilote* 1978 (nr. 44bis: Special Fantastique-Science-Fiction, blz. 12-13); niet voortgezet.

Floc'h:

- Une bonne Journée. In *Elle* (27-8-1979), blz. 46-49.
- *Le secrèt de la Pulmoll verte*; boekuitgave M.B.C. (Paris) 1980;
- Illustraties voor *Le Monde, Libération Sandwich, (A Suivre), Pilote* enz.

Hierna de strip A la rechèrche de Sir Malcolm, door Floc'h en Rivière. Deze voorpublikatie is zo aktueel dat vertaling niet meer mogelijk was, voor het vervolg zie binnenkort Pilote.

© Dargaud

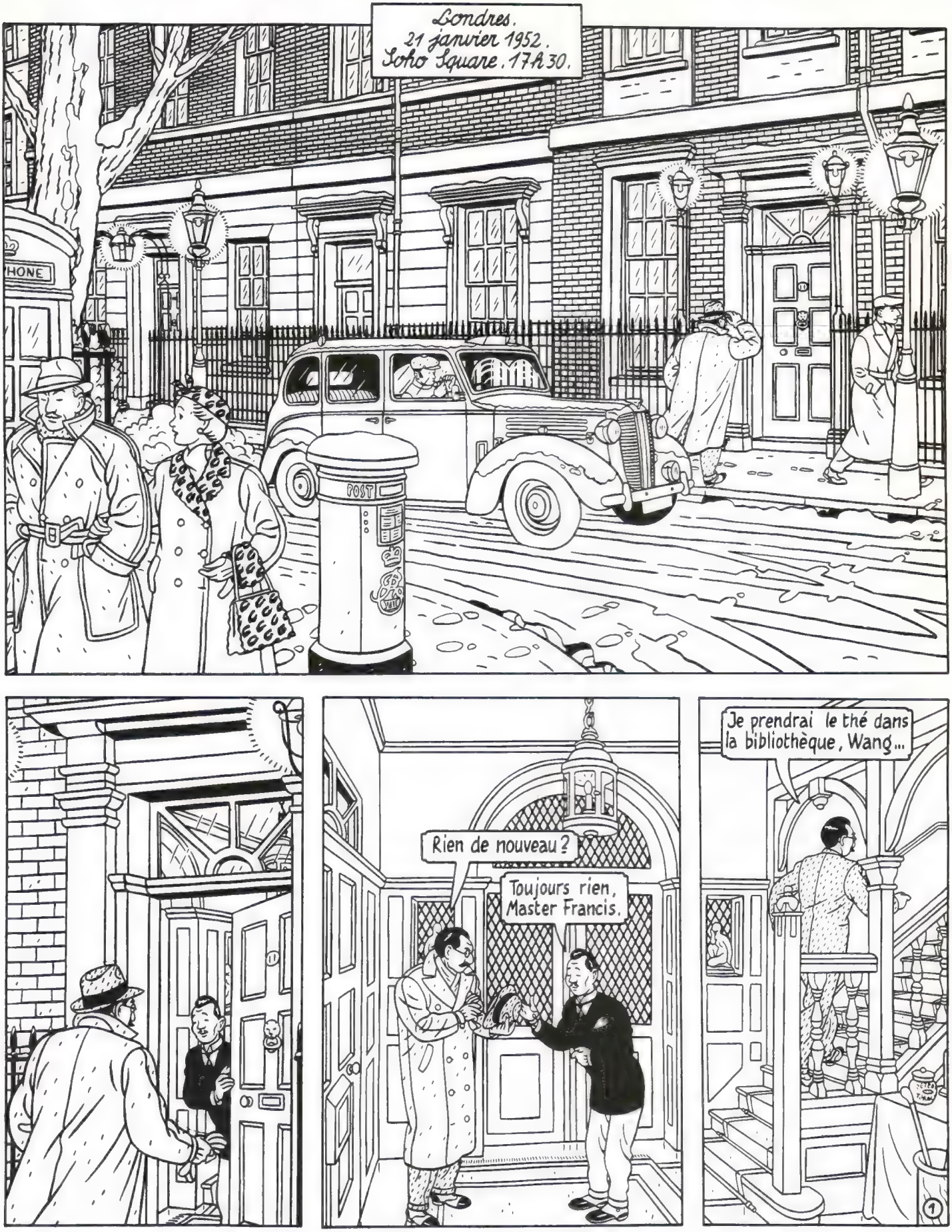
Londres.
21 janvier 1952.
Soho Square. 17 h 30.
HONE
POST
Rien de nouveau ?
Toujours rien, Master Francis.
Je prendrai le thé dans la bibliothèque, Wang...

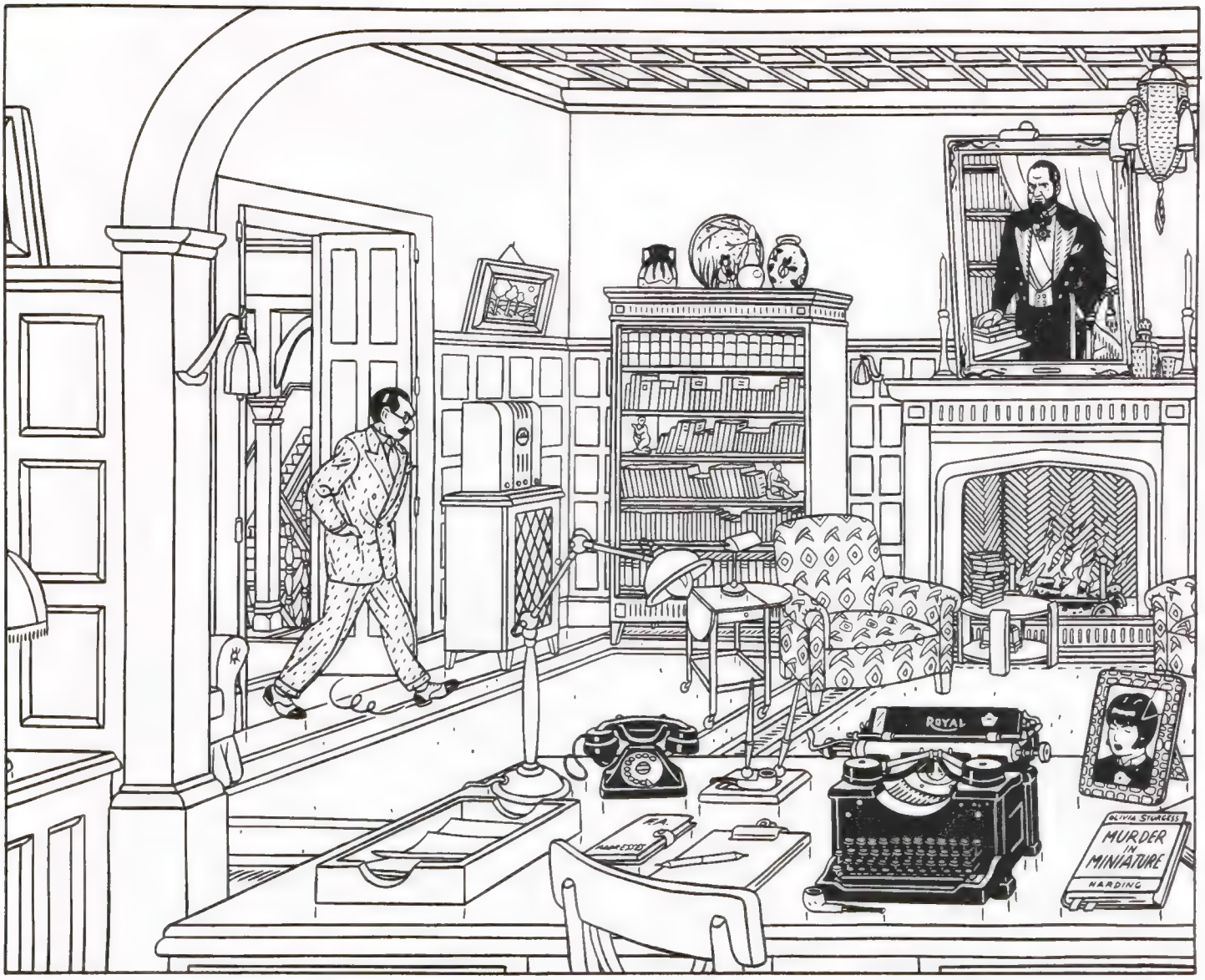
ROYAL
OLIVIA STURGESS
MURDER IN MINIATURE
HARDING

Ah! Ces damnés romanciers ne cesseront donc jamais d'écrire! Je ne me sens vraiment pas d'humeur à les lire aujourd'hui... Bah!

Master Francis désire-t-il autre chose?
Euh, non, merci Wang!

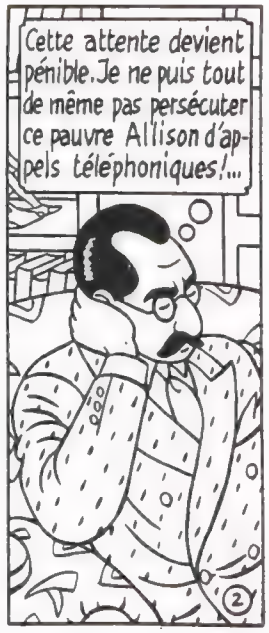
Cette attente devient pénible. Je ne puis tout de même pas persécuter ce pauvre Allison d'appels téléphoniques!...
2

De hier afgedrukte vertaling van Le Siècle *verscheen eerder in de Hors Série van* Pilote *nr. 44 bis (1978).*
Met dank aan Floc'h (© Dargaud); vertaling H. van den Boom.

GEÏLLUSTREERDE BIJLAGE
N°01

door Floc'h, Fromental en London

LE SIECLE

Van onze speciale verslaggever
Nicolaas Reiziger

Zonder prijsverhoging en ten gerieve van haar lezers zal de courant Le Siècle, *steeds trouw aan haar devies ('Fluctuat Nec Plus Ultra') vanaf vandaag haar kolommen verrijken met een 'Geïllustreerde bijlage' die, hoewel onregelmatig verschijnend, in de loop der jaren een waarlijke encyclopedie zal gaan vormen van onze steeds in beweging zijnde wereld.*

1) De laatste reis van de 'Woestijnroos'

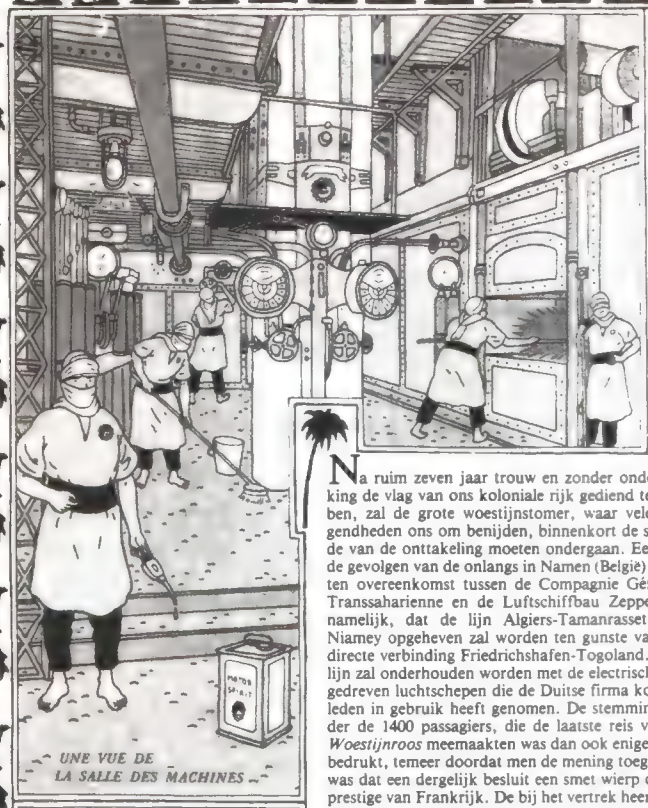

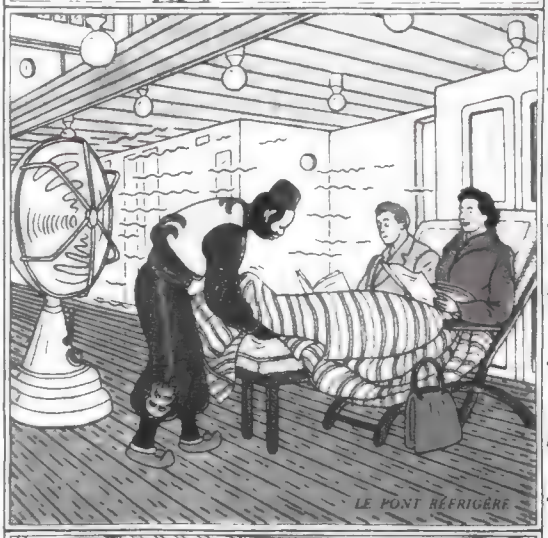

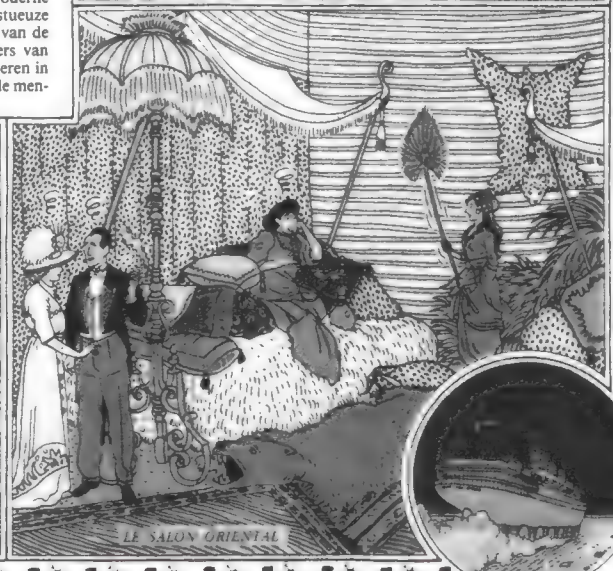

Na ruim zeven jaar trouw en zonder onderbreking de vlag van ons koloniale rijk gediend te hebben, zal de grote woestijnstomer, waar vele mogendheden ons om benijden, binnenkort de schande van de onttakeling moeten ondergaan. Een van de gevolgen van de onlangs in Namen (België) gesloten overeenkomst tussen de Compagnie Générale Transsaharienne en de Luftschiffbau Zeppelin is namelijk, dat de lijn Algiers-Tamanrasset-Neue Niamey opgeheven zal worden ten gunste van een directe verbinding Friedrichshafen-Togoland. Deze lijn zal onderhouden worden met de electrisch aangedreven luchtschepen die de Duitse firma kort geleden in gebruik heeft genomen. De stemming onder de 1400 passagiers, die de laatste reis van *de Woestijnroos* meemaakten was dan ook enigermate bedrukt, temeer doordat men de mening toegedaan was dat een dergelijk besluit een smet wierp op het prestige van Frankrijk. De bij het vertrek heersende wrok en bitterheid was evenwel snel verdwenen, toen de passagiers kennismaakten met de ontelbare amusementsmogelijkheden en het ongelooflijke comfort van wat werkelijk een mobiele stad genoemd kan worden. Het werden vier dagen van een idyllische reis, een onstuitbare opvolging van gezichten, van *cocktails* en theatervoorstellingen, op het zekere en krachtige rythme van de twee 8.500 paardekrachten sterke stoommachines, die afkomstig zijn uit de gieterijen van de Schneiderfabrieken. Er is geen twijfel over mogelijk dat dit heldhaftige afscheid, recht in het gelaat van de verwaten rivalen, aan deze kolossus van de moderne tijd – die wij helaas nooit meer zijn majestueuze spoor van zand en stof zullen zien trekken van de Middellandse Zee tot aan de eerste uitlopers van equatoriaal Afrika – een ereplaats zal opleveren in het Panthéon van de grote scheppingen van de menselijke geest.

Bijschriften bij de illustraties, kloksgewijs vanaf rechtsboven: De sportzaal; het gekoelde dek; de Oosterse salon; een mobiele oase; het tuin-dek; een blik in de machinekamer.

Door Har Brok en Jac Drewes

Dominique Hé: 'Eindelijk kan ik in mijn eigen stijl tekenen'

De titel van dit artikel, dat verderop overgaat in een interview met Dominique Hé, suggereert een tegenstrijdigheid. Bewust, want sinds zijn debuut in *Pilote* in 1973 heeft Hé in zijn strips van diverse stijlen gebruik gemaakt. Wie die strips naast elkaar legt, en dat gaat vrij eenvoudig met Hé's verzamelbundel *Voyages* uit 1977, bespeurt toch nog genoeg eigens en konstants. Het is eerder dit laatste dat de diepere achtergrond vormt van Hé's geciteerde woorden. Door de stripbladen waarin hij publiceerde is Hé min of meer gedwongen geweest zijn tekentechniek te laten prevaleren boven zijn tekenstijl en de ironie wil dat die stijl vanaf het begin en na al die eksperimenten regelrecht in het verlengde ligt van de stijl van E.-P. Jacobs. In *Le Faucon de Mû* dat in Frankrijk medio februari in de boekhandel kwam, komt deze parallel het duidelijkst tot uiting en juist in dit album ziet Hé zijn meest *eigen* kreatie. In de beste traditie van Jacobs is *Le Faucon de Mû* ook gesplitst in twee delen, *Tome II* is inmiddels al afgesloten in *Métal Hurlant,* terwijl hij alweer gevorderd is met een nieuw avontuur van Marc Mathieu op Kreta.

Zelfportret in Les 3 maisons de Seth (Métal Hurlant 1978, nr. 33bis).

De avonturen van Roland Donges, dat Hé maakte naar een verhaal van Jacques Vivant, blijkt dus de afsluiting van een periode, waarin Hé in een korte tijd tot in *Heavy Metal* doorbrak bij de meer 'volwassen' striplezers. In het interview dat we op 25 januari in Angoulême met hem hadden, komen de achtergronden van deze ommezwaai niet goed uit de verf. Duidelijk is echter wel dat Hé er geen enkel probleem in ziet om strips voor een jeugdig publiek te maken, niet uit eventuele gemakzucht maar in de minst eenvoudige traditie, hoge eisen stellend aan zichzelf, zijn uitgever, zijn verhalen en zijn tekenwerk. Een verklaring daarvoor ontbreekt. Hé is zo'n verklaring ook niet verschuldigd, maar in Nederland gebeuren zulke dingen niet, alhoewel men een uitzondering kan maken voor Fred Julsing. Het heeft er alle schijn van dat Dominique Hé zich in het verleden om gepubliceerd te kunnen worden heeft laten 'opfokken', een wellicht logisch gevolg van zijn bescheidenheid, maar ook van de scheiding der geesten die zich sinds enige jaren aan het voltrekken is in de wereld van het beeldverhaal: stripauteurs en -lezers werden volwassen, de grote idolen uit hun jeugd kunnen ze niet meer delen met de jongeren die nú die idolen en hun nakomelingen ontdekken, kortom overgangsverschijnselen.

Het interview met Hé werd bijgewoond door de uitgever Paul Rijperman, die in afzienbare tijd de Nederlandse editie van *Le Faucon* uitbrengt. Zijn opmerkingen en vragen die, omdat hij Hé goed kent, een wezenlijke inbreng gehad hebben, zijn zonder dat apart aan te geven in onze tekst verwerkt.

Giraud

Voor we afdwalen zouden we eerst wat van je levensloop vernemen, want in Nederland is er nog maar weinig over bekend.

Ik ben geboren in Les Sables d'Olonne, een kleine stad aan de westkust van Frankrijk. Tamelijk noordelijk, niet meer dan 20.000 inwoners. Dat was in 1949 op 12 juli. Ik ging daar ook naar school, maar het interesseerde me niet erg. Ik vond het erg vervelend en daarom ben ik naar Parijs gegaan. Ik wilde daar gaan schilderen. Ik was toen absoluut niet van plan om me met stripwerk bezig te gaan houden, in feite was ik niet zo kapot van strips. Ik ging toen naar Vincennes, een soort kunstakademie, erg modern in zijn soort. Ik ontmoette daar Jean Giraud, ook bekend als Moebius, die daar lessen gaf. Hij zag me daar bezig en raadde me aan om door te gaan met tekenen in plaats van schilderen. Zo heb ik 'n tijd onder hem gewerkt en ongeveer een jaar later kwam ik in kontakt met Jean-Claude Mezières. Hij gaf les aan de tweedejaars, zodoende. Intussen bleef ik echter werken met Giraud. Op een gegeven moment nam Giraud me mee naar Goscinny, toen de baas van *Pilote,* en zo werd mijn eerste strip geboren. Giraud maakte daarvoor het scenario *(Jusqu'a plus soif* in *Pilote* nr. 725 1973, 6 platen. HB).

Giraud maakte het verhaal alleen?

Officieel hebben we 't samen gemaakt, maar Giraud deed het meeste. Ik heb toen 'n jaar gewerkt voor *Pilote,* maar ik was toen echt nog maar een beginner. Juist in die tijd kwam *Pilote* wat in de problemen; verschillende vaste mensen gingen naar andere stripbladen. Je kent ze wel: Mandryaka, Giraud, Gotlib, nou ja dat zorgde voor moeilijkheden. Degenen die overbleven voor *Pilote* waren eigenlijk de beginners en dat bracht de publikatie in gevaar. Ik bedoel dat de geroutineerde tekenaars die bij *Pilote* bleven, de schok moesten opvangen en dat daardoor maar weinig ruimte bleef voor de groep beginners. Toen ik aan zag ko-

men dat ik nog maar een hele kleine kans op publikatie had in *Pilote,* ben ik overgestapt naar *Rock & Folk,* een muziekblad eigenlijk. Daar heb ik even voor gewerkt tot ik Jean-Pierre Dionnet ontmoette en door hem ben ik met stripwerk begonnen in *Métal Hurlant.*

Roland Donges

Toen kwamen je langere versies.

Nou nee, eerst heb ik 'n verhaal van 3 platen gemaakt met een eigen scenario *(Le vaisseau* in *Métal Hurlant* nr. 8 (1976), 4 platen. HB). Je kunt het net als mijn andere oude werk vinden in het verzamelalbum *Voyages* van Les Humanoïdes. Pas daarna ben ik in dat blad met een lange serie begonnen op scenario van Jacques Vivant. Dat was eigenlijk niet op initiatief van Jean-Pierre Dionnet, omdat deze serie eigenlijk in een ander uitgave al begonnen was. Jean-Pierre zag hem toen en vond dat het iets voor mij was. Ik heb hem toen in *Métal Hurlant* voortgezet en afgemaakt en inmiddels is het verhaal alweer een tijd in album gebundeld.

De avonturen van Roland Donges in Nederland?

Momenteel doe ik dan *Marc Mathieu,* waarvoor ik ook het scenario en de tekst schrijf. Nu *Le Faucon de Mû* klaar is ben ik met een volgend verhaal bezig. Begin 1982 zal het tweede album van die reeks verschijnen. De voorpublikatie in *Métal Hurlant* is al afgesloten.

Betekent dat dat De avonturen van Roland Donges niet meer voortgezet zullen worden?

Nu niet in elk geval. Het is eigenlijk niet mijn verhaal en ik schrijf toch liever mijn eigen scenario's en verhalen.

Kun je dat wat betreft Donges *toelichten? Vivant heeft toch een bijzonder spannend verhaal gemaakt, laat je dat zomaar liggen?*

Het probleem is dat Vivant schrijver is en geen stripscenarist en dat maakt nogal wat verschil. Ik heb dat verhaal dus zelf helemaal als strip moeten opzetten en uitwerken en dat kost je dan veel nodeloze moeite. Het boek is eigenlijk ook heel anders op een aantal punten. In de boekversie van *Donges* laat Vivant een persoon soms meer dan 10 pagina's nadenken over bepaalde zaken en dat kan in een strip helemaal niet in beeld gebracht worden. Ik heb daarom allerlei akties moeten toevoegen.

Dat procédé is dus op de voet te volgen door het boek van Vivant te leggen naast het stripalbum?

Maar het boek is door die stripversie nooit meer verschenen. Jacques Vivant is trouwens met andere dingen bezig. Hij is journalist en publiceert min of meer regelmatig boeken over sport. Ik kende hem en hij benaderde me in verband met *Donges* en voor ons beiden, maar vooral voor mij, was het echt een eksperiment. De eerste keer dat ik me aan een zo lang verhaal waagde!

Voor een strip is het inderdaad aan de lange kant.

Het had nog veel langer moeten zijn, de opzet was eigenlijk het dubbele.

Zou je kunnen zeggen dat Roland Donges in een 'Belgische stijl' getekend is?

Ja.

Hergé en Jacobs richten zich duidelijk op jongere lezers, laat ik zeggen van 12 tot 15 jaar – daar ligt de kern –, dat lijkt me bij dit album toch anders van opzet.

Dat weet ik eigenlijk niet. Ik weet alleen maar dat het verkoopt. Ik krijg natuurlijk wel reakties van mensen en ik zie de mensen die hun eksemplaren door mij willen laten signeren en op grond daarvan lijkt me dat mijn lezerskern een jaar of twintig is of vijfentwintig. Ik denk dat *Le Faucon* wel weer een jeugdiger publiek aanspreekt.

Roland Donges is soms nogal wreed, al die moorden.

L'ATLANTIDE!
VOUS VOUS RENDEZ COMPTE MARC, C'EST DE CETTE VILLE LÉGENDAIRE QUE SOLON EST PARTI À SON RETOUR D'ÉGYPTE! NOUS L'AVONS DÉCOUVERTE. NOUS SOMMES CÉLÈBRES!
PAS ENCORE, PAS ENCORE!

Le Faucon de Mû Tome II, plaat 52-53: ruim zestig uur tekenwerk...

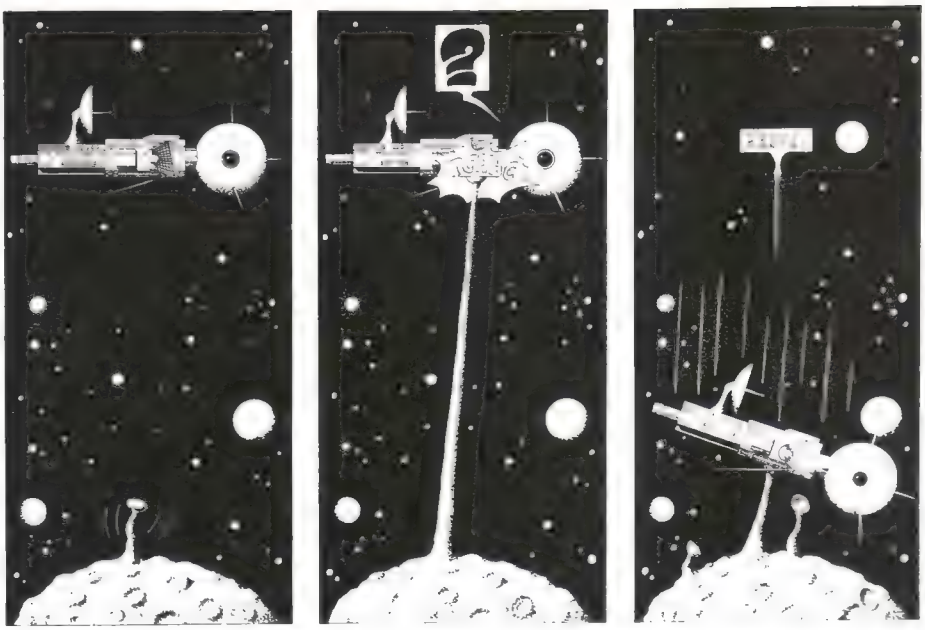

Hé's eerste werk voor Métal Hurlant (Le Vaisseau uit 1976), internationaal vermaard, maar qua onderwerp en techniek zonder risico.

Dat soort wreedheden zit ook met opzet niet in *Le Faucon*. Ik wil die reeks juist houden in de stijl van de klassieke Belgische verhalende strips. In het verhaal van Jacques Vivant zaten al die wreedheden al, maar ik kan niet zeggen dat ik daar nou erg gek op ben.

Marc Mathieu

Waar haal je eigenlijk je dokumentatie vandaan?

Dat is niet zo'n probleem, in bibliotheken. Je dacht toch niet dat ik er voor naar China geweest ben? Zou trouwens wel leuk zijn. Maar goed, voor *Le Faucon de Mû* ben ik toch in Egypte geweest. Ik heb daar van alles bekeken en ook veel dokumentie meegenomen. Met dat materiaal heb ik zeker twee maanden gewerkt voor dat ene verhaal. Ik ben daar trouwens ook nog geholpen door een archeoloog.

En je hebt nog zelf foto's gemaakt in Egypte?

Dat wel, maar wel rare, geen monumenten en andere zaken die je in toeristische boeken en folders altijd vindt, maar juist rommelige straatjes, vuilnisbakken en andere grepen uit het leven, wat je in folders nooit zult vinden terwijl het juist zo typerend is.

Le Faucon de Mû doet in veel opzichten denken aan Jacobs.

Zonder meer.

Een nogal krachtige invloed van Jacobs, zou ik zeggen.

Ik ben zeker erg door hem beïnvloed, maar ik denk dat mijn tweede verhaal in deze serie toch zelfstandiger is.

Ben je onder invloed van zijn verhalen?

Vooral van de *stijl* van zijn verhalen. Die stijl waarin je niet alleen zomaar een verhaal vertelt, maar ook iets vertelt over andere landen, met veel dokumentatie, dat trekt me bijzonder aan.

Dokumentatie als edukatief materiaal verweven in een spannend verhaal dus. Maar heb je die realistische achtergrond nu ook voor jezelf nodig, om een bepaald soort verhaal te vertellen dus en niet om promotie of voorlichting te geven over Egypte?

Het eerste zeker ook, ik vind het prettig om strips te lezen, waar ik wat van opsteek in die zin. Dat gevoel om op reis te zijn en dingen tegen te komen die echt bestaan, dat vind ik heel speciaal. Een spannend verhaal is natuurlijk ook nooit weg, maar die achtergrond, dat geeft er een ekstra dimensie aan. Afgezien daarvan ben ik erg geïnteresseerd in archeologie, in de geschiedenis van de menselijke beschaving en dat speelt natuurlijk ook mee. Ik lees daar veel over en dat wil ik dan ook gebruiken in mijn verhalen.

Maar goed, je zegt dat je sterk beïnvloed bent door Jacobs, niet die gemeenschappelijke geobsedeerdheid door Egypte, maar door zijn stijl van tekenen, de rol van dokumentatie, zijn verteltechniek en dat gaat verder dan wat je net zegt. Zou jij je bijvoorbeeld in de traditie van Jacobs of Hergé geplaatst willen zien?

Dat geloof ik wel. Het is natuurlijk niet zo eenvoudig, want mijn eerste strip met Giraud was echt in de Belgische stijl: dat was eigenlijk ook mijn meest natuurlijke stijl, daarin was ik mezelf. Daarna was ik meer in het probleem van 'stijl' gedoken. Ik ben gaan zoeken en dat kun je bijv. in *Voyages* terugvinden. Uiteindelijk ben ik zo toch teruggekomen bij de Belgische stijl, dat was me toch het meest eigen. Ik heb die stijl niet uit vele gekozen, het bleek gewoon het meest bij mijn mogelijkheden en opvattingen aan te sluiten.

Je zou die stijl zelf uitgevonden hebben als hij er al niet geweest was?

Dat meet ik me niet aan, maar het is wel het meest eigen voor me...

Wat vind je het interessantste in je strips, de dekors met al hun dokumen-

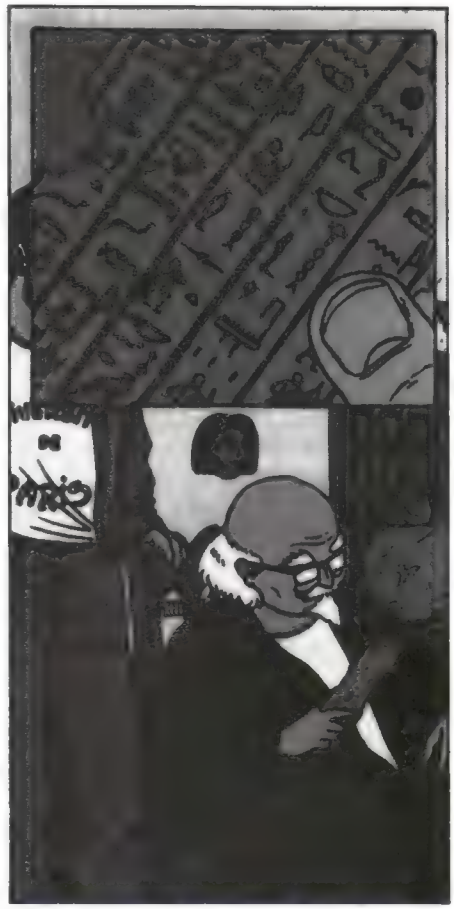

Wetenschappelijk verantwoorde hiëroglyphenvertaling (Le Faucon de Mû Tome I, blz. 10).

tatie of de personnages, die weer een heel andere eis stellen aan jouw tekentechniek?
De dekors zijn alleen maar dienend, ze funktioneren voor mij in dienst van het verhaal: de personen dus.
Goed, maar in tekentechniek maakt dat wel verschil uit. Praktisch kun je deze zaken niet op een hoop gooien.
Het zijn absoluut verschillende zaken, zonder twijfel, maar ik vind ze even leuk, belangrijk, bewerkelijk en wat je maar wilt! Maar goed, het maakt in feite verschil. Of ik mijn figuren laat optreden in Egypte of in de Sahara, dat maakt uit. In Egypte kost me dat veel ekstra moeite in verband met de dokumentatie, maar daar staat buiten dat die figuren hoe dan ook en waar dan ook hun avontuur beleven. Daar kun je niet op bezuinigen, dat is de voorgrond, hoe interessant de dekors ook zijn, dat is toch een tweede.
Dat heeft te maken met het feit dat je je eigen verhalen wil maken.
Absoluut, ik wil dat zelf bepalen. Ik leer veel van die verhalen, ook van mijn eigen stories. Het tekenen begin ik zo langzamerhand wel onder de knie te krijgen, maar ik ben méér dan een tekenaar, ik maak verhalen intussen.
Nog even wachten en we zullen je als romanschrijver kunnen interviewen! Maak je trouwens scenario's voor anderen?
Nee, ik werk voor mezelf.

Arbeidsintensief

Terug naar je werk als tekenaar, hoe arbeidsintensief is de stijl waar je in werkt?
Dat is het in ieder geval, maar het hangt natuurlijk van de plaat af die ik onder handen heb. Ik schat dat ik gemiddeld ongeveer 15 uur op een plaat werk. In deel 2 van *Le Faucon de Mû* zit een grote plaat over 2 pagina's, waar ik zeker 60 uur aan gewerkt heb.
Zestig uur!
Zeker, het is die plaat met al die stenen. Hij is erg gedetailleerd.
Wat een karwei; om bij in slaap te sukkelen haast...
Dat overkomt me ook wel eens hoor. Een plaat met veel details kost me al vlug 20 tot 25 uur.
Kleur je ook je eigen strips?
Ja, maar het drukresultaat is vaak minder goed, bijvoorbeeld in *Le Faucon de Mû* komen niet door mij bedoelde kleurverschillen voor.
Wat gaat er dan fout?
Het moet in het drukken zitten. Mijn kleuren verlopen niet, want ik maak ze altijd van tevoren in één keer klaar. Ik

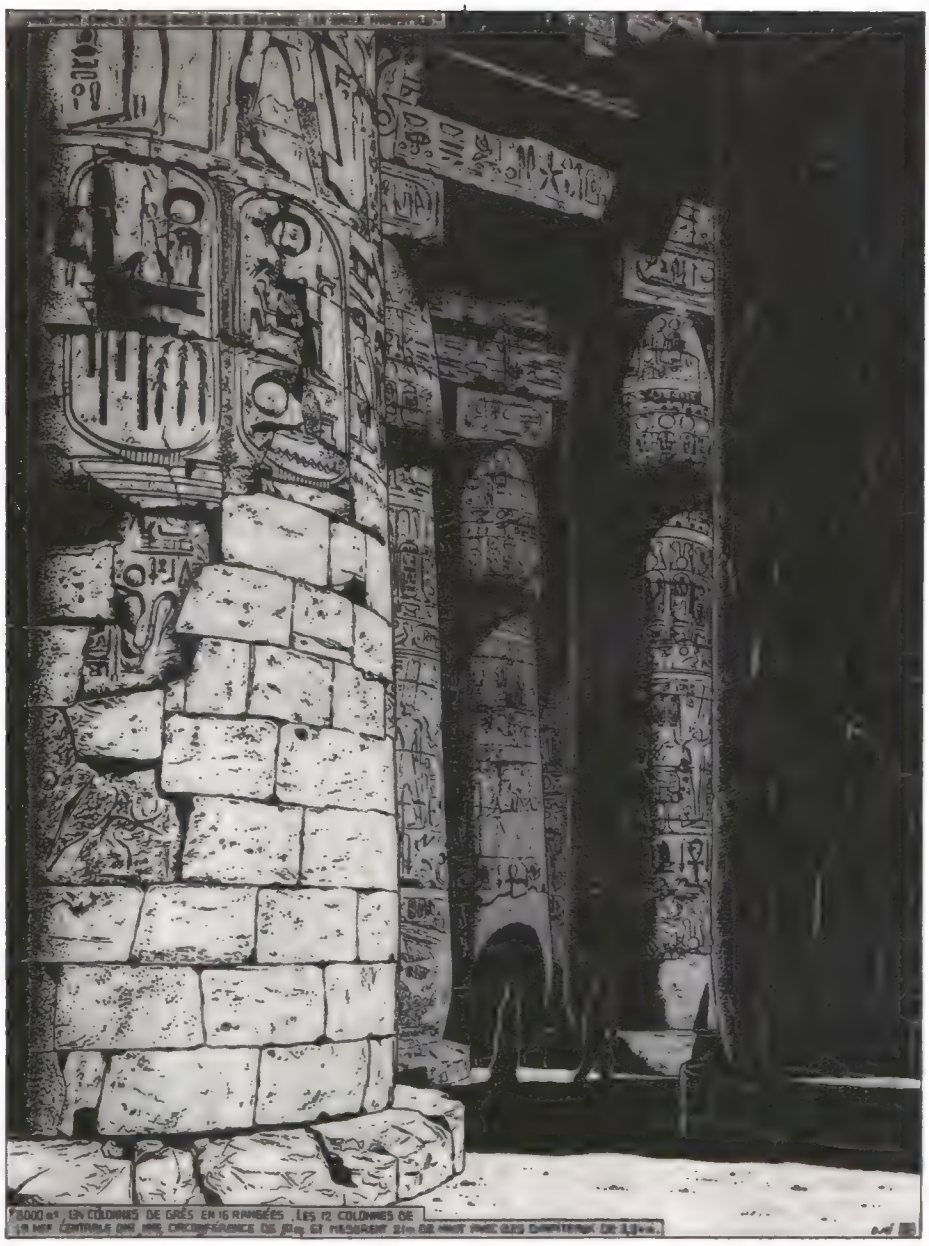

Le Faucon I, blz. 32. Te vergelijken met Kuifje's entree in de tombe met de mummie van E.-P. Jacobs (zwartwitomslag De sigaren van de Farao).

werk met 48 vaste kleuren, daar ligt het niet aan dus. Wat ik paars ingekleurd heb, verschijnt in druk ineens als bruin.
Maar dat is toch te gek om los te lopen?
Dat is het ook, maar hoe dat zit weet ik ook niet. Er moeten fouten gemaakt zijn bij de kleurenscheiding. Ik weet het niet, soms lijken de luchten die ik gemaakt heb bewolkt of zo, terwijl ik ze volstrekt strak in één kleur uitgevoerd heb. Ook bij de lettering treden rare kleureffekten op.
Maar dat kan ook wel het werk van iemand anders zijn.
Nee, want ik letter mijn strips zelf.

Les Humanoïdes

De fout ligt dus niet bij jou. Ik denk dat het meer aan Les Humanoïdes ligt.
L'art moderne de Joost Swarte *bevat ook van dit soort fouten, verkeerde kleurscheidingen en het lijkt me niet toevallig dat die editie ook door Les Humanoïdes verzorgd is.*
Ik moet er toch maar eens wat aan gaan doen. Ik zou de proeven ter inzage moeten krijgen.
Met wat voor materiaal kleur je?
Waterverf.
Joost Swarte werkt altijd met ecoline.
Dat weet ik. Ik moet dat ook maar eens uitproberen, inkt heeft misschien weer andere mogelijkheden. Nu ik met jullie *Le Faucon* nog eens door zit te bladeren zie ik hoe langer hoe meer fouten, kleurstrepen, rood uitgevallen zeeën...
Maakt je dat niet ontzettend kwaad?
Nou in ieder geval niet ontzettend gelukkig. Ik investeer enorm veel tijd om alles perfekt te krijgen en met dit resultaat blijkt dat zonde van de moeite. Door uitgekiende kleuren probeer ik bijvoorbeeld ook diepte in mijn teke-

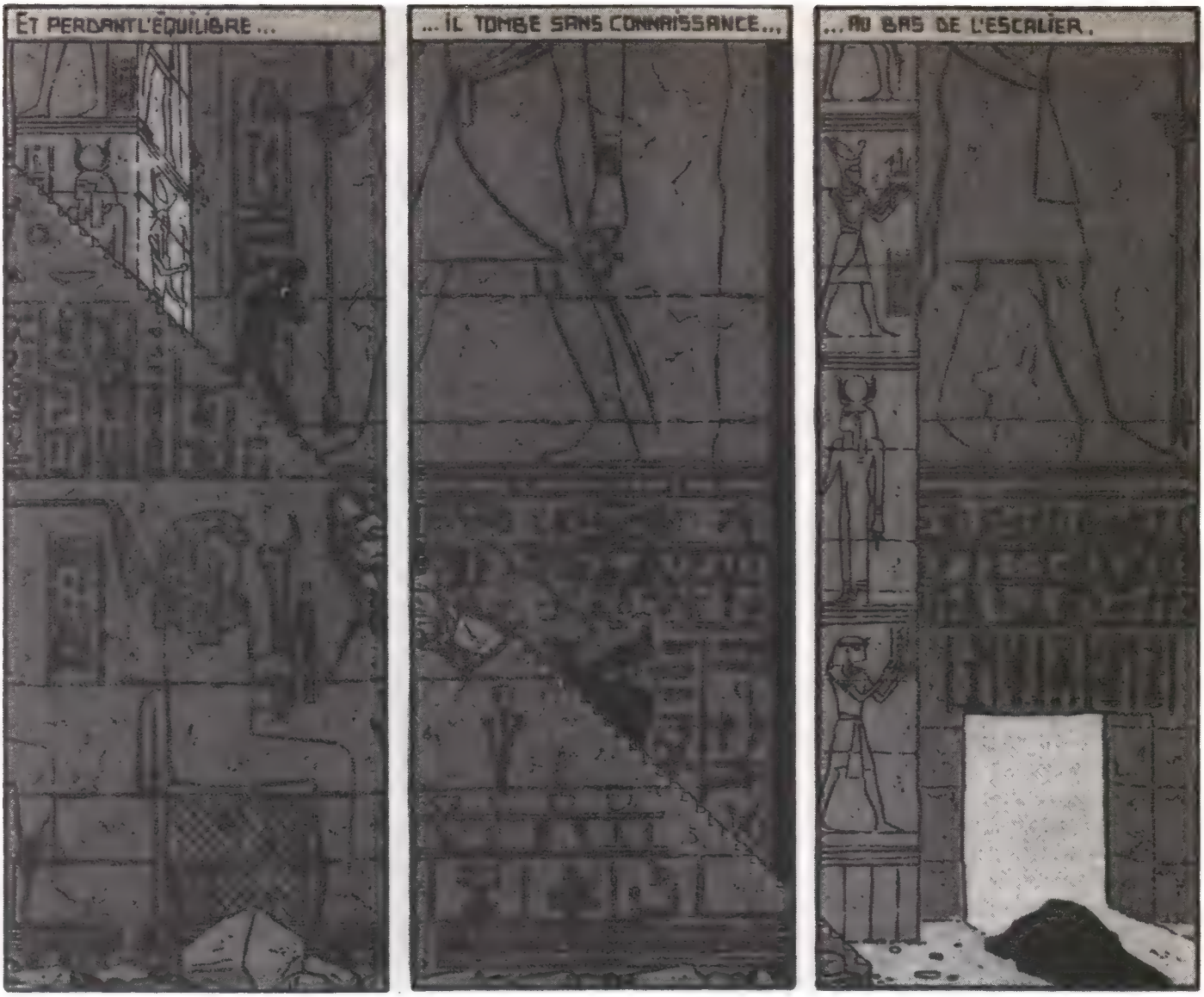

Le Faucon I, blz. 37. Statische aktie.

ningen te brengen en ook dat perspektivische effekt valt zo volkomen weg.

Hoe werk je verder eigenlijk met Les Humanoïdes? Ben je tevreden?

Het gaat nu een stuk beter omdat mijn albums goed verkopen, dat maakt mij voor hen wel wat interessanter. Maar ik heb wat problemen met ze gehad en eigenlijk nog steeds, ze doen nauwelijks moeite om je boeken te verkopen. Ze hebben geen promotion. Voor zover ik weet hebben zo ook de Nederlandse en Deense vertalingen van *Roland Donges* niet van de grond gebracht. Dat gebeurde alleen maar omdat die andere uitgeverijen hen achter hun vodden zaten, daar hebben ze zelf niets voor gedaan. Ik kan je wel zeggen dat me dat bijzonder irriteert bij Les Humanoïdes. Trouwens Jean-Pierre (Dionnet. HB) presteert het ook om je zonder enig ekskuus op een afspraak te laten wachten. Ik vind hem verder wel sympatiek, maar zoiets doe je niet.

Het komt erop neer dat ze niet professioneel zijn.

Dat is zo en ze behoren dat wel te zijn. Financieel heb ik daar gelukkig geen last mee sinds Les Humanoïdes financieel overgenomen is door een Spaanse uitgeverij. Die regelt dat rechtstreeks met mij en daar ben ik erg tevreden over.

Kreta

Tot nu toe speelt Marc Mathieu in Egypte, met sterke reminiscenties aan Het geheim van de Grote Pyramide *van Jacobs. Je nam er een archeoloog voor in de arm. Hoever wil je daarin gaan?*

Ja, ik doe dat erg sekuur. Bijvoorbeeld de hiëroglyphen op blz. 12 van *Le Faucon* zijn niet zomaar willekeurig. De vertaling ervan op die bladzijde is juist en geen flauwekul. Voor het verhaal is dat verder niet eens zo belangrijk, maar ik heb daar nu eenmaal plezier in. Ik vind dat zoiets moet kloppen. Trouwens op sommige plaatsen vind je ook Egyptische teksten die betekenen 'Welkom aan Sadat' en zo. Die spandoeken hingen op straat toen ik in Egypte was en dat heb ik maar zo overgenomen van foto's die ik daar gemaakt heb. Ik heb natuurlijk soms in die werkelijkheid ingegrepen. Zo heb ik ergens bij de tombe zelf een trap bijgetekend. Die trap bestaat niet, maar voor het effekt had ik hem nodig. Lang geleden moet die trap er trouwens wel geweest zijn, dat heb ik uitgezocht, maar het klopt niet met de huidige situatie.

Een wetenschappelijke rekonstruktie. Wat vind je eigenlijk van de pyramides van Jacobs?

Erg goed en erg precies. Hij is ook ter plekke geweest en ook hij werkte met een archeoloog, een Duitser. Mijn volgende verhaal in deze reeks gaat zich afspelen op Kreta, daar was Jacobs nog niet.

Maar jij bent er natuurlijk wél geweest inmiddels?

Ja, vorig jaar zomer. Niet om inspiratie op te doen, want het verhaal heb ik gewoon thuis al helemaal van tevoren

klaargemaakt. Ik had daardoor een eksakt lijstje van lokaties op Kreta die ik moest opzoeken.

Je lijkt wel een filmregisseur...

Ik heb op Kreta gewoon de route gevolgd van mijn verhaal, ik heb dorpjes bezocht, stoelen bekeken waarop mijn personnages zich in mijn verhaal neergevleid hadden, enzovoorts.

En was Kreta dan wel zo als je je dat had voorgesteld?

Nee, helemaal niet eigenlijk. Ik hoefde mijn scenario er wel niet voor te veranderen, maar ik moest wel heel wat nieuwe dokumentatie verwerken. Wat vooral volstrekt vaag blijft in dokumentatie vooraf dat is de ruimtelijke propertie. De werkelijkheid is vaak absoluut anders dan je op grond van foto's en tekeningen denkt. Ik heb dus wel wat veranderingen in schaal moeten aanbrengen. Dat heeft ook te maken met de atmosfeer. De dramatische, wel te verstaan. De grootte van een zaal of wat voor een ruimte dan ook voel je pas als je zelf in werkelijkheid van de ene kant naar de andere loopt, dat kun je aan een foto niet zien.

In welke tijd speelt het verhaal, de vijftiger jaren?

Nee, in het heden. Het komt erop neer dat de hoofdfiguren als archeologen in de bibliotheek van het Louvre een dokument vinden van Apolodorus, een Grieks geschiedschrijver uit de eerste eeuw, waarin gegevens staan over het labyrint op Kreta. Dat heb ik niet verzonnen, dat is 'n paar jaar geleden echt gebeurd. Ze gaan dan naar Kreta om het labyrint te ontdekken, want tot dan toe bestond het eigenlijk alleen maar in legendes. Ik ben er toen achter gekomen dat het labyrint inderdaad bestaan heeft, maar dat het in feite *het paleis zélf* was. Daarnaast laat ik een welvarende Griek optreden, wiens zoon in een soort godsdienstige sekte zit, die Minotaurus heet. Enfin, je zult zeker het verhaal van Theseus kennen, die met behulp van de Ariadne, de dochter van Kretenzische koning Minos, de Minotaurus verslaat met als tragisch einde dat Theseus' vader Aegeus zich van de rots in zee stort, omdat zijn zoon na afloop naar huis zeilt met een zwart zeil, in plaats van een wit. De afspraak was namelijk dat hij het zwarte zeil zou wisselen voor een wit als hij erin zou slagen de Minotaurus te verslaan. In alle konsternatie vergeet Theseus dat en Aegeus denkt dan dat hij door de Minotaurus gedood is. Hij verdrinkt en de Aegeïsche Zee heeft volgens de overlevering daardoor zijn naam gekregen. In mijn verhaal herhaalt zich ongemerkt dit hele verhaal en de apotheose is ook dat die welvarende Griek zelfmoord pleegt, omdat Marc Mathieu en zijn vrienden door een auto-ongeluk niet in staat zijn hem op de afgesproken tijd te melden dat zijn zoon het er levend vanaf gebracht heeft. Achteraf blijkt de Griek dan ook Aegeus te heten.

Verplichte stof voor alle gymnasia! Als je dat gegeven nu rond hebt, hoe ga je dan precies verder.

Allereerst maak ik de dialogen, dus precies wat Marc zegt, wat de professor zegt, enzovoorts. Die tekst hak ik dan in stukjes, sommige stukjes over 6 plaatjes, andere weer over minder. Dat hangt van allerlei zaken af, de kaders natuurlijk, maar ook de achtergronden, de erbij vereiste handelingen enzovoorts. Die onderdelen zet ik dan heel grof als pagina's op en de rest weet je al.

Ga je nog andere strips maken binnenkort?

Ik heb hier in Angoulême wel 'n aantal uitgevers ontmoet die me om werk gevraagd hebben, daar ligt het niet aan, maar de manier waarop ik werk kost erg veel tijd. Ik weet het nog niet. Ik maak natuurlijk nog wel losse strips voor de hors série-nummers van *Métal Hurlant*. Er komt nu zo een Special over 'Geluk' en daar staat werk van mij in.

Door wie ben je benaderd?

Door Glénat en Dargaud, maar ik heb er gewoon geen tijd voor. Marc Mathieu zit zonder meer kontraktueel vast aan Les Humanoïdes, dus ik zou toch iets anders ernaast moeten maken. Dat kan alleen als ik iets heel anders maak met weinig dokumentatie en veel minder gedetailleerd. Ik heb helemaal geen plannen om bij Les Humanoïdes weg te gaan, maar het heeft natuurlijk altijd wel zin om eens van gedachte te wisselen met andere uitgevers. Je komt wat meer over financiële mogelijkheden te weten bijvoorbeeld en dat is nooit weg!

Het tij mee

Ken je werk van Nederlandse striptekenaars?

Maar een heel klein beetje.

Zijn ze in Frankrijk zo weinig bekend?

Sommige tekenaars zijn erg bekend zoals Willem en Swarte. Ze zijn hier beroemd kun je wel zeggen, maar dat is alles. Ik volg dat niet zo.

In Frankrijk en ook in Nederland vindt op het ogenblik een soort revival plaats van strips in de stijl van Hergé en Jacobs. Heb je een idee waarom?

Dat is zeker zo, maar waarom weet ik niet. Voor mezelf heb ik altijd willen tekenen zoals ik dat nu doe, maar ik kon het gewoon niet slijten. Dargaud, *Rock and Folk* wilden een andere stijl, meer psychologisch en zo. Maar ik heb het tij nu mee. Eindelijk kan ik nu tekenen in de stijl die ik altijd al had willen tekenen.

Hé volgens Hé.

■

BIBLIOGRAFIE

Een komplete bibliografie van Hé is te vinden in zijn album *Voyages,* uitgegeven door Les Humanoïdes Associés in 1977. Deze bundel omvat al zijn stripwerk (in zwart/wit) tot in 1977 uit *Pilote* (1973-77), *Rock & Folk* (1975-76) en *Métal Hurlant* (1976), als ook niet elders verschenen strips uit de periode 1975-76. Aan deze bibliografie kunnen toegevoegd worden uit *Métal Hurlant Les Aventures de Roland Dongens* (nr. 27 (1978) e.v.), *Les 3 Maisons de Seth* (nr. 33bis (1978) 3 platen) en de avonturen van Marc Mathieu, te beginnen met de twee delen van *Le Faucon de Mû*. Het eerste deel verscheen inmiddels in de Collection Eldorado bij Les Humanoïdes Associés.

De hierna afgedrukte vertaling van La véritable histoire de l'Arche d'Argus *verscheen eerder in de Hors série van* Pilote *nr. 17bis (1975), eveneens in* Voyages, *maar niet in de* Recueil des numéros spéciaux-*bundeling. Met dank aan D. Hé (© Dargaud) en voor de moeite: Pommerel (lettering) en Brok (vertaling).*

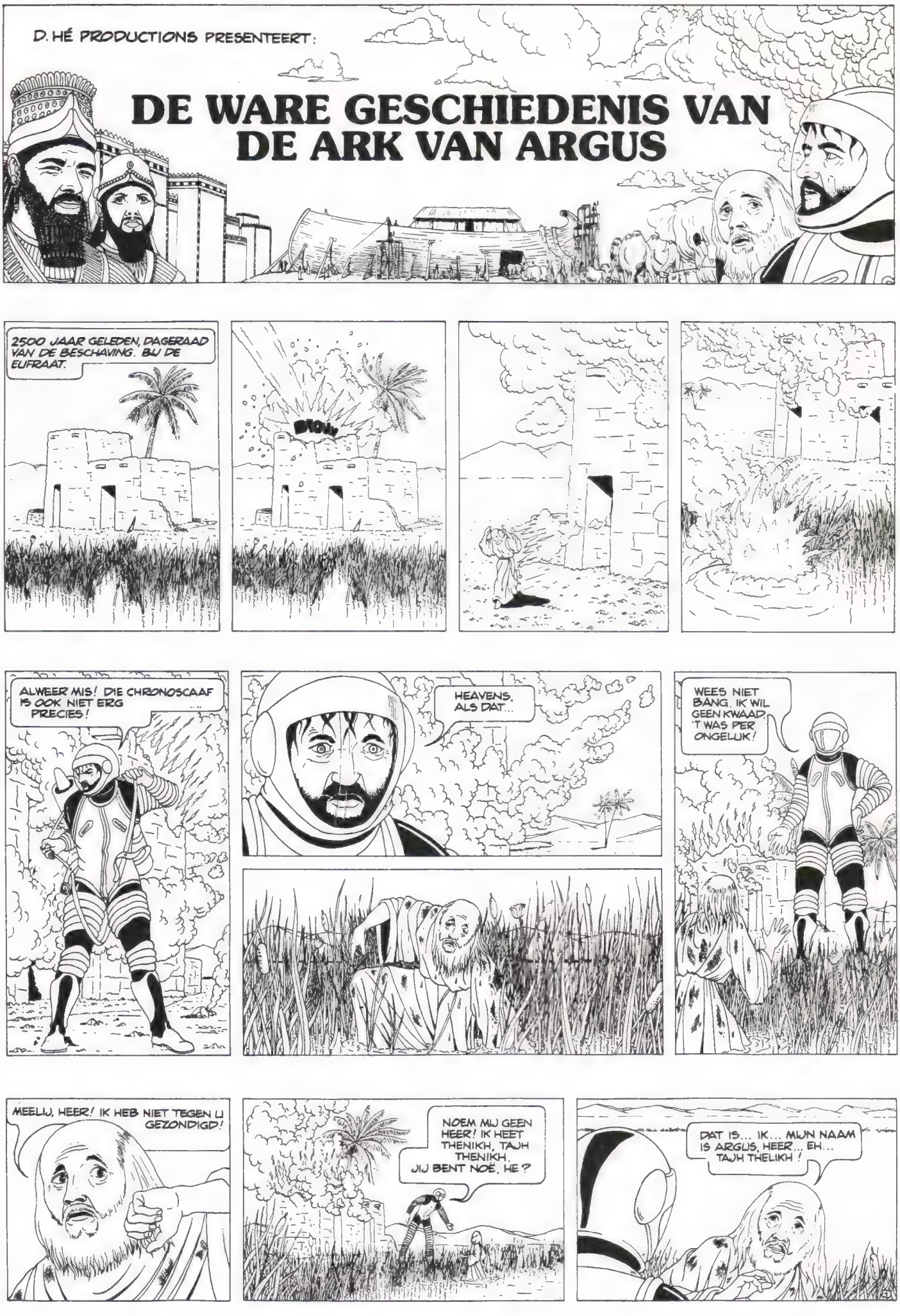
D. HÉ PRODUCTIONS PRESENTEERT:
DE WARE GESCHIEDENIS VAN DE ARK VAN ARGUS
2500 JAAR GELEDEN, DAGERAAD VAN DE BESCHAVING. BIJ DE EUFRAAT.
BVOJJ
ALWEER MIS! DIE CHRONOSCAAF IS OOK NIET ERG PRECIES!
HEAVENS, ALS DAT...
WEES NIET BANG. IK WIL GEEN KWAAD. 'T WAS PER ONGELUK!
MEELIJ, HEER! IK HEB NIET TEGEN U GEZONDIGD!
NOEM MIJ GEEN HEER! IK HEET THENIKH, TAJH THENIKH. JIJ BENT NOÉ, HE?
DAT IS... IK... MIJN NAAM IS ARGUS, HEER... EH... TAJH THELIKH!

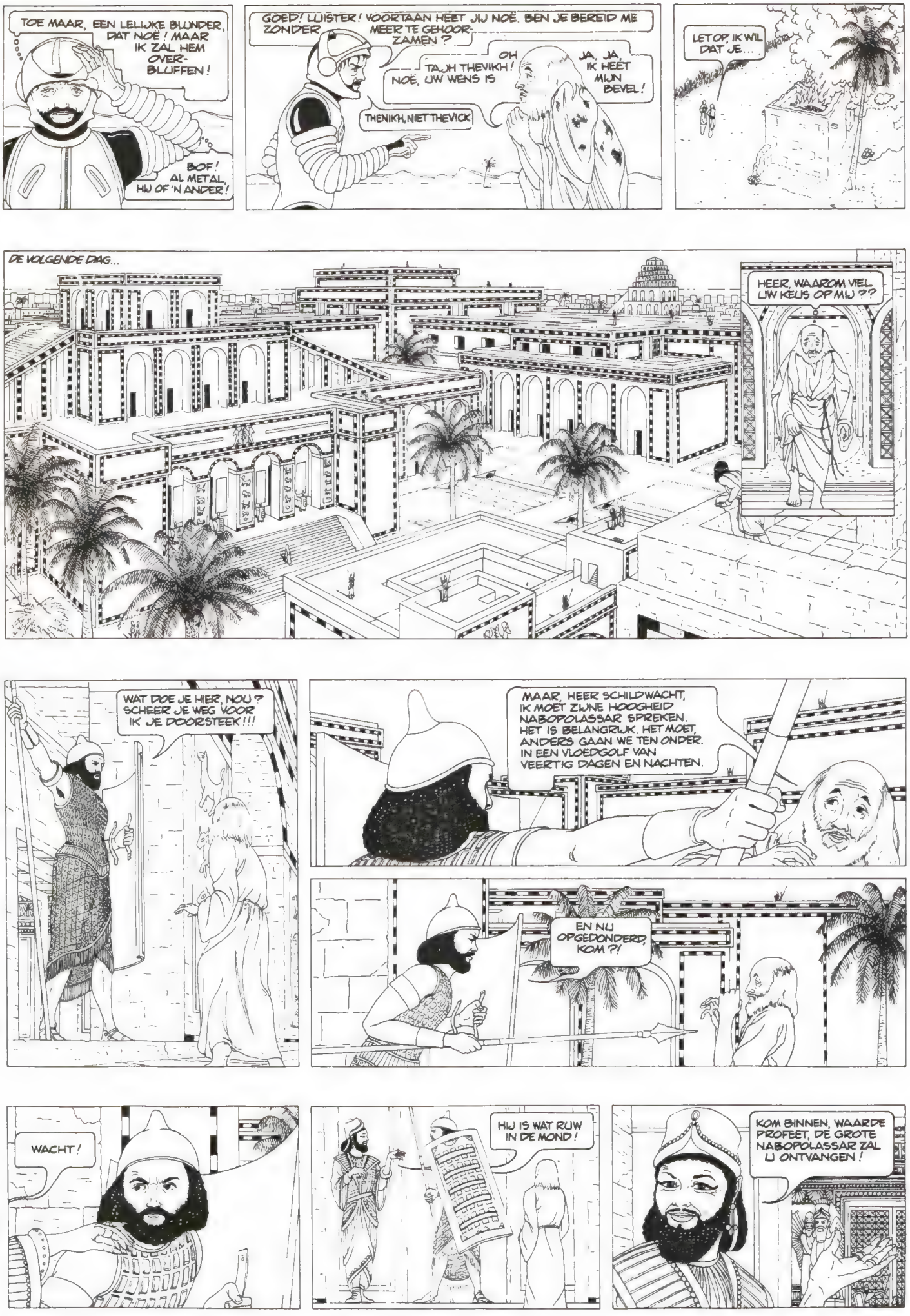
TOE MAAR, EEN LELIJKE BLUNDER, DAT NOË ! MAAR IK ZAL HEM OVER-BLUFFEN !
BOF ! AL METAL, HIJ OF 'N ANDER !
GOED ! LUISTER ! VOORTAAN HEET JIJ NOË. BEN JE BEREID ME ZONDER MEER TE GEHOOR-ZAMEN ?
OH TA,JH THEVIKH ! NOË, UW WENS IS
JA, JA, IK HEET MIJN BEVEL !
THENIKH, NIET THEVICK
LET OP, IK WIL DAT JE...
DE VOLGENDE DAG...
HEER, WAAROM VIEL UW KEUS OP MIJ ??
WAT DOE JE HIER, NOU ? SCHEER JE WEG VOOR IK JE DOORSTEEK !!!
MAAR, HEER SCHILDWACHT, IK MOET ZIJNE HOOGHEID NABOPOLASSAR SPREKEN. HET IS BELANGRIJK. HET MOET, ANDERS GAAN WE TEN ONDER. IN EEN VLOEDGOLF VAN VEERTIG DAGEN EN NACHTEN.
EN NU OPGEDONDERD, KOM ?!
WACHT !
HIJ IS WAT RUW IN DE MOND !
KOM BINNEN, WAARDE PROFEET, DE GROTE NABOPOLASSAR ZAL U ONTVANGEN !

ZEG ME, BESTE PROFEET, HEB JE KINDEREN, EEN JONGE KNAAP BIJVOORBEELD?
HELAAS NIET, HEER!
JAMMER, JAMMER!
WAT IS HIJ AARDIG! ECHT EEN HEILIGE!
GROTE NABOPOLASSAR, HIER IS ZIJNE EXCELLENTIE EPHÉRAÉE!
ZOU DIE OUWE DE NIEUWSTE AANWINST VAN DE PRINS ZIJN?
DAT DENK IK NIET, SIRE!
WAAROM NIET! ELKE LEEFTIJD HEEFT CHARME!
O GROTE NABOPOLASSAR, MOGE DE AARDE, UW RIJK, U BOVEN ALLE GODEN BEGUNSTIGEN!
NIET GEK GEZEGD VOOR EEN HYPOKRIET!
IK HEB IEMAND MEEGEBRACHT DIE U ZOU KUNNEN AMUSEREN.
AH, JA?! WIE BEN JE? WAT WIL JE?
NOU EN! WAT IS ER? SPREEK!
EEN MAAND LATER..
PRACHTIG, NIET, M'N BESTE?

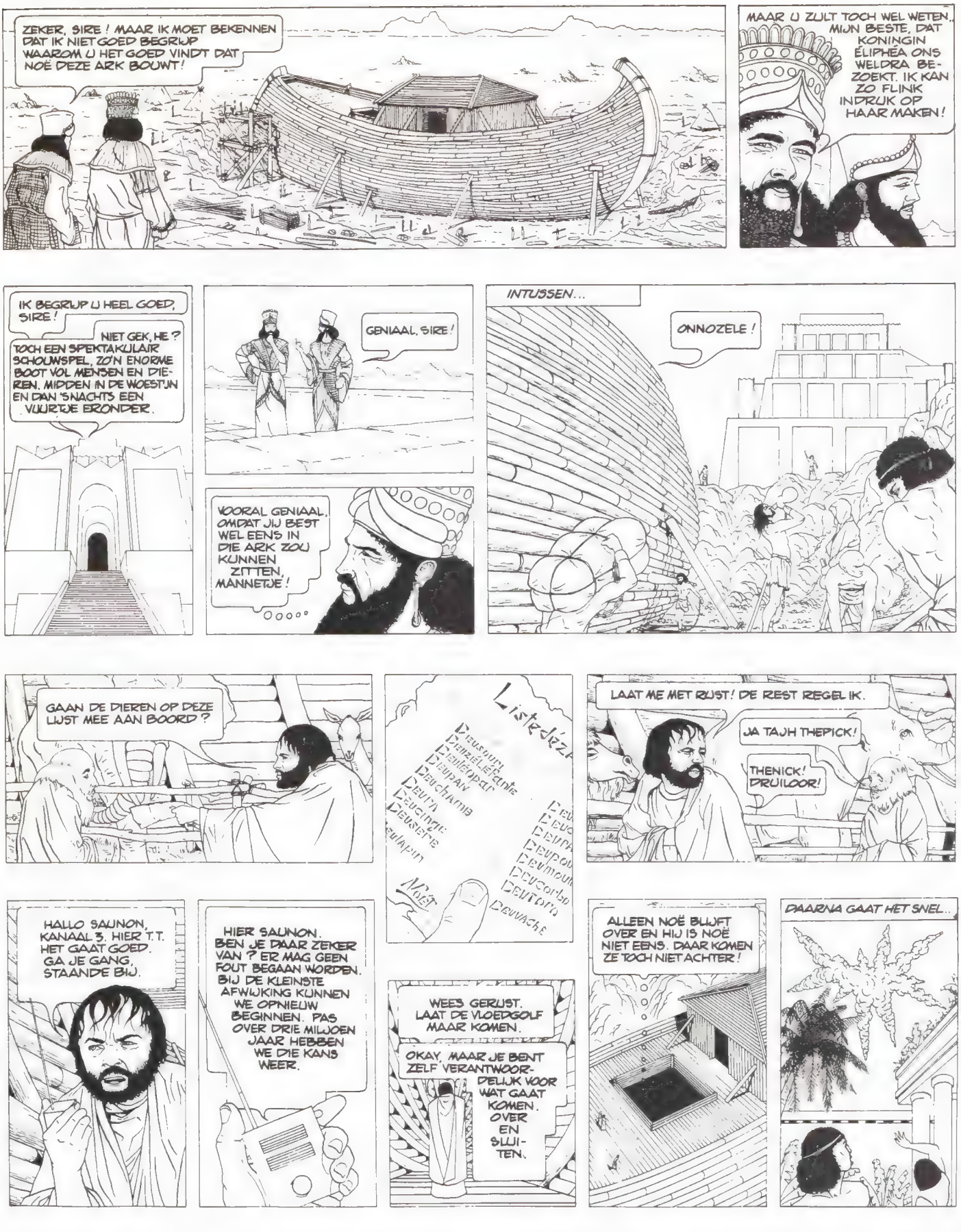
ZEKER, SIRE! MAAR IK MOET BEKENNEN DAT IK NIET GOED BEGRIJP WAAROM U HET GOED VINDT DAT NOË DEZE ARK BOUWT!
MAAR U ZULT TOCH WEL WETEN, MIJN BESTE, DAT KONINGIN ÉLIPHÉA ONS WELDRA BEZOEKT. IK KAN ZO FLINK INDRUK OP HAAR MAKEN!
IK BEGRIJP U HEEL GOED, SIRE!
NIET GEK, HE? TOCH EEN SPEKTAKULAIR SCHOUWSPEL, ZO'N ENORME BOOT VOL MENSEN EN DIEREN. MIDDEN IN DE WOESTIJN EN DAN 'S NACHTS EEN VUURTJE ERONDER.
GENIAAL, SIRE!
VOORAL GENIAAL, OMDAT JIJ BEST WEL EENS IN DIE ARK ZOU KUNNEN ZITTEN, MANNETJE!
INTUSSEN...
ONNOZELE!
GAAN DE DIEREN OP DEZE LIJST MEE AAN BOORD?
LAAT ME MET RUST! DE REST REGEL IK.
JA TAJH THEPICK!
THENICK! DRUILOOR!
HALLO SAUNON, KANAAL 3. HIER T.T. HET GAAT GOED. GA JE GANG, STAANDE BIJ.
HIER SAUNON. BEN JE DAAR ZEKER VAN? ER MAG GEEN FOUT BEGAAN WORDEN. BIJ DE KLEINSTE AFWIJKING KUNNEN WE OPNIEUW BEGINNEN. PAS OVER DRIE MILJOEN JAAR HEBBEN WE DIE KANS WEER.
WEES GERUST. LAAT DE VLOEDGOLF MAAR KOMEN.
OKAY, MAAR JE BENT ZELF VERANTWOORDELIJK VOOR WAT GAAT KOMEN. OVER EN SLUITEN.
ALLEEN NOË BLIJFT OVER EN HIJ IS NOË NIET EENS. DAAR KOMEN ZE TOCH NIET ACHTER!
DAARNA GAAT HET SNEL..
IN ENKELE DAGEN VERDWIJNT DE BENEDENSTAD IN EEN MODDERGOLF.

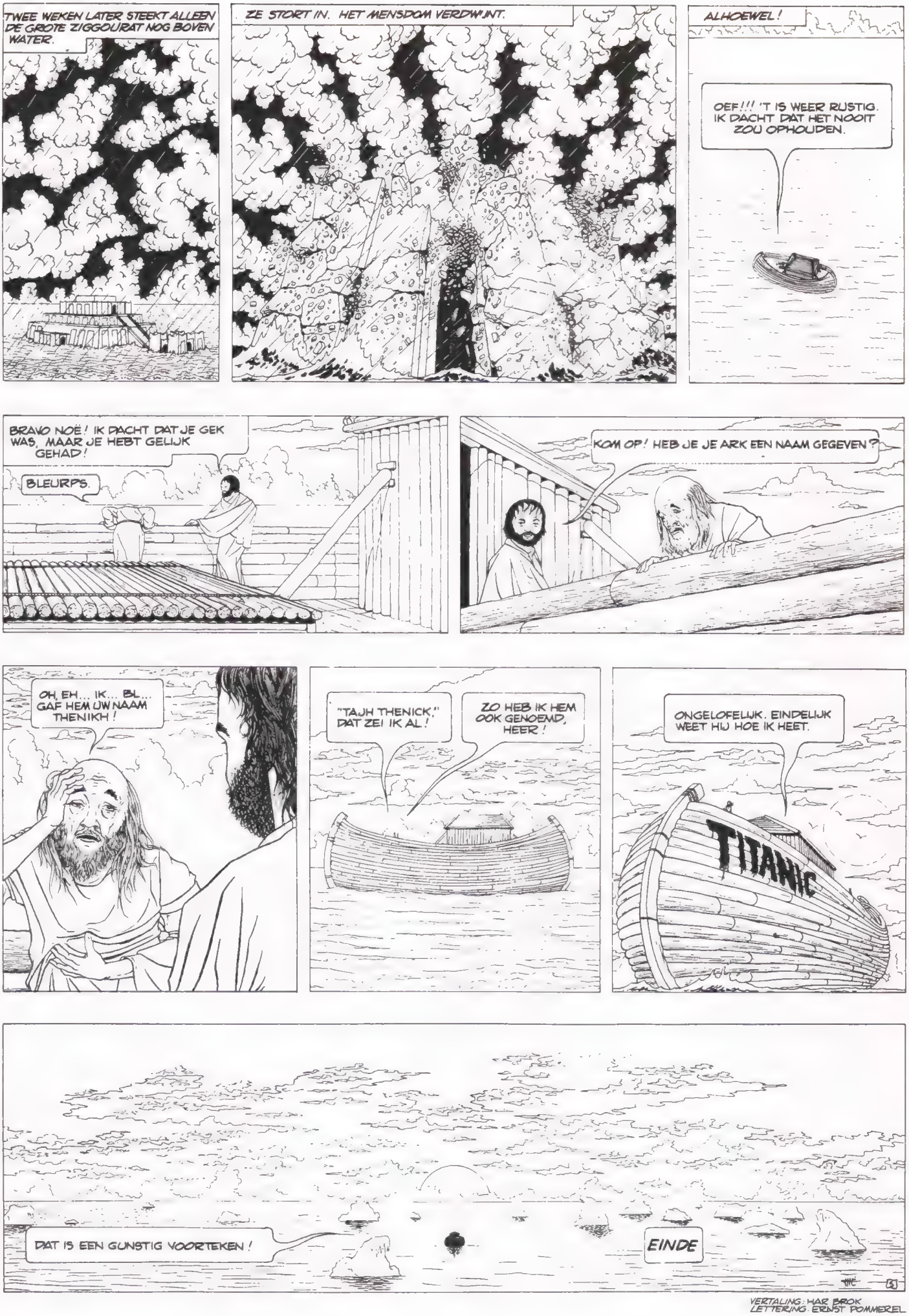
TWEE WEKEN LATER STEEKT ALLEEN DE GROTE ZIGGOURAT NOG BOVEN WATER.
ZE STORT IN. HET MENSDOM VERDWIJNT.
ALHOEWEL!
OEF!!! 'T IS WEER RUSTIG. IK DACHT DAT HET NOOIT ZOU OPHOUDEN.
BRAVO NOË! IK DACHT DAT JE GEK WAS, MAAR JE HEBT GELIJK GEHAD!
BLEURPS.
KOM OP! HEB JE JE ARK EEN NAAM GEGEVEN?
OH, EH... IK... BL... GAF HEM UW NAAM THENIKH!
"TAJH THENICK," DAT ZEI IK AL!
ZO HEB IK HEM OOK GENOEMD, HEER!
ONGELOFELIJK. EINDELIJK WEET HIJ HOE IK HEET.
TITANIC
DAT IS EEN GUNSTIG VOORTEKEN!
EINDE

VERTALING: HAR BROK
LETTERING: ERNST POMMEREL

Door Har Brok

Terug naar de Klare Lijn

Terwijl in Frankrijk tekenaars als Dominique Hé, Floc'h en Ted Benoît, de laatste zelfs onder de manifeste titel *Vers la ligne claire,* probleemloos met de Klare Lijn aan het werk zijn, suddert in Nederland nog steeds een diskussie voort over wat onder dat begrip verstaan moet worden. Een wat genante zaak zo onderhand, want juist in Nederland is bij de introduktie van de term Klare Lijn in het Ten Geleide van het boekje *De Klare Lijn* (blz. 1-3) een keurige omschrijving meegeleverd, die voor zover bekend nooit in het Frans vertaald is. Nog merkwaardiger is het bij deze diskussie dat het begrip Klare Lijn als zodanig niet aangevochten wordt. Het is een etiket dat trefzeker nooit op niet-klare-lijners geplakt wordt en zonder zich daarvan bewust te zijn wordt lustig verder geredetwist . Om de chaos te ontwarren terug naar eind 1976.

Hergé of Swarte

Essentieel in elke diskussie over de Klare Lijn is de vraag wie deze term in verband met het beeldverhaal bedacht heeft en op welke strip(s) hij hem plakte. Begrippen als de School van Hergé, de Brusselse School of de Belgische Stijl, ze worden als synoniem gebruikt, maar het gaat hier om de Klare Lijn. In het Ten geleide van het boekje *De Klare Lijn* heb ik als overkoepelende overeenkomst van de tekenaars van de School van Hergé juist *dát* grafische begrip aangewezen én omschreven, niet minder maar ook niet méér. In verband met strips viel de term Klare Lijn overigens voor het eerst op 20 december 1976 bij de tweede voorbereidende bespreking van de tentoonstelling *Kuifje in Rotterdam.* Joost Swarte opperde hem als titel voor het onderdeel 'voorgangers en navolgers van Hergé' en, terwijl de titels van andere onderdelen nog gewijzigd zouden worden, bleek dit voorstel een schot in de roos. Van stripzijde wel te verstaan, want de Rotterdamse Kunststichting benaderde voor dit onderdeel bijv. Martin Lodewijk, die nog enige moeite had om duidelijk te maken dat hij Hergé wel bewonderde, maar desondanks niet in dit onderdeel thuishoorde. Nog meer details: kort daarop volgden twee voorbereidende ontmoetingen met Hergé in Brussel. Bij de tweede in januari '77 nam Piet Schreuders mijn plaats in en lag inmiddels de opgemaakte tekst van de katalogus *De Klare Lijn* ter perse. Op een vraag van Swarte in dat tweede gesprek over de hiërarchie en de rol van details in zijn tekeningen antwoordt Hergé: 'Si vous donnez la même importance a tous les details, ça devient *illisible.* Beaucoup des dessins des comic strips sont illisibles. Ge kunt het niet lezen; waar moet ge beginnen? Ge weet het niet. 't Is toch: ge vertelt een histoorke – een histoor*ke* – en die historie moet verstaanbaar zijn, dus, ge moet klaar zijn, *klaar,* eerst en vooral'. Ik citeer deze passage opzettelijk uit *Furore* verschenen in april 1977[1], omdat de daarop volgende reaktie van Joost Swarte in de neerslag van beide interviews in *Vrij Nederland,* verschenen op 5 februari 1977[2], ontbreekt. Ik volg dus *Furore:* 'U zei "klaar", dat is toevallig, want we hebben een catalogus die heet *'De Klare Lijn'.* Dat gaat over voorgangers als De Saint Ogan, maar ook medetekenaars als meneer De Moor, Jacobs, Martin, en daarna nog een aantal Nederlandse tekenaars die ook proberen met 'de Klare Lijn' te werken. Dit is een voorbeeld van hoe de catalogus eruit gaat zien'. Hergé reageert daarop met: 'Aaaah! Mais c'est bien ça, dites. Très bien fait!', maar het is duidelijk dat hij het heeft over Swartes omslagontwerp.

Of Matena?

Men kan zich intussen toch afvragen waarom deze details zo uitvoerig gememoreerd worden. Hetvolgende citaat van Matena bewijst dat ze onontbeerlijk zijn. Ruim drie jaar later ontvouwt hij tegenover Fred Julsing de volgende mening[3]: 'dat mag ook wel eens rechtgezet worden. Dat gelul over de klare lijn. Lees dat interview met Hergé in VN maar eens na. Hij bedoelde daar

* v. "Le Rendez-Vous de Sevenoaks" et "Le Dossier Harding".

Floc'h jr.

Klare lijn kenmerkt nieuwe composities

Uitvoerenden: Nederlands Blazers Ensemble onder leiding van Ed Spanjaard **Programma:** Electric Blue — Chiel Meyering Trio — Joel Bons. Fagotconcert — Cornelis de Bondt. Pastorale — Daniel Brozak. Three Pieces — Jack Kof. **Paradiso, Amsterdam**

stuk alleen in die zin met minimale music te maken, dat het van een minimum aan materiaal gebruik maakt met het doel een muzikaal verhaal te vertellen over stilstand en beweging. De Bondt betaalt inderdaad zijn tol

De Klare Lijn als muziekterm (Elmer Schönberger in De Volkskrant *van 25-4-1978*

echt niet de klare lijn in tekening. Hij bedoelde de klare lijn in vertellen. Dat is echt Belgisch. En onmiddellijk zijn die grafisch aangelegde jongens er opgesprongen, want het klinkt ook mooi voor een lijn, grafisch dus. Maar Hergé bedoelde 't niet zo'. Gezien voorafgaande raakt deze visie kant noch wal, 'gelul over de klare lijn' om Matena te citeren. Hergé bedoelde niets, hij wist van niets. Die 'grafische jongens'(?) sprongen nergens op: ze hebben het daartegen zelf gedefinieerd. Wat is trouwens 'echt Belgisch', het vertellen, de verhaaltrant en -opbouw (zijn Sleen, Morris, Franquin, Jacobs echt Belgisch?), of het woord 'klaar' (Waals *'clair'*, Nederlands bijv. in Van Dale: 'helder, duidelijk, verstaanbaar', enz.)? Het klinkt mooi voor een lijn, die mening gun ik Matena, want daarom ook werd *De Klare Lijn* de titel van de katalogus over voorgangers en navolgers van Hergé. Zo zit dat.

Ted Benoît

Of Kuijpers?

Dat de *Klare Lijn* als term klinkt als een klok is een zaak die ook Henk Kuijpers (zelf opgenomen in *De Klare Lijn* op blz. 28-29) als eerste opmerkte, toen hem in *Stripschrift* om zijn mening over deze stijl gevraagd werd[4]: 'Het probleem met die Klare Lijn is dat het zo'n *ontzettend mooi etiket* is. Dat heeft altijd nadelen'. De logika van deze opmerking ontgaat me, maar in het verloop van het interview met Kuijpers komen we verder. Kennelijk interpreteert hij 'klaar' als een gunstige waardering, als een kompliment, en daarom werpt hij tegen: 'Bovendien is het natuurlijk niet het handelsmerk van een goede striptekenaar dat hij een klare lijn heeft' en: 'Er zijn mensen die met een smoezelige manier prima verhalen kunnen vertellen'. De strekking is duidelijk en krijgt nog een staartje in Kuijpers' reaktie op de vraag naar de onderlinge verwantschap van de geselekteerde tekenaars in *De Klare Lijn:* 'De mensen die er in staan zijn allemaal wel goede tekenaars'! Kuijpers staat met dit probleem niet alleen, tijdens het radiodebat over de klare lijn van de VPRO waren opmerkingen van die strekking ook te horen, onder andere van Evert Geradts en Aart Clerkx. Maar wie heeft ooit geponeerd dat deze stijl goed of mooi is en andere stijlen smoezelig of slecht? Als vakterm werkt hij onderscheidend ten opzichte van bijv. de losse lijn, de levende lijn, de natuurlijke lijn of noem maar op...

Inhoud of vorm?

Vanaf het moment waarop de Klare Lijn gedefinieerd werd is van verschillende kanten gesteld dat deze term ook een uitspraak doet over verhaaltechniek. Zeer uitgesproken door Matena, hierboven geciteerd, maar ook door anderen en stellenderwijs ook door mijzelf in het interview met Kuijpers. In *De Klare Lijn* zelf ontbreekt dit facet en terecht: uit losse illustraties, kartoens of stripfragmenten kan opgemaakt worden of de tekenaar in aanmerking komt voor het etiket Klare Lijn, alhoewel er natuurlijk altijd mensen zullen blijven die de kartoenist Stefan Verweij[5] of nog mooier Aart Clerkx[6] tot de Klare Lijn kunnen rekenen, maar dat terzijde. Verhaal noch scenario zijn noodzakelijk om te bepalen wat al dan niet Klare Lijn is of in zich draagt. Sterker nog, de scenario's van Hergé zouden zonder beelden nooit als Klare Lijn gekenmerkt *kunnen* worden! Maar goed, met het beeld erbij zelfs blijf ik benieuwd naar de overeenkomsten tussen de verhalen of scenario's van bijv. Joost Swarte en Hergé of van Jacobs en Hergé of desnoods van Van den Boogaard én Jacobs én Hergé. En wat te zeggen van Bob de Moor...? Niet te ontkennen valt intussen dat Hergé maar vooral Jacobs in West-Europa een wezenlijke invloed gehad hebben op het beeldverhaal door hun verhaalopbouw en -sfeer. Vooral Jacobs met zijn serieuze intriges, zijn afgewogen plots en sterk ingehouden knipoogjes naar ingewijden vinden we terug bij veel striptekenaars en -scenaristen, zonder dat die daardoor in verband gebracht zouden kunnen worden met de Klare Lijn. Zo is het toch met Flip Flink, Roland Donges, Cori en de Bucquoy-tekenaars Charles en Tito? Een analyse van het werk van Hergé en Jacobs zou in deze zin zeker nieuwe etiketten kunnen opleveren, dat wel, maar het etiket Klare Lijn is al gereserveerd...

Jean-Louis Floc'h (sr.)

Dick Briel

Instelling of vorm?

In *De Klare Lijn* zijn naast de puur grafische definitie ook enkele elementen opgesomd, die daar kennelijk mee samen hangen: de zorg voor het detail, de verregaande dokumentatie en (konstaterend) de realiteisfiktie die daarvan uitgaat, 'maar daarop willen we hier niet verder ingaan' (blz. 1). Het gaat hier over elementen die zich bewegen op de grens van inhoud en vorm en vermoedelijk is dat ook de reden, waarom de samenstellers opvattingen toegedacht worden, die ze niet hadden. In dit nadere verband wil ik er wél op ingaan. Net zoals de realistische stijl impliceert een klare lijn een duidelijke uitspraak of instelling ten opzichte van de behandelde stof. Het is een keuze die in het eerste geval de realiteit *weergeeft* voor zover mogelijk, en die in het tweede geval die realiteit *suggereert.*

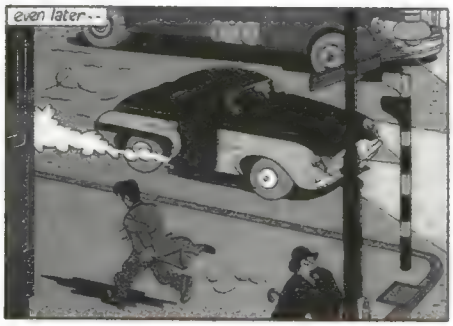

Jan Vervoort

Het weergeven staat daarbij lijnrecht tegenover het suggereren. In de Klare Lijn wordt dezelfde dokumentatie gebruikt, maar benut wordt slechts wat van belang geacht wordt of, om met Kuijpers te spreken: 'Het weglaten kost meestal ontzettend veel tijd; het beheerste wit zal ik maar zeggen'. Kuijpers formuleert hiermee een interessante invalshoek, die wel degelijk met een verhaal en vertellen te maken heeft. 'Die Klare Lijn zit hem natuurlijk in wezen al in het potlood en potlood zit in wezen weer in je plot. Het is in feite een instelling die je kunt herkennen (...)'. Nog even Kuijpers: 'Dat idee van die eenheid. Het eerste dat je ziet als je 'n album opendoet zijn die pagina's en daar staan lijnen op. Uit het patroon van die lijnen krijgt de lezer een indruk van de afspraken die jij maakt voor de manier waarop jij het verhaal gaat vertellen (...)'.

Die indruk is natuurlijk voor het grootste deel door konventie bepaald en wat Kuijpers zegt geldt ook voor andere strips, maar toch geeft hij hier het (niet grafische) verlengstuk van de term Klare Lijn. Over dit verlengstuk heeft Swarte het dan ook in zijn inleiding op Benoîts *Vers la ligne claire,* waar hij overigens geen definitie aandurft.

Klaar verhaal

In zijn interview met Pommerel[7] heeft ook Dick Briel zich over de Klare Lijn uitgesproken. Op de vraag of hij het begrip kent, antwoordt Briel: 'Ik vind het prima als je voor een aantal in het oog springende grafische zaken een bepaalde overkoepelende term verzint. Maar als 'De Klare Lijn' meer betekent dan de inktlijn, dan heb ik wel moeite met bepaalde tekenaars die er toe zouden behoren. Als het echt om tekentechnische kwesties gaat, dan kun je het best aanwijzen wat een klare lijn is. Maar Aubrey Beardsley is dan bijvoorbeeld óók een klare lijn. Dus als je het over stripverhalen hebt, die immers én een verhaaltje vertellen én een tekeningetje erbij hebben, vind ik wel dat beide kwesties bij zo'n begrip ter sprake moeten komen. Dan zou er ook een klaar verhaal bij gerekend moeten worden, laten we zeggen: een klassiek verhaal, een verhaal dat via een logische opbouw geschiedt, zoals de man waaraan dat begrip opgehangen is, Hergé, dat ook toepast. En ook een avonturen-vertelling en niet een 4-pagina gag of verhaaltje'. Dat betekent dus dat Swarte, Van den Boogaard en Smeets afvallen.

Illustraties

Terwijl Dick Briel aldus Van den Boogaard de klas uitstuurt, verklaart laatstgenoemde[8] dat hij juist in veel van zijn *illustraties* de Klare Lijn toepast. Direkt bij Kuijpers' aansluitend is zijn stelling: 'De klaarheid van de tekenaar bestaat uit de klaarheid in zijn hoofd'. Die klaarheid kan zitten in een stripverhaal van 62 bladzijden, maar eveneens in losse illustraties. Het is een grafisch uitgewerkte instelling die zich uit de lijn, in kompositie, enfin, dat stond allemaal al in *De Klare Lijn.* Wie doet er mee?

Het sukses van de Klare Lijn is een bewijs van de nog steeds voortdurende invloed van de grafische stijl van Hergé en Jacobs én, vooral in Frankrijk, van Swarte. Juist Swarte heeft aangetoond dat deze stijl zich ook leent voor andere strips dan het genre Hergé, de kinderstrip. Feitelijk had Jacobs dat al veel eerder aangetoond en het is alleen al daarom interessant zijn verhaaltechniek te ontrafelen. Intussen maak ik van de gelegenheid gebruik het etiket Klare Lijn nu ook te plakken op het werk van J. Hamart (in 1977 over het hoofd gezien), Dick Briel, Jan Vervoort, Ted Benoît, Dominique Hé en de gebroeders Floc'h. Wordt vervolgd...!?

■

1 E. Pommerel/P. Schreuders/J. Swarte: 'Een onderhoud met monsieur Hergé 'Panama!', in *Furore* nr. 6 (1977), blz. 6-8.

2 H. Brok/E. Pommerel/J. Swarte: 'Hergé: 'De Klare Lijn. Daarin ben ik een fascist. Daarin ben ik een reactionair' (...), in *Vrij Nederland* van 5-2-1977, blz. 7.

3 R. Vroman: 'Kettinggesprek Fred Julsing Dick Matena', in *Striprofiel* nr. 39 (1980), blz. 41-45.

4 H. Brok/E. Pommerel: 'Henk Kuijpers: 'Je bent niet zomaar een tekenaar, je bent een striptekenaar!', in *Stripschrift* nr. 109/110 (1978), blz. 16-24.

5 H. Mulder: 'Onheilspellende tekeningen. De ontwikkeling van Stefan Verwey', in *Vrij Nederland* van 15-7-1978, kleurenbijlage blz. 34-35.

6 'Nederlandse striptekenaar breekt door in buitenland', in *Leeuwarder Courant* van 31-12-1980, oudejaarsbijlage blz. 11.

7 E. Pommerel: 'Dick Briel, de man achter professor Palmboom', in *Striprofiel* nr. 36 (1979), blz. 47-53.

8 J. Drewes: 'Theo van den Boogaard: 'Ik hou toch lekker niks vol', in *Stripschrift* nr. 139/140 (1980), blz. 4-16.

Door B. Ventura

Serge Clerc: science fiction en popmuziek

Serge Clerc is net negentien jaar geworden als hij in 1975 wat tekeningetjes opstuurt naar het blad *Métal Hurlant*. Hij zit dan nog op het lyceum, maar houdt zich voornamelijk bezig met tekenen. Métal is voor hem zo'n beetje de bijbel, met fantastische tekenaars als Tardi, Giraud en Druillet. Hij is dan ook zeer verbaasd als hij een briefje terug krijgt met het verzoek meer te sturen.
Zijn werk verschijnt voor het eerst in Métal nummer vier. Wat losse tekeningetjes en een strip van twee pagina's. Vage humoristische verhaaltjes in een mislukt Moebius-stijltje, waarvan je na lezing het gevoel hebt, dat je ze beter over had kunnen slaan. Volgens mij had Jean-Pierre Dionnet, hoofdredacteur van Métal, het werk beter terug kunnen sturen met het bekende advies: veel oefenen, niet de moed opgeven, trachten een eigen stijl te vinden, en stuur dan nog maar eens wat op.

Ik ben sterk beïnvloed door Giraud, daarna was het meer Jijé. Die ontdekte ik drie jaar geleden pas goed. Misschien is het niet aan mijn tekeningen te zien, maar toch zit zijn invloed in mijn hoofd.

1977 is het belangrijke jaar van de punk-explosie. Zelfs Frankrijk wordt opgeschrikt en *Métal Hurlant* uit die tijd draagt de sporen ervan. Clerc houdt van popmuziek en waarom dan niet, samen met Philippe Manoeuvre, een rubriek over pop muziek beginnen? Métal begon toch al het puur s.f.-karakter te verliezen.
Veel constructiefs weten ze er vooralsnog nog niet mee te doen. Vaak zijn het alleen nagetekende publiciteitsfoto's van hun helden: The Jam, The Damned of The Sex Pistols. Een poging om het wat aardiger te maken is het omzetten van een songtekst in een strip. *Waiting for the man* van de Velvet Underground leent zich daar prima voor.
Een selectie van zijn werk tot dan toe wordt verzameld in het album *Le Dessinateur Espion*. F. Hansen schreef er in Stripschrift 119 over:'Het enige dat je zou kunnen opmerken over dit album is, dat Serge Clerc maar beter kan ophouden met spioneren bij zijn collega's. Hij laat in dit album zien, dat hij dit al téveel heeft gedaan: z'n tekenstijl is aan voortdurende verandering onderhevig. Je kan zien dat hij telkens bij een andere tekenaar "spioneerde": Giraud, Tardi, Hergé. Maar een eigen stijl heeft hij nog niet kunnen vinden. Ondanks dat hij zoveel strips heeft gelezen, heeft hij 't geheim van het schrijven van een goed scenario nog niet kunnen ontsluieren.
Het album is een samenraapsel van strips en illustraties die hij in de loop der jaren maakte voor *Métal Hurlant* en *Rock et Folk*.
Na lezing van het album ben je te weten gekomen van wat voor strips, films of popmuziek Serge Clerc houdt. Je hebt een leuke pagina met proefomslagjes voor *Métal Hurlant* gezien. (Omslagen maken, dat kan hij wel. De omslag van het album is erg mooi. Hij zou zich meer op ontwerpen moeten toeleggen.) Maar je kan niet zeggen, dat je een stripverhalenalbum hebt gelezen'.

Niet eerder gepubliceerde tekening

Zelfportret uit Métal Hurlant *no. 45 bis*

Omstreeks deze tijd gaat hij in plaats van met de pen, met het penseel werken. Bovendien is het tijd om een lang verhaal te maken. Zo hoort dat toch? In nummer 25 van Métal, met op de omslag 'Métal se métamorfose', start hij samen met 'buddy' Manoeuvre de vervolgstrip *Captain Futur*. Eigenlijk is met deze strip alles mis. Het verhaal rammelt aan alle kanten.
Het begint met een droom van meneer Fioutcheure, die op een verre planeet achterna gezeten wordt door een monster. Deze man is in latente vorm Captain Futur, die het in de toekomst voorzien zal hebben op de meesters van de wereld. Zelf weet Fioutcheure daar nog niets van. De geheime dienst zorgt ervoor dat hij wordt afgevoerd naar een verre planeet waar een interstellaire oorlog wordt uitgevochten. Een illegale oppositie-groep op aarde wil hem redden. Dat mislukt, maar deze missie wordt voortgezet door een piratenhoofdman, die erg op Sic Vicious

van de Sex Pistols lijkt. Futur weet zelf nog steeds van niets. Als de piraten hem uiteindelijk bevrijden, bekent het hoofd van de geheime dienst, dat het erom te doen was Futur uit de weg te ruimen. De interstellaire oorlog blijkt bedacht door de meesters van de wereld om op oppositie te liquideren. Futur weet plotseling wat hem te doen staat: de meesters van de wereld te bestrijden. Op naar de aarde!

Hiermee eindigt het warrige verhaal na 53 pagina's. Alsof Jean-Pierre Dionnet gezegd heeft: houdt er in godsnaam mee op... Je hebt steeds het gevoel dat het beginnen gaat. Het lijkt opgezet als het begin van een serie, maar na dit album is er nooit meer een vervolg verschenen. Terecht natuurlijk. In het begin ziet het er naar uit dat het een persiflage op een super-held of een space-opera wordt. De persiflage zet niet door, maar het wordt ook geen serieus verhaal.
Het tekenwerk van Clerc gaat hier duidelijk vooruit. De stijl wisselt nog wel sterk, soms is hij karikaturaal bezig, dan weer realistisch. Soms lijkt hij op Tardi, dan weer op Wallace Wood. Je kan nog niet zeggen dat hij hier virtuoos met het penseel bezig is, maar het begint steeds herkenbaarder Serge Clerc te worden.

Bij Captain Futur begon ik voor het eerst met het penseel. Het verhaal was meer bedoeld als experiment. Het was erg vrij, soms deden we zeven pagina's soms maar twee. Ik wilde niet dat het in album zou verschijnen. Er zaten wel aardige pagina's bij, maar ook veel slechte. Ik was nog erg jong. Ik was nog aan mijn stijl aan het schaven. Het was prima om te doen: ik publiceerde, tekende veel, ging vooruit en werd er ook nog voor betaald!

Na *Captain Futur* ging hij gewoon weer door met het maken van korte strips in de s.f.- en popmuzieksfeer.
Net in de winkel ligt het album *Achter*

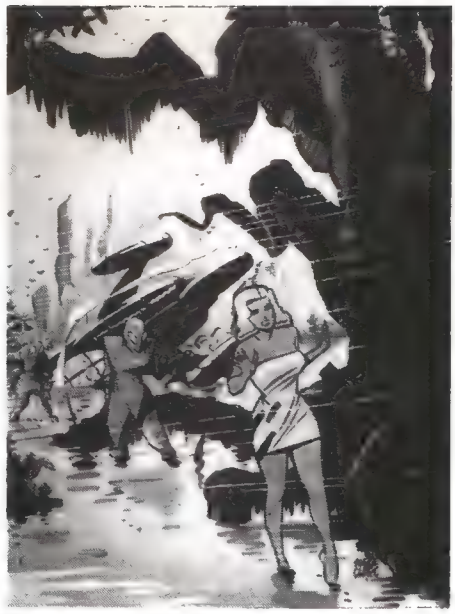

Omslagtekening van het album Achter de sterren

de sterren, verschenen bij Uitgeverij Yendor in Rotterdam, met een selectie uit het werk van de afgelopen jaren. De zeven verhalen laten duidelijk zien waartoe Serge Clerc teken-technisch op het ogenblik in staat is. Hij heeft een beetje vette lijn gekregen, en een tamelijk losse manier van inkten, maar maakt toch heldere plaatjes. Zijn stijl is tamelijk realistisch geworden. Hij tekent veel mensen, vaak groot en voorin de plaatjes en geen ingewikkelde achtergronden.
Bij de verhalen over pop-muziek gaan Manoeuvre en Clerc wél verder dan het vroegere werk. Ze trachten nu meer een verhäältje te bedenken, dan het klakkeloos natekenen van een publiciteitsfoto of platenhoes.
Pin-up Blonde, over Blondie, is al leuker dan alle verhalen over popmuziek in *Le Dessinateur Espion*. Een songtekst, *Riot in celblock number 9*, wordt gekoppeld aan het ontstaan van de groep Blondie. Volgens dit verhaal is Debby Harry (Blondie) op de vlucht voor de FBI omdat ze uit de gevangenis is ontsnapt. Daarom neemt ze een schuilnaam aan.
Het vierde verhaal *Party Surprise,* op tekst van Brenda Jackson, heeft een nog wat bredere strekking. Hier gaat het over de decadent-levende popster Chris Lenny, een fictieve figuur. Er wordt een intrigerend beeld gegeven van het wereldje van de popmuziek: wie mag wel de ster benaderen, wie niet, blasé pop-critici, het groupiedom... Samen met *Baby please don't go* de beste verhalen uit het album!

De s.f.-verhalen uit het album zijn zoals je ze in veel korte verhalenbundels leest: alleen gemaakt vanwege de verrassende ontknoping.
Achter de sterren is het album waarmee hij prima had kunnen debuteren. Dat zou schitterend geweest zijn. Nu zit ik met dat vooroordeel, opgelopen door zijn eerste twee albums. Voor de Nederlandse lezer geldt dit natuurlijk niet.
In de toekomst zullen we nog veel van hem kunnen verwachten. Hij heeft plannen genoeg.

Ik heb met Dionnet afgesproken dat ik Exterminateur 17 ga tekenen. Het eerste album had een goed verhaal, maar slechte tekeningen. Ik vind Bilal goed, maar niet in dit verhaal. Z'n eigen science-fiction verhaal, Kermis der Onsterfelijken is veel beter.
Ik lees veel science fiction. Philip K. Dick vind ik erg goed. Ik zou graag een van z'n verhalen in stripvorm willen doen, maar dat lijkt me bijna onmogelijk, maar het zou fantastisch zijn. Ik ben nu met zoveel dingen tegelijk bezig. Misschien is 't iets voor in de toekomst.
Detectives spreken me ook erg aan. Een film als Where the sidewalk ends van Otto Preminger vind ik schitterend. Volgens Jean-Pierre (Dionnet) zou ik een detective-verhaal moeten maken, in zwart-wit. Een verhaal van Raymond Chandler of Dashiell Hammet. Of samen met Manchette, die dat scenario voor Griffu heeft geschreven. Maar ik zal een keuze moeten maken tussen s.f. en detectives... Ik kan niet alles tegelijk...

Het interview werd afgenomen op 20 september 1980 op de stripdag in Breda. De strip op de volgende pagina's is afkomstig uit *Métal Hurlant* no 36. Hij werd vertaald door B. Ventura en geletterd door Ernst Pommerel. ■

Uit het verhaal Pin-up Blonde

De hierna afgedrukte strip verscheen in 1978 in nr. 36 van Métal Hurlant. Met dank aan S. Clerc (© Les Humanoïdes Associés).

NA DE GROTE BOEM

EEN RUSSISCHE VOORPOST ERGENS IN DE BESNEEUWDE DUINEN TEN ZUIDEN VAN SMOLENSK. HET IS AL DRIE DAGEN RUSTIG. ER VALT NIETS ANDERS TE DOEN DAN NAAR DE REDEVOERINGEN TE LUISTEREN VAN KAMERAAD VLASSOF VAN HET POLIT-BUREAU IN LENINGRAD...
...EN TE RELAXEN IN HET SOLARIUM... EN NATUURLIJK EEN BLIK TE WERPEN IN DE KONTROLE-KAMER VAN DE ROBBOTS. EEN WERKJE VAN NIETS.

13
EEN PAAR KILOMETER ER TEGENOVER K'IJKEN STUART BUTHLEG EN DOC. MILLER NAAR DE LANGE AFSTAND-RRC-SYNTEX...
RRC
MEGA
VISION
JE ZAL ZIEN DAT ZE ZICH WEER UIT GAAT KLEDEN. MOET JE D'R NOU MET HAAR KONT ZIEN DRAAIEN, HET IS ONBEHOORLIJK!
WE ZIJN TENSLOTTE IN OORLOG, VERDOMME!
RUSTIG DOC! BEKEN NOU MAAR DAT OOK U WEL ERGENS MET HAAR ALLEEN ZOU WILLEN ZIJN...
EN HEUS NIET OM UIT HAAR DE NAMEN VAN DE GEHEIME AGENTEN TE WRINGEN!
COMPUTE
STUART BUTHLEG
ONDERTUSSEN REGELMATIG HEIDSPAROUILLES
GAAT HET LEVEN DOOR... SURVEILLEREN DE VEILIG- BUITEN HET KAMP...
UNITED STATES OF AMERICA
CCCP
CCCP
WERK AAN DE WINKEL! ROBBOTS OP VIJF UUR!!!
WEER EEN TREFFEN MET DE ROBBS. HET WORDT SAAI!
SPECIAL VISION
2

STAAKT HET VUREN! ZE TREKKEN TERUG!
HEB JE DAT GEZIEN! IK HAD ER EEN! IK HEB ER PUREE VAN GEMAAKT! ALS JE Z'N ELEKTRONISCH BREIN UIT ELKAAR HAD ZIEN SPATTEN...
BAH! VOOR ELKE KAPOTTE MAKEN DE ONDERGRONDSE FABRIEKEN VAN DE RUSSEN ER VEERTIG!
DE DAGEN GAAN VOORBIJ. LANGZAAM STIJGT DE SPANNING IN DE AMERIKAANSE POST...
19
DE MANNEN WORDEN NOG GEK VAN DIE HALFNAAKTE RUSSIN OP DE BEELDBUIS!!!
IN DE KAMER VAN DE VEILIGHEIDS-BEAMBTEN...
DAT KAN ZO NIET DOORGAAN! NU ZIJN DE KERSTVERLOVEN OOK NOG INGETROKKEN!!
ALS ER NOU NOG MAAR WAT GEBEURDE, MAAR NIKS! GEEN INFILTRATIE-POGINGEN, GEEN RAKETAANVALLEN. NIKS!
DOC! DOC! DE MANNEN ZIJN GEK GEWORDEN! ZE Z'IJN HET NIEMANDSLAND OVERGESTOKEN! ZE PROBEREN DE VIJANDELIJKE BUNKER TE VEROVEREN!
VERDOMME! STUART! ZET DE SCHERMEN AAN! WAT IS ER MET ZE AAN DE HAND? IK SLEEP ZE VOOR DE KRIJGSRAAD!!
DAT STELLETJE KLOOTZAKKEN!
MAAR BUITEN LIJKEN DE ROBBOTS WANORDELIJK OP DE VLUCHT TE SLAAN...
MEGA VISION
3

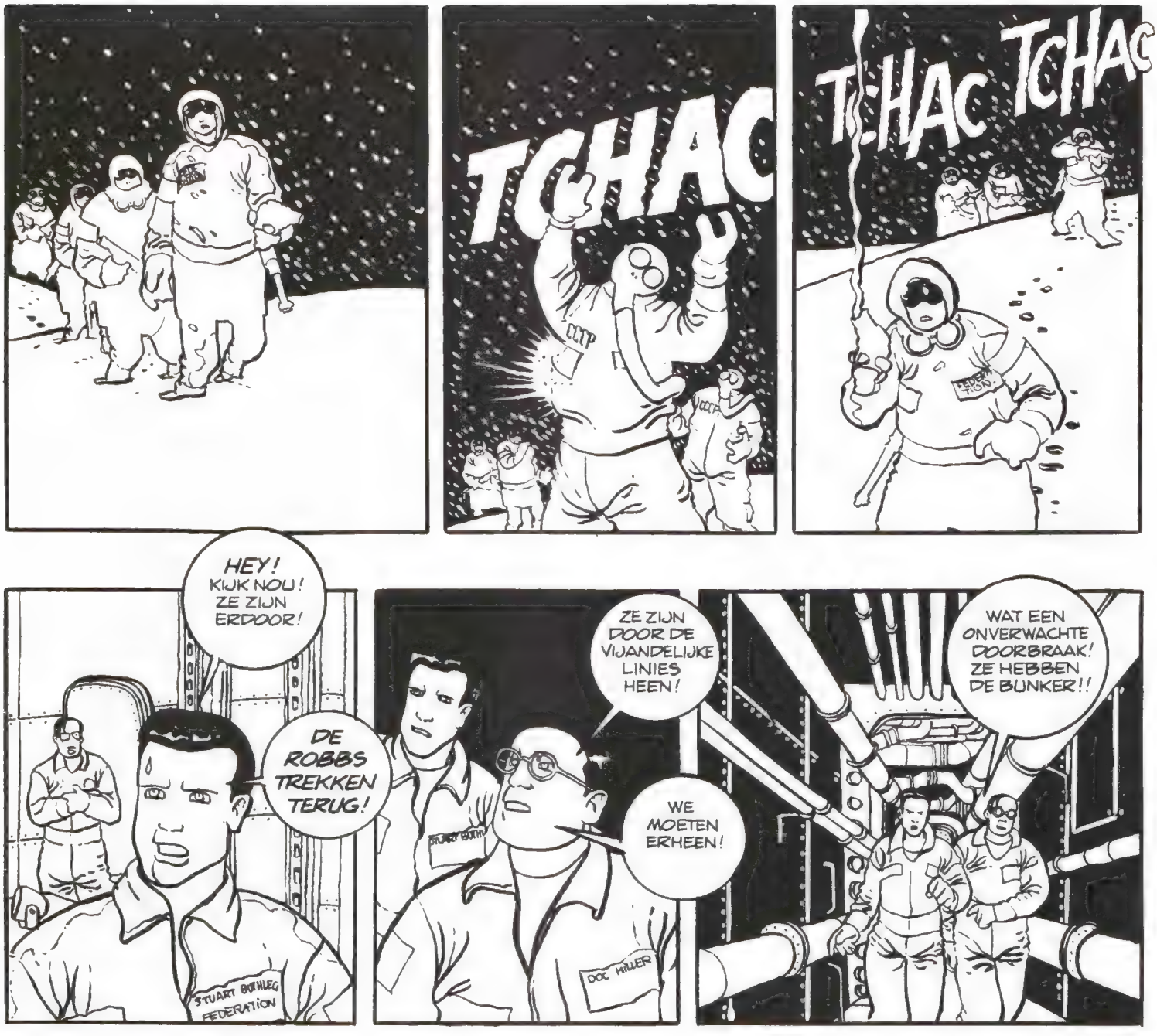
TCHAC
TCHAC
TCHAC
HEY! KIJK NOU! ZE ZIJN ERDOOR!
DE ROBBS TREKKEN TERUG!
STUART BURNLEG FEDERATION
ZE ZIJN DOOR DE VIJANDELIJKE LINIES HEEN!
WE MOETEN ERHEEN!
DOC MILLER
WAT EEN ONVERWACHTE DOORBRAAK! ZE HEBBEN DE BUNKER!!
DAT NOEM IK NOG EENS INITIATIEF HEBBEN!
AAA! KAPITEIN, DEZE VERRASSINGSAANVAL HEEFT ZE VERWARD!
PO'AIN
KRY!
4

WE HEBBEN NATUURLIJK ORDERS OVERTREDEN! MAAR ALLE ROBBS ZIJN ONDER ONZE CONTROLE!
GOED, GOED! WAAR IS KOWALSKI?
HUM! MET DIE RUSSIN IN HET SOLARIUM. U BEGRIJPT WEL WAT IK BEDOEL!
ZEKER! DAT WORDT NOG EEN LEUKE KERST!
SECURITE
KRAAAAAAAAAA
TEKST EN TEKENINGEN: SERGE CLERC
NOV. 78
EINDE
COMMUNICATIE CONTROLE LENINGRAD. BETREFFENDE SMOLENSK REG.60
ZELFVERNIETIGINGSPROGRAMMA POPJE ROBBOT LILI TOPCHECK IN WERKING.
UITBREIDING WAARSCH'JNL'JK TOT AAN FRANSE SECTOR REG.50.

Boeken in 't Kort

Ted Benoît – Ziekenhuis, uitg. Yendor, *f* 14,90.

De prachtige pastiche van Ted Benoît over het leven in het ziekenhuis, die eerder verscheen in *Echo des Savannes*, is nu ook in Nederlandse albumvorm uitgekomen. Op het eerste gezicht heeft het verhaal veel weg van de bekende dokters-en verpleegstersromans en -stripverhalen, maar lezing van het boek maakt duidelijk, dat Benoît er andere ideeën op na houdt over onze gezondheidszorg, dan meestal uit de pulpboekjes naar voren komt. Wel zijn er in het verhaal de bekende stereotypen over de erotische relaties tussen dokters en verpleegsters, maar deze worden nogal aangedikt in beeld gebracht, zoals dat indertijd ook het geval was bij *Zuster Belinda* van Peter Andriesse.
Hoofdpersoon van het verhaal is Max Penarie, waarvan als karakteristiek vermeld wordt: 'Hij wist wanneer hij kwam, niet wanneer hij kon gaan'. Daarmee is het eigenlijke thema van het album uitstekend verwoord. In feite gaat het om de manier waarop een groot deel van onze moderne gezondheidszorg lijkt te funktioneren. Max komt het ziekenhuis binnen met een onschuldige infektie aan zijn vinger, maar loopt na de behandeling een in het ziekenhuis rondwarende virusinfektie op. Omdat er niemand meer op het verband om zijn hand let krijgt hij tot overmaat van ramp ook nog gangreen, waarvoor zijn arm geamputeerd moet worden. Tevens brengt de konfrontatie met allerlei andere ernstige zieken hem ook nog aan de rand van een geestelijke ineenstorting. De strekking van deze satire is duidelijk: wie met de gezondheidszorg te maken krijgt, loopt de kans ernstige schade aan zijn gezondheid te lijden. Een idee dat indertijd door de filosoof Illich is geopperd, en dat ingeslagen is als een bom. Daardoor gaat de boodschap van dit verhaal verder dan gebruikelijk is bij parodieën over de gezondheidszorg. Het geheel krijgt daarmee iets van een moderne horrorstory, waarin overigens ook vroeger allerlei louche dokters uitstekend leken te passen. Verschil is alleen, dat in dit verhaal de gewone ziekenhuisdokters deze rol vervullen. De tekenstijl past uitstekend bij de sfeer van het verhaal, en is veel minder 'klare lijn' dan we uit ander werk van Benoît kennen. De verteltrant is nogal fragmentarisch: steeds wisselende lokaties en hoofdpersonen, waardoor voor de lezer/toeschouwer een soort kaleidoscopische indruk ontstaat, die nauwkeurig overeen lijkt te komen met de chaotische ervaringen, die mensen bij een verblijf in het ziekenhuis veelal opdoen. Ook dat draagt uitstekend bij aan de sfeer van het verhaal en de boodschap die erin vervat ligt. Een boek voor iedereen die echt in de keuken durft te kijken van onze moderne gezondheisdzorg. (J.D.)

Floc'h/Rivière – Le dossier Harding, Paris, 4e kwartaal 1980. 48 pp. *f* 17,90.

Dit (gebonden) album is een vervolg op 'Le rendez-vouz de Sevenoaks'. Waar echter in dat album de hoofdrol weggelegd leek voor George Croft, nemen nu 2 bijrolspelers uit het eerste album de functie van held en heldin over. Het zijn Francis Albany (journalist) en Olivia Sturgess (schrijfster). Albany is het type van de Joodse intellectueel en in het enige gevecht waarin hij in dit verhaal verwikkeld raakt wordt hij zonder meer neergeslagen. Albany is iemand die het van zijn combinatievermogen moet hebben.
Floc'h en Rivière zijn beiden duidelijk geobsedeerd door het Londen van 50er jaren. Hierin en in hun stijl zien we een duidelijke verwantschap met Jacobs, met name met de Jacobs van 'Het gele teken'. Andere mensen die ze zeer bewonderen zijn Agatha Christie en Hitchcock en naar beiden wordt voortdurend in hun verhalen verwezen.
In vergelijking met het eerste album is in 'Le dossier Harding' het occulte karakter verdwenen, terwijl het mysterie gebleven is. Voor wat betreft de tekentechniek zien we een enorme vooruitgang. De personen worden soepeler en vloeiender getekend, zijn minder scherp dan in het eerste album. Nog steeds is er dezelfde aandacht voor het décor, dat echter nauwkeuriger getekend wordt. Ook in de kleuren zien we een vooruitgang: Floc'h is trefzekerder geworden en slaagt er op schitterende wijze in om de sfeer van Londen en Engeland in de 50er jaren te treffen. (H.F. Smit)

Roger Brunel – Pastiches. 5 Volumes de pastiches, 1 volume de porno. Editions Glénat, Grenoble, 1980. Prijs FF 24,— (48 blzz., hard cover, in kleur).

Een bundel strippersiflages, eerder verschenen in het Franse magazine *Circus,* met als 'slachtoffers' Guust, Blake en Mortimer, Lucky Luke, Tanguy en Laverdure, Chick Bill, Michel Vaillant, Olivier Blunder, Iznogoedh, Buck Danny, Alex, de Smurfen, Valerian, Asterix, de Beverpatrouille, Robbedoes, Rahan, Oom Wim, Baard en Kale. Blueberry, Kuifje en nog enkelen. Ondanks het door Brunel beloofde éénzesde deel pornografie moet toch gekonstateerd worden dat de seks, die hij in bijna elke persiflage een rol laat spelen, nog lang niet het eight-papers kaliber haalt. Waarom niet een Guust die dankzij een geniale vinding en ondanks Pruimpit kontrakten sluit met Demesmaeker, Kuifje die weigert op Molensloot te slapen zolang Haddock alcohol drinkt, Alex die Asterix tegenkomt en op grond van albumoplage zijn meerdere in hem moet erkennen? Seks is leuk, vooruit dan maar, maar leuk (en dat is het doel van deze pastiches) is daarom nog geen seks. Een ander facet van deze bundel is grafisch: voor mij gaat de lol eraf als blijkt dat je met een klakkeloze imitatie te maken hebt. Brunel is daar een meester in, dat moet gezegd, maar dat betekent wel dat zijn persiflage beperkt is tot tekst en scenario; een nodeloze beperking. En nu de praktijk: je lacht je rot om dit album, alleen al de persiflage van Blake en Mortimer is de prijs waard. Laat u zich door mijn theoretische bezwaren niet weerhouden, iets puberaals hebben we toch allemaal. (H.B.)

MIRROR FEATURES *present* ROMEO BROWN

World rights reserved — Daily Mirror Newspapers, Ltd.

VERTALING: HENNIE WESSELING
LETTERING: ERNST POMMEREL

IK WORD OM ZES UUR NOG EENS OPGEBELD OM TE VRAGEN WAT IK BIED VOOR HET TESTAMENT!
EN ALS DAT NIET GENOEG IS?
DAN WORDT HET VERKOCHT AAN MEVROUW BRAIN. ZE ZAL GRAAG BETALEN OM HET TE VERNIETIGEN. DAN ERFT ZE HET GELD!
HMM! ZEER DOORTRAPT! IK VRAAG ME AF OF ZE AL IS BENADERD?!
WAT?!
U HEEFT HET TESTAMENT VAN SHACKLETON? ...WIE BENT U?
0.74

LUISTER, IK WIL DAT TESTAMENT! HOEVEEL WILT U ER VOOR HEBBEN?
IK BEL OMSTREEKS ZES UUR VANAVOND OM UW BOD TE HOREN. MISSCHIEN BETAALT MEVROUW BETSY WEL MEER... TOT STRAKS!
OPGEHANGEN! IK MOET DAT TESTAMENT HEBBEN! GEEFT NIET WAT 'T KOST!
HOEVEEL GELD HEB IK?
WAAR IS MIJN CHEQUEBOEK? IK MOET MEER BIEDEN DAN BETSY...
0.75

IS HET DOOR EEN MAN GEVONDEN?
WEET IK NIET.
MISSCHIEN WEL! 'T WAS EEN ZWARE, VERDRAAIDE STEM.
WAT KUNNEN WE DOEN?
WE GAAN EERST DAT TELEFOONTJE NATREKKEN!
0.76
TIEN MINUTEN LATER...
PRECIES WAT IK VERMOEDDE. ER WERD UIT EEN TELEFOONCEL UIT HET DORP GEBELD!
WE ZIJN VERLOREN!

ZOU DE POLITIE KUNNEN HELPEN?
0.77
HOE?
DAAR ZEGT U WAT. DAN KUNNEN WE MAAR EEN DING DOEN. BETALEN. HOEVEEL HEEFT U?
HEEL WEINIG!
IK HEB ALLES AL GETELD. ALLES BIJ ELKAAR KOM IK TOT 116 POND!
NIET BEST! MEVROUW BRAIN ZAL ZEKER WEL MEER BIEDEN. WE ZULLEN IETS ANDERS MOETEN BEDENKEN!

ALS U OM ZES UUR DAT TELEFOONTJE KRIJGT, PROBEER HET DAN ZO LANG MOGELIJK TE REKKEN. DAN KAN IK NAGAAN WAAR 'T VANDAAN KOMT.
HOE DOET U DAT?
U WEET TOCH DAT HET EERSTE TELEFOONTJE VANUIT EEN CEL KWAM!
0.78
PRECIES! HET MOET IEMAND UIT DIT HUIS ZIJN. ER IS EEN TELEFOONCEL, EEN HALVE KILOMETER HIERVANDAAN. DIE HOUD IK IN DE GATEN!
IK BEN DAAR OM ZES UUR EN HOUD IEDEREEN IN HET OOG DIE DAN EEN TELEFOONGESPREK VOERT!
U HEEFT GELIJK! 'T IS MOGELIJK...
MAZ
BIJNA ZES UUR! HIERVANDAAN KAN IK ONGEZIEN DE CEL IN HET OOG HOUDEN!
0.79
BETSY WACHT IN HAAR KAMER OP HET VERSCHRIKKELIJKE TELEFOONGESPREK...
IK WOU DAT DE TELEFOON GING DE SPANNING IS ONDRAGELIJK
OOK MEVROUW BRAIN ZIT OP 'N TELEFOONTJE TE WACHTEN...
ALLEMACHTIG! ER GAAT IEMAND DE TELEFOONCEL IN!
MAZ
EINDELIJK! DAAR IS MIJN GESPREK. NET OP TIJD!
RING! RING!
HAI, MEVROUW BRAIN, MET SLIPP! HET SPIJT ME DAT IK U NIET MEER HEB ONTMOET VOOR IK WEGGING, MAAR...
0.80
SLIPP! DUS J'J HEBT HET TESTAMENT GEVONDEN EN NU WIL JE MIJ OOK NOG OPLICHTEN!
WAT? WAAR HEB JE HET OVER? IK HEB HET TESTAMENT NIET. JE BENT GEK!!
MAZ
J'J BELDE OP EN VROEG WAT IK OVER HAD VOOR HET TESTAMENT. TEGEN BETSY ZEI JE HETZELFDE OM TE ZIEN WIE HET MEESTE ZOU BIEDEN!
EEN VAN ONS IS GEK, MAAR IK BEN HET NIET. IK HEB JE NOOIT EERDER OPGEBELD - IK WERD DOOR DIE MAFFE DETECTIVE GESNAPT TOEN IK OP ZOEK WAS NAAR 'T TESTAMENT. IK MOEST ER VLUG VANDOOR!
WAT VOOR DE DONDER WIL JE DAN? HALLO... HALLO!
0.81
WAT GEBEURT ER? WAAROM GEEFT JE GEEN ANTWOORD? HALLO SLIPP... ANTWOORD TOCH!
MAZ
J'J WEER!
ZEKER, GOEDE VRIEND. IK WIL JE EVEN SPREKEN.
OPGEHANGEN. ER IS IETS MIS! DAT VOEL IK... MAAR WAT?
0.82
AHA, DAAR BEN JE! MISSCHIEN INTERESSANT OM TE WETEN DAT IK DAT TELEFOONGESPREK HEB AFGELUISTERD.
DAT VERVELENDE VRIENDJE VAN JE VOND HET TESTAMENT EN PROBEERT ONS NU TEGEN ELKAAR UIT TE SPELEN!
JE ZIT ERNAAST! IK DENK NIET DAT OUWE SLIPP 'T HEEFT!
KOM MEE... OPSCHIETEN... WE GAAN TERUG NAAR HUIS!
MAZ

WIE HEEFT DAN HET TESTAMENT GEVONDEN ?
RING! RING!
RAZ
0.83
AFBLIJVEN ! DIT IS M'IN KAMER EN M'IN TELEFOON! IK NEEM HET GESPREK AAN !
AI... WILDE KAT... JE DOET ME P'IJN ! LAAT LOS !!
IK HOOR DAT JULLIE DAAR ALLETWEE ZIJN ! DAN KAN IK HET TESTAMENT NIET BESPREKEN. IK SCHRIJF JULLIE EEN BRIEF OM TE ZIEN WIE HET MEESTE BIEDT !
DAT WAS DEGENE DIE HET TESTAMENT HEEFT GEVONDEN !
JA... EN DAT WAS SLIPP NIET. IK GELOOF DAT IK DIE STEM KEN...
0.84
HALLO... HALLO... SAMEN HIER ? PRIMA ! IK HEB EEN VERRASSING VOOR JULLIE !
RAZ
HIER HEB IK VRIENDJE SLIPP! IK BETRAPTE HEM OM ZES UUR OP HETERDAAD IN DE TELEFOONCEL !
NOU EN ? MAG IK NIET OPBELLEN ?
ACH, LAAT HEM GAAN. H'J HEEFT HET TESTAMENT NIET !
DAT KLOPT ! DE ECHTE DIEF BELDE TIEN SECONDEN GELEDEN.
WILT U ZEGGEN DAT H'J NIET DEGENE IS DIE HET TESTAMENT VOND ? HOE WEET U DAT ZO ZEKER ?
OMDAT DE ECHTE DIEF ONS DERTIG SECONDEN GELEDEN OPBELDE - DAAROM WETEN WE DAT ZEKER !
DOE ME EEN PLEZIER EN GOO! DIE VERVELENDE SNUITER ERUIT - IK WIL DIE INSLUIPER NIET IN M'IN HUIS !
O.K. - JE HOORDE WAT MEVROUW ZEI !
UCHH
WHAM!
RAZ
0.85
ZO. NU KUNNEN JULLIE ELKAAR DE OORLOG VERKLAREN. GEWOON EEN KWESTIE VAN MEER GELD BIEDEN DAN DE ANDER !
HET IS VERSCHRIKKELIJK ! HOE KOM IK AAN GELD ? IK HEB NIETS ! IK GA NAAR M'N KAMER.
UITSTEKEND ! GA EVEN RUSTEN !
ALS ZE DAAR BINNENKOMT...
0.86
ZET VOOR ELKE 100 POND DIE JE OVER HEBT VOOR HET TESTAMENT EEN BLOEMPOT OP JE VENSTERBANK - IK ZAL K'IJKEN EN JE LATEN WETEN OF HET GENOEG IS.
OH!
RAZ
MENEER BROWN! MENEER BROWN! K'IJK EENS !!
0.87
OH JEE ! NIEUWE PROBLEMEN !
DEZE BRIEF LAG IN M'IN KAMER. IK MOET VOOR ELKE 100 POND DIE IK OVER HEB VOOR HET TESTAMENT EEN BLOEMPOT OP M'IN VENSTERBANK - DIT IS VERSCHRIKKELIJK... WAT MOET IK DOEN ?
DIT BEWIJST DAT DE DIEF IN DIT HUIS IS. MAAR ER ZIJN 62 MENSEN HIER ALS WE DIRECTIE EN LEERLINGEN MEETELLEN ! NOG STEEDS ERG VEEL !
RAZ
IK ZAL DE BRIEF OP VINGERAFDRUKKEN ONDERZOEKEN, MAAR IK VERWACHT ER NIET VEEL VAN ! DEZE DIEF IS ERG SLIM !
IK DENK DAT ALLEEN DIE VAN ONS EROP STAAN !
WORDT VERVOLGD

Postriptum

FLAUWEKUL

Allereerst mijn hartelijke dank dat mijn inzending voor de Droomprijsvraag acceptabel genoeg was en ten tweede bedankt voor de tegenprestatie. Nu iets anders. Stripschrift verschijnt nu al redelijk regelmatig maar wat stripnieuws betreft vele maanden te laat. Het lijkt wel of de uitgevers hun medewerking hebben gestaakt. Als ik kijk naar het blad van Fantastic Visions, rijkelijk geïllustreerd, dan vind ik Stripschrift als blad voor stripinfo onvoldoende. Er staat teveel kul en egostrelerij in. Daarom mijn advies: laat Stripschrift weer worden wat het moet zijn: een *Stripinformatie*-blad zonder flauwekul. Met de vriendelijke groeten, Hoogachtend,

W.H. Schut, Amsterdam.

RITMAN

Hierbij een reactie op het artikel van Lex Ritman in Stripschrift 139/140 en wel op wat hij schrijft over het tijdschrift 'Remia-Post'. Ik ben in het bezit van een stapeltje exemplaren van dit blad en kan daardoor iets meer informatie verschaffen.

Het eerste nummer kostte blijkens een mededeling op de voorpagina 12 cent en opent met de laatste benauwde momenten van Kapitein Rob in zijn avontuur in de Vallei der Vergeten Wereld. Behalve puzzels, een brievenrubriek en een en ander over de Engelse voetbalbeker, over Bolke de Beer, over 's werelds sterkste vliegtuigmotor en over het wel en wee van ons spoorkaartje vinden we in dit nummer een aantal strips. Naast Kapitein Rob zijn dit: Belinda (en de goede weg!), Ketelbinkie (en het paard Pedro), Kick Wilstra (de wondermidvoor), King van de Bereden Politie (door Zane Grey) en Leif Eriksson (reist naar Amerika). Op pagina 15 de al in Stripschrift afgebeelde Remiadame die het nieuwe blad bij de meisjes en jongens introduceert: bij de Remia-leverancier is het gratis verkrijgbaar, althans bij aankoop van enige Remia-producten. Van elk van de strips wordt een korte inhoud van het voorafgaande geschetst, hetgeen nodig is omdat het blad kennelijk middenin een jaargang van 'Robs Vrienden' start en de inhoud daarvan waarschijnlijk geheel overneemt.

De Remia-Post verschijnt iedere vrijdag onder redactie van A.D. Hildebrand en A. van Heusden; een datum is niet te vinden, maar uit het tweede nummer (waarin het verhaal van Kapitein Rob en de Schatten van Opa Larsen begint) blijkt dat dit in 1954 werd uitgebracht. Vanaf nummer 4 ontbreekt de aanduiding '12 cent' op de voorpagina; King van de Bereden Politie is niet meer van de partij. In nummer 22 maakt Ivanhoe zijn opwachting en tegelijkertijd wordt Leif Eriksson vervangen door de Drie Musketiers. In nummer 32 start Kapitein Rob en het Rijk van de Witte Mammouth. In nummer 40 stopt Ketelbinkie ermee en nummer 42 is het laatste nummer van Remia-Post, getuige de achterpagina waarop onder andere het volgende is te lezen: 'Voorlopig zal Remia-Post niet meer verschijnen. Remia gaat nu groots opgezette wedstrijden organiseren, waarvan de eerste intussen reeds is gestart, nl. de *f* 75.000,— familiewedstrijd. In verband met deze grote wedstrijden kan Remia-Post niet meer gratis verstrekt worden.' Onderaan de bladzijde een bon waarmee men zich kan opgeven als abonnee op 'Robs Vrienden' (*f* 1,56 per kwartaal).

In de hoop dat bovenstaande, zij het niet zo spectaculaire, gegevens nog eens iemand van pas zullen komen, groet ik u allen vriendelijk.

Peter Don, Amsterdam.

BOMMEL

Uw melding van de zoveelste illegale Bommel in de nieuwsrubriek van Stripschrift 142 (mv 149 de Kaligaar en mv 163 de Andere Wereld, oblongformaat, kaft wit en paars, uitgegeven te Rommeldam) betreft het tweede deeltje uit de reeks, blijkens de 2 in de rechterhoek van de kaft.

Het eerste deel bevat mv 155 de Zonnige Kijk en mv 156 de Grijze Kunsten, beide uit 1976. De kaft is grijs en wit, het formaat oblong, de snode uitgevers komen uit Rommeldam.

Nu het er naar uitziet, dat de reeks van de Bezige Bij en het Stripschap wel nooit gecompleteerd zal worden en de uitgave in de Literaire Reeks van de verhalen mv 50 tot en met 60 ook wel vergeten kan worden, kan de aandacht misschien gericht worden op het heruitgeven van de eerste 33 Pandaverhalen, of de Tom Poesweekstrips uit Ons Vrije Nederland.

Of komt het Stripschap met de herdruk van het nooit normaal in de handel verkrijgbare relboek 'Een Heer in de kracht van zijn leven' (ooit eens jaren geleden beloofd)?

Marc de Bruijn, Haarlem

Bij Van Boekhoven-Bosch in Utrecht troffen we de inmiddels afgedrukte oplagen aan. Dat belooft wat. (H.B.)

REKELEN

Stripschrift vindt het blijkbaar nodig nogal wat kolommen te moeten wijden aan de affaire rond de Kuifjespersiflage *Kuifje in Zwitserland*. Ook Kuifjevorser Har Brok schijnt het groene licht aan deze uiterst dubieuze vorm van erkenning gegeven te hebben. Hetgeen hoogst onbegrijpelijk is. Want wat is er feitelijk aan de hand? De een of andere Charles Callico heeft zich geroepen gevoeld een van de wat ondergesneeuwde aspecten van de Kuifjesalbums te benadrukken onder het mom van 'Ik heb Kuifje een nieuwe menselijke gedaante willen geven'. Ons wordt echter een waanzinnig rokende, zuipende en neukende freak getoond in een bovendien buitengewoon gebrekkige tekenstijl. Het zal wel geen toeval zijn dat Callico nu juist deze aspecten breed uitmeet waar hele volksstammen likkebaardend naar verlangen. Kortom treurigheid troef in Zwitserland. De

kracht van Hergé's Kuifje is o.a. gelegen in het feit dat de verhalen een bepaalde sfeer uitademen die je de behoefte om een menselijker beeld van Kuifje te krijgen totaal ontneemt. Degenen die deze behoefte toch voelen opborrelen bij het lezen van een Kuifje, horen zo'n boek helemaal niet in zijn handen te hebben. Hen verwijzen wij naar de welig tierende Underground-strips. Ik moet er in ieder geval niet aan denken om in Kuifjesklassiekers te maken te krijgen met Kuifje's sexproblemen, scheerapparaat of vader en moeder. We zitten ons juist te verkneukelen als de sexloze dames met hun schonkige corpora binnen de kaders verschijnen. Neen, Callico is hier bezig een nieuwe, stinkende markt te betreden, want je hebt snel succes als je bekende stripfiguren in hun blote reet laat opdraven. Als je bovendien klakkeloos platen over gaat nemen uit bestaande verhalen is het laatste sprankje orginaliteit verdwenen. Kortom *Kuifje in Zwitserland* is een misselijk makend produkt dat een Kuifjesliefhebber niet in zijn verzameling zou moeten hebben.

J.B. van Rekelen, Groningen

Red: Het is nog erger dan u denkt. Brok heeft geen groen licht, ze doen dus maar wat, bijv. Drukwerk waarbij ca. sept. de Nederlandse editie van *Kuifje in Zwitserland* verschijnt. (H.B.)

STRIPWINKEL 'AMBROSIUS' AMSTERDAM

Oostenburgergracht 69 – Tel. 020-224680

Gesp. in stripweekbladen

Molukkenstraat 86 – Tel. 020-945969

Gesp. in Ned. en Eng. Comics

Ook een uitgebreid Antiquariaat.

DOELGERICHT ADVERTEREN...

dat kunt u doen in onze speciale bijlage ter gelegenheid van de STRIP2DAAGSE die van 19-21 september a.s. gehouden wordt in het Turfschip te Breda.

Genoemde bijlage krijgt een aangepast omslag, tevens wordt er o.a. in opgenomen de plattegrond met genummerde stands die op de beurs aanwezig zijn.

De bijlage wordt meegebrocheerd in Stripschrift nummer 151/152 dat 8 september a.s. verschijnt. Dit dubbelnummer, dat 'strips en onderwijs' als onderwerp heeft, zal in de stand van Stripschrift verkrijgbaar zijn.

Tarieven worden niet verhoogd.
Inleveren compleet materiaal uiterlijk 11 augustus a.s.

Informatie: Advertentieafdeling Stripschrift, tel. 03404-52292, toestel 24.

PAS VERSCHENEN
ACHTER DE STERREN
SERGE CLERC

Het debuut van de Fransman Serge Clerc in Nederland. Zeven korte verhalen, waaronder PARTY SURPRISE, PIN-UP, JEU DE BOULES en het titelverhaal ACHTER DE STERREN.

64 blz. 14,90

UITGEVERIJ YENDOR POSTBUS 42515 ROTTERDAM

Door J. Smet

Vlaamse Frutjes

Albums van de maand
Uitgeverij De Dageraad:
8 Berck: De Donderpadjes. *De Donderpadjes en het monster van het Trubbelermeer.* (Magnum nr.10).
9. Berck: De Donderpadjes. *Het Pan-elixer.* (Magnum nr. 11).
Uitgeverij Bédéscope:
10. Bob de Moor: *Monsieur Tric. Dl. 3.*
11. Bob de Moor: *Barelli et la mort de Richard II.*
Uitgeverij De Molens, Brussel:
12. Jean-Pol. *Fratsen van Kramikske.*

Iedere stripliefhebber kent toch Berck? Zijn bekendste en tevens beste serie, Sammy, sedert 1970 in samenwerking met Cauvin gemaakt, wordt als een belangrijke steunpilaar voor *Robbedoes* beschouwd. Maar met deze ene succesreeks kwam onze thans 52 jaar jonge tekenaar blijkbaar nog niet op rozen te zitten. Aspirant-striptekenaars, die gauw rijk willen worden moeten maar geen voorbeeld nemen aan Berck, een moeilijk te overtreffen tekenaar die zich toch met allerhande bijreeksen heeft moeten bezighouden om (goed) aan de kost te komen. Berck tekent Sammy in *Robbedoes*, maar werkt nog steeds voor *Eppo* en *Zonneland*. En omdat ie al het werk natuurlijk niet op z'n eentje aan kan, worden helpers (vroeger o.a. Leo Loedts, thans Hurey) hoofdzakelijk voor deze nevenreeksen ingeschakeld. De Donderpadjes was er zo een. Een eerste verhaal liep in 1972 in *Zonneland* en drie andere volgden in *Sjors*. Berck heeft, aan de kwaliteit van de tekeningen te oordelen, toch belang gehecht aan dit padvindersgroepje. Hij wilde waarschijnlijk, naast Sammy, waarmee hij en Cauvin voornamelijk de adolescenten willen aanspreken, een tweede degelijke albumserie opzetten, meer geschikt voor kinderen. Dat lukte niet met De Donderpadjes (in 1973 verscheen bij Oberon reeds *De Donderpadjes en het monster van het Trubbelermeer*) maar Berck is nu, zo lijkt mij, zeer goed op weg met Lowietje.

De Magnum-albums zijn, zoals gebruikelijk, in zwart-wit en goed gedrukt. Het eerste verhaal is een variante op het monster-van-Loch-Ness-thema. In het tweede wordt één van de scouts door een magisch brouwsel in een sater veranderd. Mijn kritiek: ik vind het jammer dat de padvinders zo onverschillig blijven voor de liefde van het sympathieke, aanhankelijke monster en, in het tweede verhaal vind ik het Boer Koekoek-taaltje van de dorpsbewoners en de talrijke vervelende Latijnse uitspraken van Prof. Krabbescheer uitermate irriterend. De (beknopte) Berck-bibliografie in Magnum 11 laat te wensen over (Zo worden bv. enkel de Franse titels uit *Tintin/Kuifje* vermeld).
De Franstalige De Moor-albums bespreken we niet uitvoerig, vermits deze later ook nog wel in het Nederlands zullen verschijnen. Monsieur Tric is overigens Frans voor Meester Mus, en daarvan werd reeds een bundel in Magnum uitgebracht. Ander nuttig De Moor-nieuws is het *Dossier B. de Moor* in het Franse fanzine *Hop*! nr. 24 en 25. Verder zijn er konkrete plannen bij Brabantia Nostra voor de uitgave van een B. de Moor-reeks. Een eerste deel met grappen van De Lustige Kapoentjes staat reeds op stapel.
Jean-Pol is, zoals reeds vroeger werd medegedeeld, de laureaat van de Stripgidsprijs 1981. Het 32 blz. tellende album *Fratsen van Kramikske* is uitgegeven om de ambachtelijke bakkerij te promoveren in België. De figuur van Kramikske wordt trouwens gebruikt in het imago dat de kwaliteit van de ambachtelijke bakker (in Nederland zegt men waarschijnlijk de 'warme bakker') benadrukt. Dit album komt evenwel niet in de handel en wordt daardoor al een zeldzaam verzamelobject. Hoe kan met het toch verwerven! Wel, de organisatoren van de Stripgidsprijs hebben een beperkt aantal exemplaren kunnen reserveren en zij laten weten dat al wie deelneemt aan de Ruilbeurs op de Vlaamse Stripdag van 6 juni e.k. (waarvan elders in dit nummer meer gegevens te vinden zijn) dit album GRATIS zal ontvangen. Als dat geen service is!
Tot slot nog even een exclusieve tekening te voorschijn halen uit mijn Vlaamse striptrommel. Wat vind je van deze aankondiging uit 1953? Het is onze tekening van de maand.

DE DOLLE
MUSKETIERS
Een nieuw album van Suske en Wiske
DE DOLLE MUSKETIERS
Zojuist verschenen ! Prijs : 38 frank.
Te koop bij uw gewone boekhandel of gazetwinkel.

Door Anton Hermus

Jeugd en terreur. Strip als bron van vervreemding

Komt het u, lezer, niet wat al te labbekakkerig voor indien ik zeg: naast heel wat stripalbums lezen wij ook wel eens tekstboeken om ons te verplaatsen in de gedachtenwereld van de zojuist in de HP-boeken-toptien doorgedrongen romancier of prozaïst, dan wel om kennis en kultuur te verwerven? U werkt aan de verheffing van uzelf, hetgeen niet de minste inspanning hoeft te kosten. Immers, gezeten boven een boek, teruggetrokken uit de huiselijke kring, glijdt het lezersoog ongemerkt in een gelijkmatige beweging van links naar rechts en weer terug over de bladspiegel, hetgeen de innerlijke rust, ja een zeker geestelijk welbevinden zoniet ten goede komt dan toch zeker aanzienlijk versterkt.

Hoe geheel anders is de situatie bij een strip! De lezer moet én de tekst én illustratie opnemen. Treft hij bovendien een werkstuk van een vormvernieuwer dan schiet zijn oog helemaal uit de bocht. Ik vind dan ook dat striplezen meer inspanning vergt dan het lezen van een 'gewoon' boek. Ongetwijfeld laat van alle soorten boeken het stripboek zich het moeilijkst lezen. Je bent je voortdurend bewust van de oogbeweging.Dit soort weerspanningheid dat iedere strip aankleeft scherpt de zintuiglijke waarneming. Ik heb dit fenomeen aanschouwelijk proberen te maken in twee grafiekjes, links de oogmotoriek bij een tekst, rechts dat bij een strip.

Laten we er eens van uitgaan dat uw gezondheid u boven alles gaat en u daarom wel uitkijkt een stripalbum ter hand te nemen. Dan zult u vermoedelijk bereid zijn de stelling te onderschrijven dat '*naast het o.a. negatief te beoordelen effect van machiavellistische opvattingen die deel uitmaken van de stripideologie we menen dat het veelvuldig uitbeelden van gevechtsscènens ook nefaste gevolgen op het maatschappelijk-sociale vlak heeft doordat de tolerantiegrens van het consumerend publiek t.o.v. geweld als een alomaanwezig gegeven in onze maatschappij verhoogd wordt en in die zin onrechtstreeks medeverantwoordelijk is voor de escalatie van agressiviteit in onze samenleving*'
Na deze tandenklapperende woordkluit op uw gemak nog eens te hebben bekeken stel ik voor dat u de daarin verborgen boodschap in gedachten houdt: strip verstrekt u een extra prikkel uw grootje tegen het behang te plakken; strip is medeverantwoordelijk voor het geweld, *on*rechtstreeks, dat weer wel. Dat is een.
Twee: '*Vanuit de neo-marxistische cultuuropvatting wordt de strip niet langer verantwoordelijk geacht voor de criminaliteit van de lezers maar wel voor de manipulatie en de vervreemding.*' De kriminele lezer, een vergeten minderheid? Merk ook de nuanceringen op.
Beide citaten, welke twee lijnrecht tegenoverelkaar staande geesteshoudingen weerspiegelen, plukte ik uit weer eens zo een pluizebaardblaadje dat onlangs mijn bus kwam binnengegleden. Blaadjes die zich inspannen de visie te propageren dat niet de maatschappij geweld produceert maar dat juist integendeel de strip, met flipperen, voetbal, cafébezoek, Céline en Cremer lezen '*deel uitmaakt van een geweldproducerende amusementsindustrie*, zie ik het liefst op de brandstapel verdwijnen maar moeten natuurlijk wel terdege in de gaten gehouden worden. Dus staande bij!
De patiënt die dit revisionistische braaksel afscheidde, Patrick Leemans (naar hij meedeelt gezegend met een '*ernstige kritische ingesteldheid*' godezijdank), konstateert naast een '*geweldcultus* een '*algemene agressiviteitsrage*'. Dat is niet zo mooi. Maar weet Leemans dan niet dat vandalisme een uiting is van de zich rekreërende jongemens! Komt Leemans wel eens in de stad? Leest hij wel eens kranten? Ik maak het toch zeker elke dag mee hier in mijn straat. In elkaar geramde boodschappenwagentjes, haantjesachtigheid, fietsen in lantaarnpalen, in rozenperkjes gespieste autoantennes, gesloopte schuurdeuren, rotjes in brievenbussen, gejatte post, in de sloot gemieterde advertentiebladen. Vooral een dikke ietwat dommige jongen moet het altijd weer ontgelden. 'Hé Donald Duck!' moet je hem toebijten, dan wordt zoiets opeens een ander mens. In onze zich snel verachterbuurtende straat wordt niet toegegeven aan de grillen van een *rage*, meneer Leemans. Hier wordt een identiteitsbepalende *levenshouding* uitgedragen, gewoon omdat het fijn is jezelf te zijn en het infantilisme en analfabetisme zo stilletjesaan de boventoon voeren.
Hier spreekt de taal van een geletterde jeugd. *Hier* spreekt de taal van de intelligentsie, de taal van een toekomstige bestuurdersklasse: '*Onder leiding van Rita Bouckaert-Ghesquiere bestu-*

stuk waar ik over praatte, helemaal nooit had bestaan. Ach, ze wisten niet beter, maar ik, ik heb sinds ik in Parijs woon de zekerheid dat ik het niet heb gedroomd. Ik heb de zekerheid dat de Nederlanders in hun welvaartsstaat slachtafval aten, dat ze hun dorst gelest hebben met een mengsel van fijngemalen krijt en slootwater dat melk moest voorstellen, terwijl een baksel van stopverf en reuzel voor brood moest doorgaan. Het nagestreefde welvaartsideaal was Zweden, een land waar je voor een portie zelf aan de toonbank gehaalde frieten, in afgewerkte motorolie gebakken, en een knakworst van dooie hond gemaakt, evenveel betaalt als elders voor een gebraden fazant.
Welvaart, dat had voor de Nederlanders weinig of niets te maken met lekker eten, zoals voor die primitieve Fransen. Welvaart, dat is in het oog van de Nederlander iets geestelijk verhevens en hoogzedelijks geweest, niet, zoals voor de Fransen, het maken tot een genoegen van de dagelijkse onvermijdelijke maaltijden.
Want, schande, schande, dat lekkere eten hier gaat met afzichtelijke sociale wantoestanden gepaard! In het straatje waar ik mijn boodschappen doe, zijn wel acht bakkers, wel tien slagers, die ieder twintig soorten brood tweemaal per dag vers bakken, die vijfentwintig soorten vlees verkopen, plus kippen (echte, met geel vel) en ganzen, kalkoenen, korhoenders, kwartels, duiven, hazen, reeën, wilde zwijnen, enz. Als je ziet wat hier te koop is, besef je onthutst dat de Nederlanders driekwart van alle smakelijke dingen die de lieve natuur oplevert, helemaal niet kennen, nooit hebben gezien.
Deze winkeltjes beginnen hun nering al 's ochtends om acht uur. Ze zijn zelfs 's zondags niet dicht (verbeeld je: dicht op zondag, de dag waarop iedereen er eens goed voor gaat zitten om lekker te eten) en de een doet nog meer zijn best dan de ander klanten te lokken door de smakelijkheid van de produkten die hij verkoopt. Zo omstreeks de jaarwisseling geef je de slager die de beste stukken voor je afgesneden heeft, een fooitje. Angola koffie hoeft niet te worden geboycot, want men drinkt uitsluitend soorten koffie die beter zijn, en toch kun je nog in heel wat cafés een uitstekend kopje krijgen voor slechts achtenveertig centen.
Natuurlijk zijn dit ongelukkige toestanden in het oog van de

Hermans, *Boze brieven van Bijkaart* (1977), p. 20

Hergé, *Kuifje in Afrika* (1947), p. 20.

deren enkele licentiaatsstudenten van de faculteit Wijsbegeerte en Letteren stripverhalen. Ze proberen inzicht te krijgen in de eigen kenmerken en vormen van de strip en zochten naar geëigende toegangswegen om er vat op te krijgen.' Ik weet het niet, maar ik ben bijna geneigd te zeggen dat ook deze jeugd op zijn manier is ontspoord. Hoe dit ook zij, volgens de inleiding is de vrucht van hun noeste denkarbeid '*reeds een eerste stap* op weg naar een theorievorming over dit '*interessant cultuurverschijnsel*'. Ik vind dit moedig. Want nog geen drie jaar geleden verzuchtte Wim Noordhoek n.a.v. een forum-discussie over de Klare Lijn dat de theorievorming in de kinderschoenen staat, terwijl Har Brok de zaak ernstiger toeschijnt wanneer hij zegt dat 'een duidelijk lakune immers de theorie vormt' (Ss nr. 100, p. 43). Sindsdien is, bij mijn weten, geen poging in het werk gesteld zo een theorie proberen te vormen. Daar schijnt nu dan verandering in te zijn gekomen. Een huldeblijk lijkt dus niet misplaatst. Maar des te merkwaardiger doet het aan te konstateren dat de licentiaatsstudenten kennelijk niet rechtstreeks durven beweren dat strips het geweld expliciet in de kaart speelt (dat is namelijk hun hele 'stripideologie'), daarom staat er 'onrechtstreeks'. Ergens vóelen ze het wel maar het causaal verband is nu eenmaal zonder vervalsingen en verdraaiingen verdraaid moeilijk te leveren. En dus gaat de groep van de K.U. Leuven voorzichtigheidshalve maar van start op de door zekere Hendrik Brugmans geformuleerde uitgangsstelling '*Er zijn mensen die het beeldverhaal beschouwen als een duidelijk bewijs van onze hedendaagse decadentie.*'

Tegen mijn zin eigenlijk ben ik nu op een terrein aangekomen waar ik om reden van sentimentaliteitsoverwegingen helemaal niet wil zijn, maar vooruit, als intermezzo dan eventjes. Fijne gereformeerden en rooms-katholieken, die zijn óók zo overtuigd van de 'verwording van de menselijke samenleving'. Zo vroeg ik onlangs in een vrolijke bui de Protestantse Radio en Televisie van de Federatie van Protestantse Kerken in België eens of zij van oordeel is dat die in hun milieu allerwegen gesignaleerde verwording voor een aanzienlijk deel wellicht is toe te schrijven aan de buiten die kringen massale film- en stripkonsumptie? '*We zijn van mening dat het niet op onze weg ligt als PRT-commissie daar een standpunt over in te nemen,*' luidde het kortademige antwoord.

Niet één keer, maar meerdere malen wordt in dit nummer (2/3, 1979) van *Jeugd en Cultuur*, 'maandblad voor studerende jongeren van noord en zuid'[1], de strip gedagvaard. Al in de eerste bijdrage heet het dat de '*beeldcultuur*' allerminst van gevaren is ontbloot en dat het ons dichter bij de '*duistere middeleeuwen van voor de boekdrukkunst*' heeft gebracht dan wat dan ook. Het zal niet de eerste keer zijn dat stripmakers worden gebrandmerkt als een soort ketters waarop seizoenen lang de jacht open is. In Amerika blies de in klinisch onderzoek gespecialiseerde geleerde Wertham zijn hete adem in de nek van menige stripuitgever. Dat was in '54. Wertham toonde in honderden even gruwelijke als asociale voorbeelden in een naar opportunisme riekend boekwerk aan dat er een oorzakelijk verband bestaat tussen striplezen en de een grote vlucht nemende jeugdkriminaliteit. Hield heer dokter het nog bij plastische beschrijvingen van gevallen waarmee hij in zijn praktijk als psychiater dagelijks werd gekonfronteerd, zijn medestander Legman deed een oplossing aan de hand: makers en uitgevers van strips behoren tot het gedegenereerd uitschot dat achter slot en grendel thuishoort. Zo simpel lagen toen die dingen.

Maar er is in feite weinig veranderd! De beruchte cirkulaire die minister

Noot

1 *Jeugd en Cultuur* wordt gemaakt in Schilde (België) en op de medewerkerslijst komen wij illustere namen tegen als Martien J. G. de Jong, de in stripkringen dank zij mijn Brillantinepotje nr. 8 enige bekendheid genietende Daniël Robberechts en Hugo Brems, die mijn poëziedebuut in Maatstaf destijds samenvatte als een '*voortdurende aarzeling tussen ironie, romantiek, pastiche, maar die in alle gevallen teren op een ingenieus taalgebruik*' (Dietsche Warande & Belfort, 1974, p. 284). Want zo gaat dat als je debuteert, nietwaar?

Rutten in '48 uitvaardigde, en die er aan bijdroeg dat zowat de hele vaderlandse stripproduktie om zeep werd geholpen, is nooit officieel ingetrokken geworden. Je zou daaruit de konklusie kunnen trekken dat stripmakers nog altijd zijn vogelvrij verklaard. Er hoeft maar één weduwe van een dichter, die toevallig ook nog een vertrouwenspositie in Beatrix' hofhouding bekleedt en wie de tere kinderziel bovenmatig veel ter harte gaat, een kik te geven en de hele antistrippropagandamachine draait weer op volle toeren. Wie vandaag zijn oog te kijken legt in de kamertjes van onze door het werkeloosheidsspook achtervolgde arbeidersjongen ziet twee soorten drukwerkjes in het rond geslingerd: inderdaad, seks- en stripboekjes. Dat seks verband houdt met agressiviteit doen de feministen tot in den treure op hun eigen doordrammerige wijze wel uit de doeken. Het verband tussen strip en kriminaliteit is dus weer eens duidelijk.

Met ditsoortig laboratoriumgebazel probeert de leergierige intellektueel de ziel van de arbeidersjongen te doorvorsen opdat een beter inzicht voor dit vernielzuchtig aangelegde volksdeel moge worden geoogst. Want het gaat er nu eenmaal om een strategie te vinden het veelkoppige monster dat Geweld heet de kop in te drukken zonder schade te berokkenen aan personen en bezit. Zou de *volksschijver* daaraan wat kunnen bijdragen? Vergezocht misschien, maar let op.

Ik informeerde bestsellerauteur Maarten 't Hart eens naar de Landshoffboeken van Little Nemo die zijn kast zouden ontsieren. Wat een zeur!, dacht ik. Waarom legt hij die lappen niet gewoon bovenóp de kast? Ja hoor eens, meneer Hermus, dat is een zaak van mijn vrouw Hanneke (zij had die boeken gekocht en tussen Maartens muziek gestoken), dat hoef ik u niet aan uw neus te hangen. En verder '*vind ik dat stripboeken met plaatjes waarbij de mensen of dieren in ballonnetjes praten ogenblikkelijk verboden moeten worden*'. Pats, die zat. Wat gek, dacht ik, een schrijver die zo verstaanbaar als wat voor een zo breed mogelijk publiek probeert te schrijven ontzegt datzelfde publiek zijn folklore? Daar klopt ergens iets niet, dus staande bij! Ik schreef 't Hart vanzelfsprekend terug, daagde hem in niet mis te verstane bewoordingen uit al zijn bezwaren tegen het vehikel strip bespreekbaar te maken in een essay dat gloeide van polemisch vuur, waaraan het zo allejezusheerlijk branden is, dat leek me op zijn tijd wel zo plezierig daar in het Culturele Supplement van de NRC. Maar 't Hart (we schrijven najaar '78) gaf niet thuis. Wat gek!, dacht ik nogmaals. Was het immers niet in een BRT-interview gedateerd 31.10.1978 dat dezelfde 't Hart verklaarde: '*Het is altijd zo dat als je iets doet wat een beetje verboden is, dat geeft juist een stimulans om het tóch te doen. Aan het beetje verbodene kleeft altijd een element van: lekker spannend. Van: nu kan ik me daarmee bezig houden,*'?...

Lezer, wie zich, zoals ik, bekommert om de dagelijkse kommentaren op het wereldnieuws beseft maar al te zeer: de tijden zijn ernaar opnieuw een kruistocht tegen de verderfzaaiende strip te ondernemen. Er is weinig voor nodig om de hetzemachine aan de praat te krijgen. Iemand, liefst een beroemdheid met enig gezag, moet in de eerste plaats in het openbaar keer op keer zijn verontrusting uitspreken alvorens op hoog niveau op scherpe maatregelen aan te dringen. Eén Maartentje 't Hart volstaat. Want het wordt tijd dat de tegenstanders van de strips zich emanciperen. Want ik wil de vuist van die striphaters wel eens voelen. ■

TORPEDO is een gloednieuw postorderbedrijf voor kwaliteits stripuitgaven. In deze advertentie een (kleine) selectie van wat we in voorraad hebben. Onze uitgebreide katalogus, die eens per twee maanden, in de vorm van een prachtige poster, verschijnt ontvang je GRATIS bij je eerste bestelling, of kun je aanvragen door betaling van de portokosten (ƒ 1,-) op onze giro of bankrekening.

BESTELLINGEN kun je doen door overmaken van het juiste bedrag op onze giro of bank. Op het betaalstrookje vermelden wat je wenst te ontvangen.

PER BESTELLING 3 gulden extra portokosten overmaken. Bestellingen boven 50 gulden vrij van portokosten

FRANK DE VLIEGENDE HOLLANDER door MARTIN LODEWIJK

SAFARI IN DE RUIMTE, getekend door MARTIN LODEWIJK, in de vijftiger jaren. Het eerste deeltje uit een reeks van twaalf. ƒ 9,90

GLORIA VAN GOES, getekend door PIET WIJN. Twee avonturen in één (zwart-wit) uitgave (mét vierkleuren-omslag) van deze verrukkelijke kapersdochter. Meerdere delen volgen binnenkort. ƒ 12,50

TORPEDO presenteert 3 boeken van Tardi!

DE IJSDEMON, nu al een klassiek meesterwerk door de tekeningen in unieke houtgravure stijl. Fraai gebonden in harde kaft. ƒ 16,95

GEDROCHT EN GUILLOTINE, negen korte verhalen uit "Pilote" en "Charlie", ieder door TARDI zelf van een inleiding in stripvorm voorzien. Een briljante doorsnede uit zijn hele oeuvre ƒ 22,50

GRIFFU, ijzingwekkend detective-verhaal, speciaal voor TARDI geschreven door Manchette, frankrijks topdetective schrijver. ƒ 13,90

ZOON VAN CHINA

Driedubbeldik stripboek met een briljant verhaal dat zich afspeelt in het mysterieuze en harde China van 1925. Een juweel van grafische kunst door PAUL GILLON (Schipbreuk in de tijd). 160 bladzijden. prijs ƒ 35,--

TORPEDO POSTORDERS.

POSTBUS 1083
1000 BB AMSTERDAM

giro: 2125798
bank: AMRO - 41 82 66 565

BESTEL NU, en je ontvangt GRATIS onze DIERENLEED poster, tevens onze eerste katalogus

Nieuws

Nieuwsredaktie: Har Brok en Hans van den Boom.

Bijdragen voor deze rubriek in de vorm van folders, knipsels, recensie-exemplaren, fondslijsten, brieven enzovoorts graag naar het **redaktiesekretariaat, Postbus 15268, 1001 MG Amsterdam.**
De bijdragen in de Nieuwsrubriek zijn, voor zover niet door anderen ondertekend, samengesteld door de nieuwsredaktie.

ALGEMEEN

't Keldertje
Stripspeciaalzaak 't Keldertje, Bierkade 1 in Leeuwarden is voortaan geopend op woensdag (12.00-18.00 uur), donderdag (18.00-21.00 uur), vrijdag (12.00-18.00 uur) en zaterdag (10.00-17.00 uur). Op gemelde tijden is het telefonisch bereikbaar op nr. 05100-51600.

Stripwinkel Guust
In de Torenpassage te Breda, inderdaad in de nabijheid van Het Turfschip (Strip2daagse), is geopend Stripwinkel Guust. Guust is gespecialiseerd in nieuwe en tweedehands strips en is een dochter van Stripwinkel Sjors uit Dordrecht. Openingstijden: maandag 13.00-18.00 uur, overige dagen 11.00-18.00 uur (op donderdagavond tot 21.00 uur). Inlichtingen eventueel telefonisch op 076-134153.

Kresse
Door stripantikwariaat Lambiek werd uitgebracht een mini-katalogus met ongepubliceerd jeugdwerk van Hans G. Kresse. Het dateert uit 1949 en is nu bescheiden maar keurig verzorgd bereikbaar voor liefhebbers. De kapitaalkrachtigen onder hen kunnen de afgedrukte schetsen in originele vorm aanschaffen bij Lambiek. Inlichtingen: Kerkstraat 78, Amsterdam, waar men u ook de prijs van genoemd drukwerkje vertellen kan. Die bedraagt in elk geval niet meer dan enkele kwartjes.

Kuifje in Zwitserland
In de *Balgoyer Courant* van maart/april een felle uitval naar Pim Oets die in *Caramba Kuifje in Zwitserland* afdrukte en een proces van Hergé daarover won (zie *Stripschrift* 143). Oets wordt daarbij aangesproken als 'lijkenpikker', 'overjarige 60-jariger hippy' en 'smerige luis', omdat hij daarvoor geen rechten betaalde aan de Brusselse uitgever Callico, waarbij *Tintin en Suisse* oorspronkelijk verscheen en die hem een boete van vele duizenden guldens opleverde. De *Balgoyer Courant* biedt nu zelf het album aan voor *f* 10,— om met dat geld Callico schadeloos te stellen. Het adres luidt Postbus 1, Balgoy, maar houdt uw geld stevig vast: het ziet ernaar uit dat we hier te maken hebben met een grap. Voor zover ons bekend cirkuleert dit blaadje als huisorgaan van het hoofdkantoor van de PvdA (Nicolaas Witsenkade 30, Amsterdam). Een jolige boel daar.

Beeldspraak
In Nijmegen (Lange Hezelstraat 113a) is opgericht de Stichting Uitgeverij Beeldspraak met als doel beginnende tekenaars en scenarioschrijvers aan hun debuut te helpen. Tevens wordt beoogd scenaristen en tekenaars met elkaar in kontakt te brengen. Ik citeer: 'Een duwtje in de rug dus, in de richting van de grote uitgeverijen'. Om de kosten te dekken zal in eerste instantie wat bekender werk uitgebracht worden om een beginkapitaal te vormen. Men kan ook dagelijks na 12.00 uur bellen op nummer 080-226146.

Redrat
De kraakbeweging, niet alleen zij maar ook punks, buurtraden, kortom *where the action is,* bedient zich vaak ook zeer geslaagd van het beeldverhaal. Uitstekend en prima verzorgd is echter het album *De avonturen van Redrat (deel 1 & 2)* over de Amsterdamse straataktiviteiten in 1980 met als hoogtepunt de inhuldiging. De prijs in de winkel slechts *f* 5,—. Bestellingen bij Uitgeverij Raket, 2de IJzerstraat 2, Rotterdam (tel. 010-256090).

Lambiek
De voor 12 mei in *Stripschrift* nr. 145 aangekondigde manifestatie rond de Patatkraam in de Belgische Kunst in verband met het 12½ jarig jubileum van stripantikwariaat Lambiek is voor onbepaalde tijd uitgesteld. Het zit Lambiek niet mee; onlangs nog werd een meer dan levensgrote Lambiekpop, fraaie blikvanger in de Leidsestraat, door de politie in beslag genomen. Als sparring-partner voor de M.E.?

Bommel's Wijnhuys
Wijnkoperij Ockhuysen BV deelt mee dat door een reorganisatie de naamstelling *Heer Bommel's Wijnhuys* per 1 maart is vervallen. Wie desondanks wil blijven genieten van de bekende harige afdronk zal zich dus moeten laven in de stripantikwariaten.

Vaillant gesponsord
Een Escort voor Michel Vaillant heet het in kleur uitgevoerde stripboek dat de afdeling Public Affairs van Ford of Europe Inc. deed vervaardigen om speciaal het merk Escort te promoten. In het 32 blzz. tellende boekje vertelt Fords Europese chairman Robert A. Lutz de koureur Vaillant zogenaamd een verhaal over de ontwikkeling van dit type. Vaillant test het uit en roept meteen om een raceversie, die hem in kriptische bewoordingen in het vooruitzicht wordt gesteld. Een uittreksel uit deze strip verscheen in kleur over een hele pagina in het *Algemeen Dagblad.* Vrij onlangs verscheen in *Autovisi* overigens een interview met Jean Graton met interessant illustratiemateriaal in kleur.

UITGEVERIJEN

Standaard
Weliswaar bij geruchte vernomen, maar toch al groot nieuws voor liefhebbers is dat Standaard een heruitgave gaat brengen van de zogenaamde Blauwe Reeks van Suske en Wiske. Het gaat daarbij om de originele versies, dus inklusief de platen die in de 'blauwe' albums weggevallen zijn. Het is de bedoeling dat rond de Strip2daagse in Breda het eerste album klaar is.

Yendor
Nieuw bij Yendor Howard de Duck deel 1 met *De Maltezer kakkerlak, Ms. Amy Quakton* en *Het dodelijke debielendoolhof* (*f* 11,90, 56 blzz.), het eerste deel van *Cannon* door Wallace Wood (*f* 14,90, 52 blzz.) en als klap op de vuurpijl *Zwartkijken* door Franquin (*f* 12,50, 48 blzz.) met een voor verzamelaars uitstekende inleiding van Martin Lodewijk! Inlichtingen: Goudsesingel 44a, 3011 KC Rotterdam.

Junior Press
In april verschenen: *Leven in een hel* door Shooter, Buscema, Alcala en Cliff (De verbijsterende Hulk nr. 14), *De rally van Spaghetti* en *Op zee* door Attanasio en Goscinny (Spaghetti nr. 7) en het vijfde deel van de *Avonturen van Ton & Tineke* door Attanasio. Prijs per album *f* 5,95.

Vonk
Na het sukses van de special *Asterix* bereidt Vonk Uitgevers naast de al aangekondigde special *Suske en Wiske* voor een derde special over *Lucky Luke*, eveneens te verschijnen rond de Strip2daagse in september. Suggesties en bijzonder illustratiemateriaal zijn welkom op ons postbusnummer 15268, 1001 MG Amsterdam, t.a.v. Hans van den Boom.

Loeb
Na *De Telegraaf* ziet uitgeverij Loeb nu ook een mogelijkheid voor de strip *Garfield,* wat ons herinnert aan het feit dat Schreuders' *Poezenkrant* al in tijden niet meer verschenen is. Ter zake: Loeb's *Kuifje in Nederland*, tot in den treure aangekondigd in *Stripschrift* met gretige toezeggingen van Pommerel (oorspronkelijke samensteller), Hermus (altijd in), Brok, Casterman en Swarte (reeds cover getekend), is definitief van de baan. Deze mislukking schijnt minder te maken te hebben met de persoon van Huib Obstal, aan wie uiteindelijk de redaktie toevertrouwd werd, en meer met copyrights. De layouter Obstal door Loeb gebombardeerd tot kenner en als zodanig om wat voor reden dan ok niet tot zijn recht gekomen, werkt nu aan een interviewbundel van Hergé. Waar velen zwijgen blijft Loeb Kuifje kommersieel volgen. We zijn benieuwd welke copyrights in de op stapel staande bundel geschonden worden.

Malmberg
Het aktieve stripbeleid van Malmberg in de bladen *Okki, Taptoe* en *Jippo* heeft gelukkig geleid tot albums. Prima verzorgd en de moeite waard. Tegelijkertijd verschenen *Alle Ankers!* door Jan van Haasteren en Patty Klein (reeks: Erik en

Opa nr. 1) en *Hans en Grietje* door Fred Julsing. Prijs per album *f* 5,95. In voorbereiding zijn resp. *Roestige Roeren* en *De Rattenvanger van Hamelen*. Van de nu verschenen albums, beide met stips uit *Jippo*, is dat van Julsing ook met harde kaft verkrijgbaar voor *f* 12.90.

Horus
Uitgeverij Horus, Valeriusstraat 18a, 2517 HR Den Haag, kondigt aan de verschijning van het *Tintinistisch journaal* door Anton Hermus, waarvan eerder een fragment verscheen in het blad Horus. De prijs gaat ca. *f* 6,50 bedragen.

Rijperman
In een oplage van 1500 eksemplaren brengt deze uitgeverij vanaf voorjaar 1981 de avonturen van Stany Derval door Mitacq (m.m.v. Follet). Deze avonturen verschenen eerder in het weekblad *Robbedoes* tussen 1968 en 1974. De te verschijnen 7 delen kosten elk *f* 11,90. Op dit moment moeten reeds verschenen zijn *De spookkoets* en *De twee schatten van Berendaal*. Binnenkort: *Angst in het Koa-dal* en *De 500 CC Duivels*. Als alles meezit brengt Rijperman nog dit jaar het eerste deel van Dominique Hé's Marc Mathieu. Onze vaste medewerker Pommerel heeft zojuist de lettering van *Le Faucon de Mû I* voltooid.

Drukwerk
Geen twijfel is meer mogelijk over de uitgave van *Kuifje in Zwitserland* in deze zomer, alhoewel het auteurschap van Filip Denis nog steeds niet vast lijkt te staan. Eveneens verschijnt in september een boekje van de hand van Frits Oppenoorth bij Drukwerk over de juridische aspekten van dit stiefkind van Hergé, dat kennelijk in Nederland een onbezorgd leven gaat leiden. Oppenoorth, gespecialiseerd in auteursrecht, weegt daarin af de jurisprudentie in België en Nederland en zo zie je maar dat strips ook tot bloedserieuze lektuur kunnen leiden. Hopelijk rijk geïllustreerd deze uitgave en medegebaseerd op de talloze krantenartikelen die inmiddels over deze zaak verschenen zijn, tenzij Drukwerk mikt op lezers met juridische voorkennis.

Mondria
Nieuw bij Mondria Uitgevers *Panda en de Drumdrums* (PV 83), haast aktueel in deze tijd van Beatles/Lennon-memorials, en *Panda en de Jokklikker* (PV 110). Prijs per deel met omslagen van Piet Wijn *f* 9,90. Tien jaar geleden was Kartoen de naam van het stripantikwariaat van Mondria en na al die tijd duikt deze naam nu weer op als titel van Mondria's Erotiekreeks, waarin als eerste deel *De Toverlantaarn* verscheen van Guido Crepax. Prijs *f* 9,90 (100 bladzijden). Zeer binnenkort verschijnt nu ook *Het dossier Harding* van Rivière en Floc'h, waarschijnlijk met een andere cover dan de Franse versie.

Lotus
Lotus Boeken uit Antwerpen begeeft zich steeds verder op de stripmarkt. Na de 4 albums van Wolinsky en 5 van Reiser niet alleen weer een nieuwe Reiser, *Jungle Foxtrot*, maar ook van *Griffu* van Tardi (scen. Manchette) dat dateert uit 1978. Prijs per album *f* 15,90.

Skarabee
In de nieuwe herdrukreeks van de Avonturen van Kapitein Rob verschenen de bundels 9 (*De wraak van de Zwarte Tovenaar, Het raadsel van Venus*) en 10 (*Het goud van de Groene Slang, De rose parels van Tamoa*). Prijs per deel *f* 9,90 (160 blzz.).

STRIPBLADEN

Crash
Alweer een nieuw stripblad voor beginnende tekenaars is *Crash*. Naast tekenwerk van Hilco de Gooyer, Edwin Schots, Kees de Boer e.a. bevat nr. 1 ook een bijdrage over Kresse (overigens geput uit *Stripschrift*). Kwaliteit en uitvoering zijn nog zeer matig, maar de prijs is laag: 1 gulden voor 18 bladzijden. Inlichtingen: Esdoorenlaan 20, 1521 EB Wormerveer (tel. 075-281751, vragen naar Henk). Ook kopij is van harte welkom.

Wordt Vervolgd
Een schandalige omissie in deze rubriek is al enige maanden het met ijzeren regelmaat verschijnende stripblad *Wordt Vervolgd*. Kwa inhoud en vorm en omvang steekt *Wordt Vervolgd* dermate met kop en schouders uit boven het hier wél gesignaleerde dat een gepast stilzwijgen op z'n plaats is, ware het niet dat we het blad daarmee opnieuw tekort doen. In nr. 7 in elk geval de laatste aflevering van Manara's *HP en Giuseppe Bergman* mét een interessant interview met Manara, stripwerk van Comès, Violeff, Sokal, Forest/Cabanes (*Reinaert*) enz., alsook een interview met de illustratrice Jane Greenwood. *Wordt Vervolgd* bevat verder in elk nummer, dus ook in nr. 7, een echt Nederlands katern dat gevuld wordt met strips van Prutswerk, Clerkx (het vervolg op *M.E. man*), Gerardts, Vleeschouwer, de irritante én geestige Frank Pels en een nieuwspagina. Prijs per nummer nog steeds *f* 5,95 of per jaar (10 nummers *f* 60,—). Losse nummers: overal, abonnementen: Casterman Nederland, De Morinel 25-29, 8251 HT Dronten.

Circus
Dit Franse stripblad brengt m.i.v. nr. 35 eksklusief de nieuwe avonturen van Grootvizier Iznogoedh, vroeger geschreven door Goscinny, nu geschreven én getekend door Tabary. In nr. 36 een interview Tardi, naast de strip Storm en vele anderen. Uit *Circus* zijn ook altijd interessante nieuwtjes te halen, zoals het bericht dat Hachette (de grootste Franse uitgeverij) een stripblad wil gaan uitgeven, dat van Lucky Luke een penning geslagen is en dat naar men zegt Druillet van *Métal Hurlant* overgestapt is naar Dargaud. *Circus* kost per nummer FF 15.—, in België BF 120.—. Uitgeverij Glénat, 6 rue Lt.-Chanaron, 38000 Grenoble, France, verzorgt tegen FF 165.— met alle plezier jaarabonnement (giro 589 71 G Grenoble).

Rats
Nummer 4, een soort vouwblad inmiddels, brengt nog steeds aardig SF-werk van Syds Marra. Opvallend blijft verder het werk van Berend Jan Vonk. Remco de Korte is zelf aanwezig met een frivool onderonsje tussen Lambiek en Tante Sidonia (zie afb.). *Rats* zit dringend verlegen om abonnementen (per nummer *f* 4,95 op postgiro 141862 t.n.v. P. Versluis, Langegeer 255, Rotterdam onder vermelding van het gewenste nummer).

Kultuur
Echt leuk (vind ik. HB), maar ook echt nageaapt van Kamagurka is het strip- en kartoenwerk dat alweer geruime tijd verschijnt in het blad *Kultuur* (of *Kutluur* als het zo uitkomt). In nr. 3 daarnaast zinnige tips voor gratis treinreizen. Inlichtingen via Henk Huiselijk of Ir. de Wilde op de R. Holststraat 584 te Delft. Nr. 4 (20 blzz., *f* 2,50) dreigt intussen alweer het laatste nummer te worden als de oproep tot medewerking niet beantwoord wordt.

Krest
Nieuw en uitstekend verzorgd is het stripblad *Krest*, gewijd aan fantasy en Science-Fiction. In nummer 1 valt op het werk van Wietse Bakker en Gerard Meerkerk; het bevat ook sf-proza van Eddie de Paepe en Wim van Steenveldt. De prijs: *f* 5,95 (omvang 32 blzz. plus cover), verspreiding Drukwerk. De medewerkers aan *Krest* werden eind vorig jaar geworven via een ruiladvertentie in *Stripschrift* en nog steeds is er ruimte voor 'redelijke (strip)tekenaars en/of schrijvers' in dit genre. Belangstellenden kunnen zich in verbinding stellen met Eddie de Paepe (Krest, Postbus 1537, 1200 BM Hilversum).

Krypton
Nummer 2 van het nieuwe tweemaandelijkse striptijdschrift voor SF-liefhebbers *Krypton* brengt in uitstekende uitvoering strips van Hans Pieko en H. J. Vos, Bert Doesburg (die ook het prachtige omslag in kleur verzorgde!), Kees Smit en Bruno Visser. Omvang 36 blzz., prijs los *f* 4,95. Bestellingen (*f* 250 porto ekstra!) via Uitgeverij Yendor, Postbus 42515, 3006 DA Rotterdam (postgiro 4473889).

DE WEEKBLADEN

Donald Duck start in nr. 6 met een nieuw tekstverhaal: *De Graaf van Monte Christo* met illustraties van Follet. In hetzelfde nr. een 'nieuw' Tom Poesverhaal: *Tom Poes en het land van Om*. Theo Schildkamp vertelt over het ontstaan van de aarde in *In den beginne vanaf* nr. 7. Tokkie Tor is weer present in nr. 9, terwijl als ekstra in de nrs. 12-15 een filmkwartet is meegehecht. Interessant is dat in week 11 een nieuw blad aangekondigd wordt met de naam *Willie Wortel's Puzzelparade* (maandelijks, vol spelletjes en puzzels à *f* 3,45).
Eppo: In nr. 5 een nieuw Prof. Palmboomverhaal van Briel. In nr. 7 begint een vervolgverhaal van Leonardo. In de nrs. 7-9 zitten ekstra zwart-wit miniboekjes van 16 blzz. met als strips Dan Cooper, Michel Vaillant en Barney Jordan (alle uit Tintin Sélection/Kuifje pocket). In nr. 11 begint een nieuw verhaal van De Partizanen. Korte verhalen zijn er o.a. van De Generaal, Leukebroeders, Lucky Luke (nr. 15). Een fraaie poster van de Titanic zit in nr. 16, terwijl sticker meegehecht worden in *Eppo* 13 en 14.
Tina: In nummer 5 een nieuw verhaal van Peggy (Campos), in 9 Sientje (Veenhoven/Neillands), in 11 Paula (Brandt/Redondo) plus

een MiniTina van Pension Woefmiauw. Ekstra zijn in de nrs. 14-16 deeltjes van een zwart-wit stripalbum over Sjoela de Zeehond.
Kuifje: In nr. 4 een nieuw Brokkenmakersverhaal, in 6 Harlekijn, in 7 Domino, in 8 Thorgal, in 9 Alex: *De Toren van Babel* en in nr. 12 Bob Morane en in nr. 15 Ian Kaledin. In nr. 6 staat ook een aflevering van *Het avontuur van een strip* door Derib en Pernin. De uitslag van de Miss Kuifjeverkiezingen staat in nr. 10: Het werd Vania, getekend door Franz. Nummer 12 is een 68 pagina's dik 'zeenummer'.
Robbedoes: Nummer 4 opent met Robbedoes plus Marsupilami-gag van Franquin, die zo eens in de vier à zes weken ook een Guustgrap weet te produceren. Interessant in nr. 5 *Koffiekleurtje* door Berthet en Andrieu. In nrs. 9 en 11 vinden we Nick van Hermann, in nr. 12 begint *Het Misdaadmuseum* (Franka) van Henk Kuijpers en in nr. 15 de Minimensjes door Seron.
Minitoe: Blijvend veel strips uit *Robbedoes* in dit blad: Natasja (vanaf nr. 2, Minnolt (o.a. nr. 7) plus de vaste strips. Ook Jommeke heeft een vaste plaats veroverd en zelfs heeft *De Telegraaf* van deze strip het album *De zingende oorbellen* uitgebracht (*f* 5,50).
Okki: Steeds Jochum door Uco Egmond, Annemoon door Piet Wijn en Patty Klein en (nieuw) Ptok door Schoemans en Fabri. Daarnaast werk van Jan Vervoort (nr. 21), Hans Keeris (nr. 29) enz. In nr. 25 een voorplaat van Jochum plus een stukje over de tekenaar.
Jippo: Steeds Eefje van de Italiaan Nidasio, Roel en zijn Beestenboel door Prutswerk, daarnaast *Hans en Grietje* van Julsing, af en toe Anoek van Ruud Straatman, een Nick-verhaal van Hermann en in nr. 29 tekeningen van Eric Schreurs.
Taptoe: Veel striponderwerpen in dit blad. Vast zijn Urbanus door Kool, Sulle Hooms door Patty Klein/Prutswerk, Plumoo en Michel Donay (uit Frankrijk). Daarnaast vanaf nr. 18 Pim Perikel van Ben Verhagen (met een zelfportret, in nr. 20 een Sulle Hooms tekenfilm, vanaf nr. 21 Kanis Lupus van Joop Mommers en *De Rattenvanger van Hamelen* door Fred Julsing. Vanaf nr. 22 tenslotte Gawein door Herzen en Gerrit Stapel.

VAKBLADEN

Holland Animation
Holland Animation Bulletin nr. 1 bevat een bijdrage over de Bommeltekenfilm van Rob Houwer, gevolgd door een interview dat verslaggever Argus *(Rommeldamsch Nieuwsblad)* had met enkele hoofdrolspelers, een verslag van het 3de Ottawa International Animation Festival met prijzen voor de Nederlander Paul Driessen, enz. Inlichtingen: Cilia van Dijk, Gedempte Voldersgracht 20, 2011 WD Haarlem (023-314273).

Comic Forum
Nummer 9 van deze Oostenrijkse tegenhanger van *Stripschrift* meldt dat de Goldene Sprechblase 1980 is toegekend aan Milo Manara en uitgeverij Carlsen. In dit nummer verder aandacht voor Crepax (met bibliografie), stripfiguren in de film, Flash Gordon, Carlsen-Verlag uiteraard en strips van Manara, Pratt en nog zo wat in verband met John Lennon. Verder massa's nieuws, besprekingen, enz. Per nummer DM 6.—. Inlichtingen Markus Tschernegg, Postfach 121, A-8430 Leibnitz te Oostenrijk.

Soldes
Het dubbelnummer 8/9 van *Soldes magazine,* een grafisch medium om het maar eens vaag te zeggen bevat een interview met de dierentekenaar en een tekening Carl Brenders, een interview met Morris, stripwerk van Chabadax Ever en tekeningen van Ever Meulen, Eddy Flippo en Filip Denis. Inlichtingen en bestellingen: Chaussée d'Alsemberg 1041, 1180 Brussel. Het blad wordt in Nederland verspreid door Drukwerk. Prijs van nr. 8/9: BF 100 (68 bladzijden).

Il Fumetto
Nummer 13 van het Italiaanse stripfanzine *Il Fumetto* (Rivista dei comics cura dell' ANAF) bevat een zeer lezenswaard artikel over Frankenstein, Popeye (met bibliografie, over tekenaars in de stijl van Pratt en over het duel met de degen in stripverhalen. Verder nieuws, recensies, enz., maar dit keer geen lange stripherdruk. *Il Fumetto* verschijnt elk kwartaal op groot formaat (nr. 13 slechts 34 blzz.) in een professionele uitvoering. Prijs onbekend. Inlichtingen op het adres: Via Giuseppe Sacconi 19, 00196 Roma, Italië.

Striprofiel
Nummer 41 (60 blzz.) bevat bijdragen over de tekenfilms van Toonder (een interview met exmedewerker Wim Stil), Oscar en Isidoor met een Breysse-interview uit *Hop!*, Dick Matena en Daan Jippes (serie Kettinggesprek), strip en propaganda, nieuws, recensies en dergelijke alsmede een nieuwe aflevering van Pommerels *Het Laatste Bericht* (nr. 4). Nieuw is het striponderdeel *De volgende morgen...* met strips van Fred, Joe Wylie, Gleever/Stoker en het stripdebuut van Paul Postma. Nummer 41 bevat als losse bijlage het boekje *De Heren Jansen en Tilanus in het land der Troegels.* het is een fraaie herdruk van een door Toonder Studio's in de jaren vijftig vervaardigd reklameuitgave. *Striprofiel* kost los *f* 5,95. Nieuwe abonnees ontvangen het genoemde herdrukje alsnog gratis. Inlichtingen: Brilliant Starstraat 30, 1611 DS Bovenkarspel.

P.L.G.P.P.U.R.
Nummer 8 bevat een interview met Jannin, een bijdrage over Popeye, recensies en zeer veel strips: de meeste van amateurs, maar ook een bladzijde van Goossens. De prijs FF 10 (48 blzz.), het adres: Rue Gabriel Péri 16, 92120 Montrouge, France. In het komende nummer een interview met Wininger.

Infoblad
Het 5de nummer van *Info,* intern orgaan van het Vlaamse Onafhankelijke Stripgilde (Kapucijnenvoer 123, 3000 Leuven, België), bevat diverse korte mededelingen, verslagen van aktiviteiten, persknipsels, sociale tips, oproepen, enz. Het Gilde heeft zijn leden nu weten te verzekeren tegen 'werkonbekwaamheid' (arbeidsongeschiktheid). Met de staatssekretaris van Vlaamse Gemeenschap zijn gesprekken op gang gebracht over een katalogus van alle Vlaamse stripauteurs, het oprichten van een striparchief en dokumentatiecentrum en het inrichten van voorlichtingsdagen voor jonge kandidaatauteurs. het Gilde heeft ook bewerkstelligd dat tijdens de Wereldkartoenale in Knokke-Heist (20 juni-10 september tentoonstellingen) er ruim aandacht is voor strips.

Rariora Hermusiana
Nieuwe reeks van Anton Hermus met als ondertitel: Tijdschrift ter bestrijding van doorzakkende boekenplanken. Een abonnement op de 1ste serie (10 afl., de eerste telt 6 blzz. op A-4) kost *f* 25,— via postgiro 3928715 t.n.v. H. H. J. Tonus, Utrecht. Men krijgt daarvoor in nr. 1 een twaalftal korte recensieachtige impressies van voor de samensteller interessante boekuitgaven, meestal in verband met strips, dat zeker, maar meer nog in verband met de samensteller. Toch niet gek.

DOMINIQUE HE
ROLAND DONGES
Avontuur en spanning, op verbluffende wijze in beeld gebracht door één van Frankrijk's meest belovende striptekenaars: Dominique Hé.
19,90
GROOT FORMAAT, 80 blz.
DOMINIQUE HE JACQUES VIVANT
de avonturen van
Roland Donges
YENDOR
OVERAL VERKRIJGBAAR
of per post d.m.v. overmaking van het juiste bedrag + 2,50 voor de porto op postgiro 4473889 t.n.v. Yendor te Rotterdam. Op de girokaart de titel vermelden.
UITGEVERIJ YENDOR POSTBUS 42515 ROTTERDAM

De Stripschappagina

MEDEDELINGEN, BERICHTEN & AANBIEDINGEN

Het Stripschap
Postbus 11335,
1001 GH Amsterdam

Nieuw bij de ledenservice
DICK DURFAL door Piet Wijn, Avonturen 1 en 2: *Het oog van Siva* en *De kale jonker,* uitgegeven bij Uitgeverij De Lijn, als eerste deel van de reeks Bibliotheek van het Nederlandse Beeldverhaal. In handzaam oblong-formaat; *f* 9,90.
Weer twee PANDA-deeltjes: *Panda en de drumdrums* (PV 83) en *Panda en de jokklikker* (PV 110). Deze reeks verschijnt voortaan bij Mondria Uitgevers; prijs nog steeds *f* 9,90.
SATANSEILAND, lang uitverkocht geweest, is er weer! 96 pagina's Kresse, in harde kaft, nog steeds *f* 14,95.
Van de zwart-wit reeks zijn de volgende nummers nog te bestellen: 12, 14, 20, 21, 22, 24, 26, 27, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39 en 40. Prijs: *f* 5,95, nr. 37: *f* 7,25.
TOM POES: De volgende setjes zijn nog te bestellen à *f* 7,50: A, B, C, D, H, K, R, S, T, U, V en W.
U kunt al deze boeken bestellen door het verschuldigde bedrag over te maken op giro 3291121 t.n.v. Het Stripschap, Ledenservice, te Amsterdam. Leden van Het Stripschap genieten de gebruikelijke voordelen.

Financieel
Lid van Het Stripschap kunt u worden door storting van *f* 20,— op postgiro 1513000 t.n.v. penningmeester Het Stripschap te Amsterdam.
Het lidmaatschap, gecombineerd met een abonnement op Stripschrift is gesteld op *f* 53,—, eveneens te voldoen op giro 1513000.
Al uw overige betalingen gelieve u in verband met onze gescheiden ledenadministratie te verrichten via onze hoofdgiro 5.000.000.
Voor de duidelijkheid geven wij u onderstaand nogmaals een overzicht van alle voor u van belang zijnde girorekeningen.

Contributierekening:
1.513.000 alleen voor lidmaatschap, eventueel gecombineerd met een abonnement op *Stripschrift.*

Ledenservice:
3.291.121 bestemd voor onze speciale aanbiedingen alsmede zwart/wit en Tom Poes uitgaven.

Hoofdrekening:
5.000.000 voor al uw overige betalingen.

Sam is niet dood, hij leeft!

1-11
© King Features Syndicate, Inc., 1963. World rights reserved.
WANNEER LEERT DIE DUMAS NU 'S KONIJNEN TE TEKENEN !
KONIJN
IK WIL DAT DEZE STRIP IEDER-EEN BEREIKT!
DAT LUKT JE NOOIT
DENK EENS AAN ANALFABETEN ?
DIE BEREIK IK OOK
7-20
© King Features Syndicate, Inc., 1962. World rights reserved.
X

RUILADVERTENTIES

T.k.: Savage Sword of Conan (Eng. ed.) 1 t/m 34 + diverse Am. Conan the Barbarian (Comics) + Engelse Conan Marvel Comics. Alles in een koop! H. v.d. Mark. Tel. 02230-30351 na 17.00.

Te koop: Cannon 1-4, 1984 (Am) 9-14, Doortje Stoot, Conan 1-6 + pocket 1-4, 250 Tarzans, Stripkoerier + div. (Crespin, Rip Kirby Pratt, Domino, Lobbes, Spirit, SF-strips etc.). 030-940086 (na 18 uur).

Gezocht: Binnitoe Billie en Nico Nijn van Pax Steen. Beide strips uit Doe Mee. K. v.d. Spoel, H. Dunantlaan 81, Groningen, 050-255791.

Te koop Bommels nr. 24-45, 54, 66, 75-101, 103-108, 110, 116-122, 140-145. Tel. 043-623371 na 19 u.

Gezocht: Job Jubel door Studio Scherp uit Okidoki. K. v.d. Spoel, H. Dunantlaan 81, Groningen, 050-255791.

Gevraagd: Arend jr. 1 + 11 + 12. De gekleurde losstaande verhalen van Akim - Jezab - Nick Fulgor compleet Sherif - Teddy - Raka - Ath - Hate - Ditmar - Tarzans. Te koop Wrill van 1940 tot 1950. Ook ruilen. Na 18.00 uur. Tel. 030-888731. Ook gevraagd Heroic.

STRIPWINKELGIDS

'PLATENBAR-STRIPWINKEL LEO'

Lange Kerkstraat 32
4461 JJ Goes, telefoon 01100-13194

STRIP- EN LECTUURSHOP/ SHOPPINGCENTER
Oudegracht 136, hoek Vinkenburgstraat
Utrecht, telefoon 030-334357

De grootste in Utrecht

STRIP ANTIQUARIAAT + STRIPGALERIE PANDA

Frederikstraat 955-959
2514 LJ 's-Gravenhage,
telefoon 070-635950*
geopend di t/m vr van 12 tot 6 uur; zaterdag van 11 tot 5 uur

Stripwinkel 'Ambrosius' Amsterdam
Oostenburgergracht 69, 020-224680
Gesp. in stripweekbladen.
Molukkenstraat 86, 020-945969
gesp. in Ned. en Eng. Comics
Ook een uitgebreid Antiquariaat.

de Jacobijn

JACOBIJNESTRAAT 10
HAARLEM
TEL. 023-320782
ÉÉRSTE HAARLEMSE STRIPWINKEL!

Antiquariaat
Liendertseweg 66A
Amersfoort
tel. 033-725975
"Bommel"
STRIPS - BOEKEN
MUNTEN - POSTZEGELS

STRIPS
SCIENCE FICTION
COMICS
ARTBOOKS
PORTFOLIO'S

SLAAK 18 3061 CS ROTTERDAM Tel.010-331710

RICHARD
Rombout-Hogerbeetsstraat 78,
Amsterdam, tel. 020-842923.

030-311461 's maandags gesloten

LAMBIEK
Kerkstraat 78, Amsterdam,
telefoon 020-267543

Nu ook een
STRIPSPECIAALZAAK
in Vlissingen
met de meest uitgebreide kollektie strips, ook Frans-Engelstalige.

GRAMM. STRIPS 76
DE STRIPWINKEL
Paul Krugerstraat 146-148
4381 WK Vlissingen, 01184-17054

FLATER

SPECIAALZAAK IN STRIPBOEKEN

KLEINE OVERSTRAAT 17 7411 JH DEVENTER
05700-19255

De Oude Post
Burg. de Withstraat 10-12
De Bilt, 030-763050
Nieuwe en oude strips.
Ver- en inkoop

fono-strips-posters

WASDA ANTWERPEN

fono – strips – posters
provinciestraat 152
(achter centraal station)
2000 antwerpen
tel. 031/327007

Antiquariaat Nillco
oude strips en boeken

Nieuwlandstraat 23, Tilburg
013-431229 – 3 min. v. station
di.-wo.-vr. 12-6, do. 12-9, zat. 11-5

STRIPWINKEL DUMPIE
Janvossensteeg 37, Leiden, tel. 071-126404
BESLIST DE GOEDKOOPSTE MET ANTIQUARISCHE PRIJZEN!!
(meestal niet meer dan 60% van de katalogus prijs)

DE NOORMAN

lange hezelstr 113 nymegen 071-226146

heuvelstr 103-4 tilburg 013-358319

DE LEKTUURHAL
*GESPECIALISEERD IN STRIPS

LEEUWARDEN Old Kelders 10 05100-30756
HARTJE SHEEK Mve Burgstr. 3 05150-15510
HEERENVEEN Dracht 100 05130-25092

Broerenstraat 4,
Arnhem. tel. 085 - 431398
P.G. Hermans

Boektiek 37
Zeestraat 37, Beverwijk, telefoon 02510-23113
Openingstijden maandag tot vrijdag 10 tot 6 uur, zaterdag 10 tot 5 uur.

STRIPWINKEL STORS

SCHEFFERSPLEIN, DORDRECHT
078-142012
DAGELIJKS GEOPEND VAN 11.00 UUR TM 17.30 UUR
ZATERDAGS DE GEHELE DAG
IN & VERKOOP VAN STRIPVERHALEN TEVENS ANTIQUARIAAT.

Schitterend tekenwerk voor de echte liefhebber.

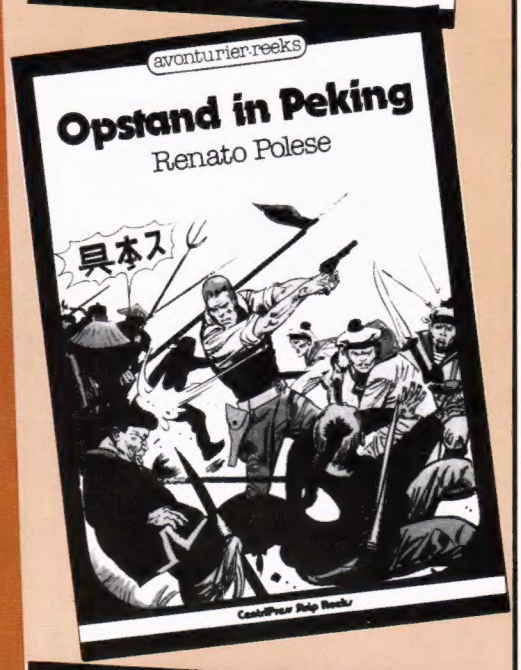

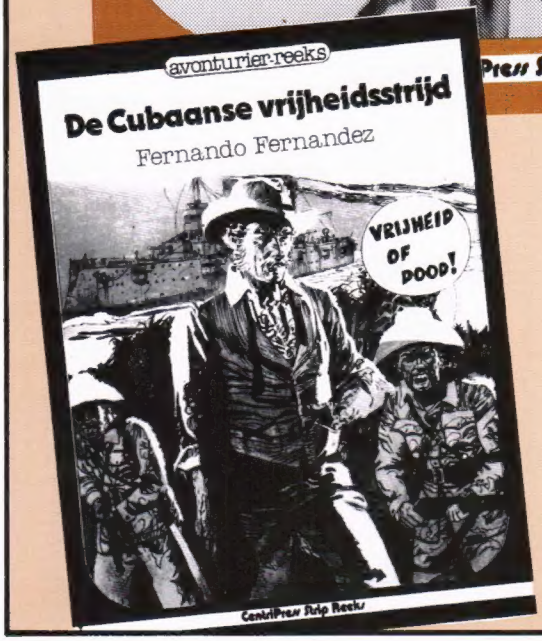

CentriPress bouwt aan een unieke reeks Hard-cover uitgaven